

ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ,
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΔΠΜΣ «ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, ΠΟΛΗ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ»

**ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ
ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΔΥΣΤΟΥ
ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΕΥΒΟΙΑ**

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΤΩΝΕΝΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ

ΠΛΑΝΤΖΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΜΑΣΤΡΑΝΤΩΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΜΟΥΡΕΛΑΤΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Εισαγωγικό σημείωμα

Η παρούσα διπλωματική εργασία με θέμα την «Πρόταση διαχείρισης και ανάδειξης των μνημείων της ευρύτερης περιοχής του Δύστου στη Νότια Εύβοια» εκπονήθηκε στο πλαίσιο ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο Δ.Π.Μ.Σ. «Διαχείριση Μνημείων: Αρχαιολογία, Πόλη, Αρχιτεκτονική». Παρατηρώντας την ελλιπή ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου στον τόπο καταγωγής μου και με εφόδιο τις σπουδές μου στην διαχείριση και ανάδειξη μνημείων στη διάρκεια του διετούς ΔΠΜΣ, προτείνεται η ανάδειξη των ανθρωπογενων και φυσικών μνημείων γύρω από τη λίμνη του Δύστου και η δημιουργία θεματικών πολιτιστικών διαδρομών στην Κεντρική και Νότια Εύβοια. Σκοπός αυτής της προσπάθειας είναι να αξιοποιηθεί το σημαντικό πολιτιστικό απόθεμα του νησιού, το οποίο καταγράφηκε συστηματικά, συμβάλλοντας ποικιλοτρόπως στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω προσωπικά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Δημήτρη Πλάντζο, τους συνεπιβλέποντες κ. Τάκη Μαστραντώνη και κ. Διονύση Μουρελάτο, καθώς και τους υπόλοιπους καθηγητές του τμήματος, τόσο για τις συμβουλές και τις συμβουλές τους κατά τη διάρκεια εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας όσο και για τις γνώσεις που μου έδωσαν κατά τη διάρκεια της φοίτησης μου. Χωρίς τα εφόδια αυτά δεν θα έφερνα εις πέρας την συγκεκριμένη διαχειριστική απόπειρα. Τέλος, πρέπει να ευχαριστήσω όσους συμφοιτητές με βοήθησαν και με στήριξαν ηθικά και διαδικαστικά για την συγγραφή της διπλωματικής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΕΦ. 1: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ	σ.4
1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ.....	σ. 5
1.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ - ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.....	σ. 17
1.3 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΑ ΜΝΗΜΕΙΑ.....	σ.26
ΚΕΦ 2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ	
2.1 ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ...σ.41	
I. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ – ΠΡΟΣΒΑΣΕΙΣ.....	σ. 41
II. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	σ.41
III. ΔΙΚΤΥΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ.....	σ.43
IV. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	σ.45
V. ΑΛΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ.....	σ.45
VI. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΝΤΑΣΣΕΤΑΙ Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ.....	σ.48
VII. ΦΥΣΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΚΙΝΔΥΝΟΙ.....	σ.50
VIII.ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ...σ.51	
2.2 ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	σ.52
2.3 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	σ.53
I. ΖΩΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ – ΚΗΡΥΞΕΙΣ.....	σ.53
II. ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ.....	σ.53
III. ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ – ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ.....	σ.54
IV. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	σ.54
V. ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ.....	σ.54
VI. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ.....	σ.54
VII. ΒΑΘΜΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.....	σ.55

ΜΕΡΟΣ Β: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΕΦ. 1: ΜΝΗΜΕΙΑΚΕΣ ΑΞΙΕΣ	σ.56
ΚΕΦ. 2: ΙΣΧΥΡΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΑ ΣΗΜΕΙΑ – ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ (SWOT ANALYSIS)	σ.59

ΜΕΡΟΣ Γ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΚΕΦ. 1: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	σ.68
ΚΕΦ. 2: ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	σ.69
2.1 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ	σ.69
I. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΖΩΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ.....	σ.69
II. ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ.....	σ.69
III. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ.....	σ.69
IV. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	σ.69
V. ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	σ.70
VI. ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΗΣ.....	σ.70
VII. ΚΤΗΡΙΑΚΑ ΕΡΓΑ - ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ INFO POINT.....	σ.70
VIII. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ.....	σ.71
IX. ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΕ ΕΥΡΥΤΕΡΑ ΔΙΚΤΥΑ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ.....	σ.71
X. ΜΕΤΡΑ ΦΥΛΑΞΗΣ.....	σ.73
XI. ΜΕΤΡΑ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ.....	σ.73
XII. ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΒΟΛΗΣ – ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ.....	σ.74
XIII. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ.....	σ.74
XIV. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ – ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ.....	σ.75
2.2 ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ	σ.76
I. ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΕΚΠΟΝΗΘΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	
II. ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΕΚΠΟΝΗΘΟΥΝ ΜΕ ΑΝΑΘΕΣΗ ΣΕ ΤΡΙΤΟΥΣ	
2.3 ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ	σ.77
I. ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΜΕΛΕΤΩΝ	
II. ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΡΓΩΝ	

ΚΕΦ. 3: ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	σ.79
3.1 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	σ.80
3.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ.....	σ.80
3.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ.....	σ.81
3.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΕΙ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ.....	σ.81
ΚΕΦ. 4: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ	σ.81
4.1 ΚΟΣΤΟΣ ΜΕΛΕΤΩΝ.....	σ.81
4.2 ΚΟΣΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ.....	σ.81
4.3 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.....	σ.82
4.4 ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΣΟΔΩΝ.....	σ.82
4.5 ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ.....	σ.83
ΚΕΦ. 5: ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ – ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	σ.84
5.1 ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	
5.2 ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	
ΚΕΦ. 6: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΙΝΔΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (RISK MANAGEMENT)	86
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σ.91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	σ.96
ΣΧΕΔΙΑ - ΧΑΡΤΕΣ	
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	

ΜΕΡΟΣ Α: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΕΦ. 1: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Εισαγωγή

Με μια ματιά στον χάρτη γίνεται άμεσα αντιληπτή η καίρια θέση της Εύβοιας στο κεντρικό τμήμα της σύγχρονης Ελλάδας. Έχοντας κατεύθυνση από τα βορειοδυτικά προς τα νοτιοανατολικά, η Εύβοια εκτείνεται κατά μήκος της ηπειρωτικής Στερεάς, από τον κόλπο του Μαλιακού έως και τις ακτές της Ραφήνας. Διασχίζει απόσταση περίπου 175 χλμ. και έχει συνολική έκταση 3.654 τ. χλμ., στοιχία που την αναδεικνύουν ως το μεγαλύτερο νησί του Αιγαίου, μετά την Κρήτη, και ως το έκτο μεγαλύτερο της Μεσογείου. Στα Δυτικά ο Ευβοϊκός κόλπος χωρίζει την Εύβοια από τη Στερεά Ελλάδα, στα Βορειοδυτικά, δια του δίαυλου των Ωρεών, ο Βόρειος Ευβοϊκός χωρίζει την Εύβοια από τη Φθιώτιδα και τη Μαγνησία και νοτιοδυτικά, μέσω μιας στενής λωρίδας θαλάσσης, χωρίζεται από τη Βοιωτία και την Αττική.¹ Στη Χαλκίδα συναντώνται ο βόρειος και ο νότιος ευβοϊκός κόλπος σχηματίζοντας τον πορθμό του Ευρίπου. Στο σημείο, όπου σήμερα υπάρχει η «παλαιά γέφυρα» της Χαλκίδας, η απόσταση αυτή φτάνει μόλις τα 40 μ. και από τα αρχαία χρόνια είχε διαμορφωθεί εκεί η μία εκ των δύο ζεύξεων του νησιού με την ηπειρωτική Ελλάδα. Η σύγχρονη γέφυρα της Χαλκίδας, που ενώνει το νησί με την Ανατολική Στερεά, αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες κρεμαστές γέφυρες της Ευρώπης². Στα νότια, το νησί αποτελεί την είσοδο των Κυκλάδων. Δια του πορθμού του Καφηρέα χωρίζεται από την Άνδρο, ενώ προς τα ανατολικά οι ακτές τις βρέχονται από το Αιγαίο πέλαγος.

Στο εσωτερικό της η Εύβοια χωρίζεται σε μικρές φυσικές περιφέρειες από τους μεγάλους και απότομους ορεινούς όγκους που καταλαμβάνουν τη μεγαλύτερη έκτασή της. Στα βόρεια υπάρχει το όρος Τελέθριο, στο κεντρικό τμήμα η Δίρφυς και στα νότια το όρος Όχη. Ανάμεσά τους αναπτύσσονται εύφορες πεδιάδες, όπως αυτές του Λήλαντα, των Ψαχνών και του Δύστου, μικρές κοιλάδες και παράκτιες λωρίδες ορμίσκων (όρμος Καρύστου, Στύρα κ.α.), που αποτέλεσαν ιδανικούς χώρους για την πρόωρη εγκατάσταση του ανθρώπου, την ανάπτυξη οικισμών και κάθε είδους δραστηριοτήτων, όπως γεωργίας, υλοτομίας, αλιείας και εμπορίου. Παράλληλα, η γεινίαση με την ηπειρωτική Ελλάδα ενίσχυσε τη δυνατότητα εμπορικών δραστηριοτήτων, την ανάπτυξη της ναυτιλίας καθώς και τη δημιουργία αποικιών ανά τη Μεσόγειο. Το νησί διατήρησε αυτή την ιδιότητα και τον καίριο ρόλο του καθ' όλη τη διάρκεια των προϊστορικών και ιστορικών χρόνων³ (Εικ. 1).

Στην παρούσα ενότητα γίνεται μια αναδρομή στα σημαντικότερα ιστορικά δεδομένα ολόκληρης της Εύβοιας. Κρίνεται σκόπιμο να αναπτυχθεί εκτενέστερα το ιστορικό πλαίσιο της κλασικής και της ενετικής περιόδου, στο οποίο εντάσσονται χρονολογικά τα μνημεία της περιοχής του Δύστου, που θα οποία θα αναφερθούν αναλυτικότερα παρακάτω.

¹ Καλλιγιάς, 1992, 5

² Δήμος Χαλκιδαιίων, ΧΧ, Ιστορικό

³ Σαπουνά – Σακελλαράκη, 2008, 44

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Παλαιοντολογικές Έρευνες

Κατά τη γεωλογική εποχή της Νεογενούς περιόδου, την εποχή του Μειόκαινου ($23.03 \pm 0,05$ εκατομμύρια έτη π.σ.), σύμφωνα με τις έρευνες, στη Μεσόγειο διατηρούνταν μόνο μερικές μεγάλες, και σχετικά βαθιές λεκάνες με αλμυρά ή υφάλμυρα νερά, καθώς και πολλές μικρότερες λίμνες σε όλη της την έκταση. Το Αιγαίο και ο Ευβοϊκός δεν υπήρχαν και στη θέση τους μια συνεχής ξηρά ένωνε τον Ελλαδικό χώρο με την Μικρά Ασία. Την περίοδο αυτή χρονολογούνται τα απολιθώματα που έχουν εντοπιστεί στα Βόρεια της Εύβοιας, στην περιοχή της Κερασιάς και του Αρτεμισίου, και στα Νότια, στον Αλμυροπόταμο και την Καρυστία. Στην κοιλάδα του Αλμυροποτάμου η παλαιοντολογική έρευνα έχει αποδώσει σημαντικά ευρήματα απολιθωμένων θηλαστικών που ανήκουν στη λεγόμενη Πικερμική πανίδα. Πρόκειται για απολιθώματα 28 διαφορετικών ειδών ζώων, ηλικίας περίπου 8 εκατομμυρίων ετών⁴.

Παλαιολιθική - Μεσολιθική – Νεολιθική Περίοδος

Κατά την παλαιολιθική εποχή (2,6 εκατομμύρια μέχρι 10.000 έτη π.Χ.), η Εύβοια αποτελούσε ακόμη τμήμα του ηπειρωτικού ελλαδικού κορμού. Τα παλαιότερα εργαλεία της Φανερωμένης και του Βολεριού, που έχουν εντοπιστεί στην Εύβοια, κατατάσσονται στην πρώιμη φάση της Μέσης Αχελαιάς περιόδου (400.000-300.000 χρόνια πριν από σήμερα). Αναγνωρίζονται όλες οι φάσεις κατασκευής εργαλείων, πυρήνες και απολεπίσματα από την επεξεργασία του τοπικού πετρώματος, καθώς και βότσαλα που είχαν χρησιμοποιηθεί ως επικρουστήρες. Κατά τη Μέση Παλαιολιθική, όπως έχουν δείξει οι επιφανειακές έρευνες, (100.000-40.000 π.σ.) οι λιθοτεχνίες ανέρχονται σε χιλιάδες και εντοπίζονται σε διάφορα σημεία του νησιού. Τα διάφορα είδη των παλαιολιθικών λιθοτεχνιών υποδεικνύουν την παρουσία ειδών Homo Erectus και Homo Sapiens Neanderthalensis στην Εύβοια πριν από την εμφάνιση του Homo Sapiens Sapiens⁵.

Περί το 10.000 ολοκληρώνεται η ύστερη Παλαιολιθική, η νέα κλιματολογική εποχή ονομάζεται Ολόκαινο και χαρακτηρίζεται από πιο ήπιες συγκριτικά θερμοκρασίες, που οδηγούν στην αύξηση των υδάτων. Ως εκ τούτου, η Εύβοια κατά τη Μεσολιθική πήρε τη σημερινή της μορφή διαχωρισμένη πλέον από τη Στερεά Ελλάδα μέσω του Ευβοϊκού κόλπου. Τα προϊστορικά ίχνη αυξάνονται κυρίως κατά τη Νεολιθική περίοδο (6.800-3.200), οπότε η ομαλοποίηση των κλιματολογικών συνθηκών συντέλεσε καθοριστικά στην «νεολιθική επανάσταση» και την εξέλιξη της ανθρώπινης διαβίωσης. Τα σημαντικότερα ευρήματα της Αρχαιότερης Νεολιθικής ανάγονται στην 6^η χιλιετία και έχουν εντοπιστεί στα Νότια στο σπήλαιο Κοιλώση της Καρύστου και στο σπήλαιο Μαρμαρά στα Πολιτικά⁶.

Κατά το α' μισό της 5ης χιλιετίας (NN I-II) οι έρευνες μαρτυρούν ότι μικροί οικισμοί καλύπτουν για πρώτη φορά όλο το νησί. Εκτείνονται από την περιοχή του Αλιβερίου και του

⁴ Καλέμης, ΧΧ

⁵ Νικολόπουλος, 2015, 167.

⁶ Νικολόπουλος, 2015, 167-16.

Αυλωναρίου έως τον Δύστο, την πεδιάδα της Αρτάκης, των Ψαχνών (Βάρκα), των Πολιτικών, του Λήλαντα, την περιοχή της Ερέτριας (Αμάρυνθος, Μαλακώντας) και την Κύμη (Οξύλινθος, Ενωρία). Μόνιμες εγκαταστάσεις αναπτύσσονται στα βόρεια (Κουμπή Αιδηψού, Λιχάδα, Βίγλα, Ροβιές, Λίμνη, Αγία Κυριακή) και στα νότια, όπου μας είναι γνωστή η θέση Παξιμάδα στην Κάρυστο. Στα σπήλαια της Εύβοιας ιδιαίτερα κατά τη νεότερη νεολιθική παρατηρείται μεγάλη συχνότητα χρήσης. Σε κάποιες περιπτώσεις συνδέονται με κάποιον οικισμό, όπως στη Σκοτεινή Θαρουνιών⁷.

Εποχή του Χαλκού (3.300-1.100 π.Χ.)

Κατά την **Πρώιμη Εποχή του Χαλκού** (ΠΕ 3.300/3.000-2.000) οι οικισμοί αποκτούν μεγαλύτερη έκταση, ως επακόλουθο της βαθμιαίας αύξησης του πληθυσμού. Οι θέσεις κατοίκησης πυκνώνουν και συγκεντρώνονται κοντά στις ακτές. Συγκεκριμένα, πρωτοελλαδικοί οικισμοί αναπτύσσονται στην Αμάρυνθο, στο Λευκαντί, στη Μαγούλα Ερέτριας, στο Λινοβρόχη, στον Άγιο Γεώργιο και σε πολλές θέσεις της Καρύστου⁸. Τις περισσότερες πληροφορίες για την περίοδο αυτή στην Εύβοια μας παρέχουν τα ευρήματα του οικισμού της Μάνικας⁹, καθώς τα πλούσια κτερίσματα, που έχουν εντοπιστεί στους θαλαμοειδείς τάφους του νεκροταφείου της, μαρτυρούν τις στενές επαφές που είχε ο οικισμός τόσο με τους οικισμούς του βόρειου Αιγαίου και όσο των Κυκλάδων.¹⁰ Επίσης, μας δίνονται πληροφορίες σχετικά με την καθημερινή ζωή, κατά την οποία ο πληθυσμός ασχολούταν με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και με τη ναυτιλία, χάρη στην ανάπτυξη της οποίας ήταν σε θέση να ανταλλάσσει προϊόντα, κάνοντας χρήση σφραγίδων ως συμβόλων κατοχής. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η συμμετοχή του οικισμού στη διακίνηση του οψιανού της Μήλου, ο οποίος έφθανε ως τη Μάνικα με τη μορφή πυρήνων για να μεταφερθεί σε διάφορα μικρότερα κέντρα επεξεργασίας¹¹.

Η **Μέση Εποχή του Χαλκού** (ΜΕ 2.000-1.600 π.Χ.) αποτελεί φυσική συνέχεια της πρωτοελλαδικής περιόδου χρονικά και πολιτισμικά. Οι περιοχές κατοίκησης βρίσκονται είτε στην ακτή είτε σε εύφορες περιοχές που έχουν εποχιακά ποτάμια (Αμάρυνθος, Μαντούδι, Ψαχνά, Κύμη), ενώ σπάνια απαντώνται σε απομακρυσμένες περιοχές της ενδοχώρας¹². Το πιο σημαντικό παράδειγμα οικισμού στην Εύβοια αποτελεί το Λευκαντί στο οποίο η πλούσια στρωματογραφία έχει χρησιμεύσει ως σημείο αναφοράς για τη μελέτη άλλων περιοχών. Συνολικά, η ανακάλυψη 42 αρχαιολογικών θέσεων με Μεσοελλαδική φάση πιστοποιεί την σπουδαιότητα της περιοχής κατά τους ονομαζόμενους «σκοτεινούς αιώνες της προϊστορίας». Φαίνεται να υπήρξε αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων της Εύβοιας και των ηπειρωτικών ακτών της Βοιωτίας, καθώς σε διάφορες θέσεις βρέθηκε η γνωστή μινύεια ή μινυακή κεραμική που χαρακτηρίζει την παραγωγή στη νότια ηπειρωτική Ελλάδα¹³. Η σύνδεση γίνεται σαφώς ορατή κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο, όταν η *Amarynthos* αναφέρεται

⁷ Χατζηδημητρίου, 2008, 80.

⁸ Έφη-Σαπουνά Σακελλαράκη, 2008, 46.

⁹ Νικολόπουλος Β, 2015, 171.

¹⁰ Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 46.

¹¹ Νικολόπουλος Β, 2015, 173.

¹² Tobias, 2017, 151.

¹³ Νικολόπουλος, 2015, 175.

στα αρχεία της Γραμμικής Β του ανακτόρου της Θήβας¹⁴. Όσον αφορά στις οικοδομικές τεχνικές της περιόδου, γίνονται πιο σαφείς στον οικισμό της Καλογερόβρυσης, κοντά στη Χαλκίδα, ενώ νεκροταφείο των ΜΕ χρόνων ανασκάφηκε στη Μαγούλα Αλιβερίου και εγκατάσταση μεταλλουργικού χαρακτήρα έχει εντοπιστεί στον Άγιο Νικόλαο Μύλων Καρυστίας¹⁵.

Κατά την **Υστερη Εποχή του Χαλκού** (ΥΕ 1600 - 1100 π.Χ.), την περίοδο που περιλαμβάνει την ακμή των Μυκηναϊκών ανακτόρων, το νησί ακολουθεί την πολιτιστική πορεία των λοιπών ελλαδικών περιοχών¹⁶. Στον «Νηών Κατάλογο» ο Όμηρος αναφέρει τις επτά ευβοϊκές πόλεις που συμμετείχαν στην εκστρατεία, την Κήρινθος, το Δίον και την Ιστιαία, την Χαλκίδα, την Ερέτρια, τα Στύρα και την Κάρυστος. Η αρχαιολογική τεκμηρίωση των θέσεων προέρχεται κυρίως από μεμονωμένα ευρήματα και ταφικά κατάλοιπα, καθώς έως και σήμερα, δεν έχουν εντοπιστεί μεγάλα οικιστικά ανακτορικά κέντρα, τα οποία είναι πιθανόν να υπήρχαν στην περιοχή¹⁷. Σύμφωνα, μάλιστα, με τα μυθολογικά στοιχεία, οι Δρύοπες, η πληθυσμιακή ομάδα που κατέληξε στην νήσο μετά την εκδίωξη του πρωτοελληνικού φύλου από τον Ηρακλή περί τα μέσα του 13^{ου} αι. π. Χ., εποίκισε το νότιο τμήμα της, ιδρύοντας τις πόλεις Κάρυστο, Στύρα και Δύστο¹⁸.

Τα σημαντικότερα ευρήματα εντοπίστηκαν σε θαλαμοειδή τάφο της Χαλκίδας που απέδωσε μυκηναϊκά ειδώλια, ξίφος και σφραγίδες, ενώ νοτιότερα σώζεται το σημαντικότερο και καλύτερα διατηρημένο ταφικό μνημείο των μυκηναϊκών χρόνων, ο θολωτός τάφος του Κατάκαλου (Εικ. 32) Τέλος, τα χάλκινα τάλαντα που βρέθηκαν στο λιμάνι της Κύμης, τα οποία προέρχονται από την Κύπρο, αντανακλούν την σημασία του λιμανιού ως «πέρασμα» από την περιοχή του Αιγαίου¹⁹. Στα τέλη του 12^{ου} αι. με την καταστροφή των Μυκηναϊκών ανακτόρων τα ευρήματα μαρτυρούν ότι η Εύβοια δέχεται σαφείς επιδράσεις από την Ανατολή και σταδιακά αποκτά καίριο ρόλο στις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στην Ηπειρωτική Ελλάδα²⁰.

Γεωμετρικοί και Αρχαϊκοί Χρόνοι (1.100 – 480 π.Χ.)

Για την **Εποχή του Σιδήρου** (1050-700 π.Χ.), που περιλαμβάνει τη **πρωτογεωμετρική και γεωμετρική περίοδο**, οι ιστορικοί και οι αρχαιολόγοι δίνουν συμβατικά την ονομασία «Σκοτεινοί Αιώνες» εξαιτίας της σχετικής έλλειψης αρχαιολογικών τεκμηρίων. Ωστόσο, οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια αμφισβητούν αυτήν την τοποθέτηση και ανοίγουν έναν νέο κύκλο επιστημονικών συζητήσεων. Η Εύβοια διαθέτει πληθώρα τεκμηρίων που αφορούν τη συγκεκριμένη περίοδο, ενώ λόγω της ιδιαίτερης ευημερίας πολλών πόλεων της φαίνεται να απέφυγε την εισβολή των Δωριέων²¹. Συγκεκριμένα, ο εντοπισμός αντικειμένων συριακής και αιγυπτιακής προέλευσης στα

¹⁴ Tobias, 2017,152.

¹⁵ Νικολόπουλος, 2015,175.

¹⁶ Σαπουνα-Σακελλαράκη, 2008, 47.

¹⁷ Βρανόπουλος, 2000, 26-33.

¹⁸ Βρανόπουλος, 2000, 75-77.

¹⁹ Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 48.

²⁰ Tobias, 2017, 151.

²¹ Βρανόπουλος, 2000, 23.

νεκροταφεία του Λευκαντίου και της Ερέτριας, καθώς και το μνημειώδες αψιδωτό ηρώο του 10^{ου} αι. από το Λευκαντί, κατά τη φάση του πρώτου αποικισμού, που διήρκεσε από τον 11ο ως τον 9ο αι. π.Χ., επιβεβαιώνουν τις σχέσεις με την ανατολική Μεσόγειο. Επίσης, στις πόλεις εισάγονται αντικείμενα από χρυσό, φαγεντιανή και χάλκινα αγγεία ενώ είναι γνωστές οι εξαγωγές ευβοϊκών αγγείων από το Ποσειδώνιο (σημερινή Αλ Μίνα), που αποτελούσε ευβοϊκή αποικία και σήμερα βρίσκεται στις Συριακές ακτές²².

Στις αρχές του 8ου π.Χ. αρχίζουν να συγκροτούνται οι δύο σημαντικότερες πόλεις της Εύβοιας, η Χαλκίδα και η Ερέτρια, στο κεντρικό τμήμα του νησιού. Η οικονομική και στρατιωτική ισχύς των νέων πόλεων – κρατών αποτυπώνεται στον πρωταγωνιστικό ρόλο που έχουν κατά τον Β΄ Αποικισμό, ο οποίος ξεκινάει σταδιακά κατά τον 8^ο αι., και τα νέα δεδομένα που δημιουργεί στις πόλεις. Οι νέες αποικίες που ιδρύονται είναι της Κύμης (Cymae) στον κόλπο της Νάπολης και η Πιθηκούσα στη νήσο Ίσκια (απέναντι από τη Νάπολη, η πόλη ιδρύθηκε από Χαλκιδείς και τους Ερετριείς γύρω στο 770 π.Χ.). Αργότερα, ιδρύονται η Νάξος και το Ταυρομένιο, την περίοδο που μεταδίδεται το Ευβοϊκό αλφάβητο στη Δύση²³.

Με το πέρας των γεωμετρικής περιόδου και την αυγή των **αρχαϊκών χρόνων**, η σημαντική ανάπτυξη και ο συνεχής ανταγωνισμός των δύο πόλεων, αν και υπήρξαν σύμμαχοι τα χρόνια που προηγήθηκαν, τις φέρνει αντιμέτωπες σε μία σημαντική στρατιωτική διένεξη για την διεκδίκηση του Ληλάντιου πεδίου. Η Χαλκίδα και η Ερέτρια επεδίωξαν να αποκτήσουν σταδιακά μονομερώς τον έλεγχο των θαλάσσιων περασμάτων της περιοχής. Ενδεικτικός της σημασίας της σύγκρουσης είναι ο παραλληλισμός του ιστορικού Θουκυδίδη με τα γεγονότα της εποχής του: ο πόλεμος της Εύβοιας χαρακτηρίζεται ως «ο πρώτος Πελοποννησιακός πόλεμος», καθώς οι αντιμαχόμενες ευβοϊκές πόλεις συμμαχούσαν και με άλλες εκτός Ευβοίας, ιδιαίτερα με τις Ιωνικές, δίνοντας έναν πανελλαδικό χαρακτήρα στα γεγονότα. Νικητές της πολύχρονης διαμάχης υπήρξαν μάλλον οι Χαλκιδείς, ωστόσο, μετά τον πόλεμο οι δύο πόλεις οδηγήθηκαν σταδιακά στην παρακμή και έχασαν τη στρατηγική τους δύναμη²⁴. (Εικ.2)

Τα χρόνια που ακολούθησαν τον Ληλάντιο πόλεμο, από τα μέσα του 7^{ου} αι. έως και τα τέλη του 6^{ου}, εγκαθιδρύονται τυραννικά καθεστώτα στις πόλεις της Εύβοιας²⁵. Παρά την ήττα στο Ληλάντιο πεδίο ενδιαφέρον προκαλεί η σταδιακή ανάπτυξη της Ερέτριας, πιθανόν ως απόρροια της ναυτικής και εμπορικής εξάπλωσης της, η οποία διακόπηκε μόνο κατά την περσική λεηλασία του 490 π.Χ.²⁶. Οι ευβοϊκές πόλεις, σε αυτή τη φάση, γίνονται από τις πρώτες που κόβουν νόμισμα, το οποίο έχει ως σύμβολο την αγελάδα και αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό για το νησί.²⁷ Στις αρχές του 5^{ου} αι., στην Εύβοια, η πόλη της Ερέτριας μαζί με άλλες ελληνικές πόλεις ενισχύουν την Ιωνική επανάσταση κατά της περσικής κυριαρχίας. Στην πρώτη περσική εισβολή που ακολούθησε, με πρόφαση την εκδίκηση των ελληνικών πόλεων, το 490 π.Χ. οι Πέρσες αρχικά κατάφεραν την υποταγή της Καρύστου το 496 π.Χ. και στη συνέχεια της Ερέτριας, έπειτα από προδοσία, με τους κατοίκους να μεταφέρονται και να εγκαθίστανται στη Σουσιάννη, στην Αρδέρικκα²⁸. Στα νότια της Εύβοιας προηγήθηκε η

²² Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 48

²³ Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 50-51

²⁴ Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 48

²⁵ Βρανόπουλος, 2000, 65-66

²⁶ Boardman, Hammond, 1982, 250-253

²⁷ Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 51

²⁸ Βρανόπουλος, 2000, 80-82

υποδούλωση των πόλεων στην περιοχή της Καρύστου, οι οποίες πιθανόν εξαναγκάστηκαν να προβούν σε συμφωνία με τους Πέρσες. Κατά τη δεύτερη περσική εισβολή, η Κάρυστος διατηρεί τον μηδικό της ρόλο, καθώς είναι από τις πόλεις που δεν μνημονεύονται στη βάση τρίποδα που τοποθετήθηκε στους Δελφούς για να μνημονεύσει τις πόλεις που συμμετείχαν στη μάχη των Πλαταιών το 479 π.Χ. Ένα χρόνο νωρίτερα, το 480 π.Χ., κατά τη δεύτερη περσική εισβολή, συντελείται η ναυμαχία του Αρτεμισίου, όπου ο ελληνικός στόλος καθυστερεί αρχικά τα εχθρικά πλοία, για να δώσει τελικά την πιο αποφασιστική νίκη εναντίον των Περσών στα στενά της Σαλαμίνας²⁹.

Κλασική Περίοδος (480 - 323 π.Χ.)

Μετά τα Μηδικά και υπό τον φόβο μιας νέας περσικής εισβολής, το 478 π.Χ., ιδρύεται η Α' Αθηναϊκή Συμμαχία, στην οποία συμμετέχουν όλες οι ευβοϊκές πόλεις με εξαίρεση την Κάρυστο, η οποία το 474 - 472 π.Χ. πολιορκείται από τον στρατιωτικό ηγέτη της Αθήνας, Κίμωνα, και τελικά αναγκάζεται να συνθηκολογήσει ως μέλος της συμμαχίας. Το 447 π.Χ. στη μάχη της Κορώνειας οι Αθηναίοι ηττώνται από τους Θηβαίους, οι πόλεις της Εύβοιας αποστατούν από τη συμμαχία και αυτονομούνται³⁰. Την περίοδο που ακολούθησε, οι Ευβοϊκές πόλεις συμμαχούν με τους Αθηναίους και, παράλληλα, διαπιστώνεται σημαντική επίδραση τόσο στην πολιτική ζωή όσο και στην τέχνη των πόλεων της Εύβοιας. Κατά τη διάρκεια του Β' Πελοποννησιακού Πολέμου (431-404 π.Χ.) οι Ευβοείς βρίσκονταν στο πλευρό της Αθήνας. Οι Χαλκιδείς, συμμετείχαν προσφέροντας σημαντική βοήθεια κατά τη Σικελική εκστρατεία, δεδομένου πως η πόλη ήταν η μητρόπολη δεκάδων ευβοϊκών αποικιών στη Σικελία και τη Ν. Ιταλία. Ωστόσο, οι καταστροφικές εξελίξεις στη Μεγάλη Ελλάδα εξεγείρουν τις ευβοϊκές πόλεις το 413/412 π.Χ.³¹, με αποτέλεσμα το 411 π.Χ. να αυτονομηθούν και να ιδρύσουν το «Ευβοϊκό κοινό» κόβοντας δικό τους νόμισμα.³²

Κατά την ύστερη κλασική περίοδο, η Ερέτρια υπήρξε η σημαντικότερη πόλη της Εύβοιας. Τα όρια της επικρατείας της εκτείνονταν από την οροσειρά της Δίρφυς έως και τα Στύρα, περιλαμβάνοντας πέντε δημογραφικές περιφέρειες, τους χώρους, στις οποίες εκτείνονταν 60 δήμοι³³. Το 394 π.Χ. συνάπτεται συνθήκη, στην οποία οι ευβοϊκές πόλεις εντάχθηκαν στο συνασπισμό μεταξύ Θηβών, Αθηνών, Κορίνθου και Άργους κατά της Σπάρτης. Το 378 π.Χ. στη συμμαχία της Θήβας και της Αθήνας, που συμμετέχουν όλες σχεδόν οι ευβοϊκές πόλεις, το νησί στρέφεται προς τους Αθηναίους έως και τη μάχη των Λεύκτρων, οπότε και εντάσσεται στο «Κοινό των Βοιωτών»³⁴.

Η περίοδος που ακολούθησε την διάλυση της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας χαρακτηρίζεται από έντονο διχασμό, με αποτέλεσμα το 357 π.Χ. να υπάρξουν εσωτερικές ταραχές σε όλες σχεδόν τις πόλεις. Στην εμφύλια διαμάχη αναμείχθηκε ο Φίλιππος Β' της Μακεδονίας, ο οποίος συνέβαλε στην υπαγωγή της Εύβοιας υπό βοιωτική κηδεμονία, τοποθετώντας παράλληλα

²⁹ Βρανόπουλος, 2000, 84-90.

³⁰ Μπενγκστον, 1991, 178.

³¹ Βρανόπουλος, 2000, 99-104.

³² Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 51.

³³ Χατζηδημητρίου, 2008, 78.

³⁴ Μπενγκστον, 1991, 233-241.

μακεδονικές φρουρές σε διάφορα καίρια σημεία. Η αντίδραση των Αθηναίων είχε ως αποτέλεσμα οι πολιτικές ομάδες να στραφούν εκ νέου στο πλευρό της. Δύο σημαντικά γεγονότα, που αποτυπώνουν το κλίμα της εποχής, είναι η μάχη των Ταμυνών το 349 π.Χ., στην οποία οι φιλομακεδόνες αντίπαλοι των Αθηναίων ηττώνται, και η αποβίβαση, το 341 π.Χ., των Χαλκιδαίων με σύμμαχους τους Αθηναίους στον Ωρεό και η ανατροπή του φιλομακεδονικού καθεστώσ της πόλης. Η ταραχώδης περίοδος ολοκληρώνεται με τη μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ. και την επικράτηση των Μακεδόνων³⁵. Για την περίοδο που ακολουθεί οι πληροφορίες για την Εύβοια παραμένουν ελάχιστες, ωστόσο, σπουδαίες περιγραφές υπάρχουν για τα ιερά και τα θέατρα της πόλης της Χαλκίδας, ενώ γνωρίζουμε ότι δημιουργήθηκαν οι υποδομές οχύρωσης του στενού του Ευρίπου. Παράλληλα, κατά τον 4ο αι. στην Ερέτρια κατασκευάζονται εκτός από την «Οικία των ψηφιδωτών», ο ναός του Διονύσου, ταφικά μνημεία, καθώς σημαντικές και λιμενικές εγκαταστάσεις³⁶.

Ελληνιστική Περίοδος (323-146 π.Χ.)

Η κρίση που ακολούθησε το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ανάγκασε τον Αριστοτέλη να βρει καταφύγιο στη Χαλκίδα, καθώς οι πόλεις της Εύβοιας τάχθηκαν στο πλευρό των Μακεδόνων. Με το πέρας του Λαμιακού πολέμου το 322 π.Χ., οπότε οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοί τους θα υποστούν συντριπτική ήττα, θα υπάρξουν θανατώσεις δημοκρατικών σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Στα επόμενα χρόνια η Εύβοια γίνεται πεδίο έντονης διαμάχης μεταξύ των επιγόνων του Μ. Αλεξάνδρου, ιδιαίτερα μεταξύ Κασσάνδρου και Αντιγόνου. Συγκεκριμένα, το 316 π.Χ. ο Κάσσανδρος, κυρίαρχος των Αθηνών από το 317 π.Χ., έθεσε υπό τον έλεγχό του την Εύβοια, εγκαθιστώντας βοιωτικές δυνάμεις στις πόλεις της Χαλκίδας, των Ωρεών και της Καρύστου. Ωστόσο, λίγα χρόνια αργότερα κατά το 304 π.Χ. ο γιος του Αντιγόνου, ο Δημήτριος ο Πολιορκητής (337-283 π.Χ.) εκδίωξε τις δυνάμεις τους και κατέλαβε το νησί³⁷.

Για την Εύβοια η περίοδος της ηγεμονίας του Δημητρίου του Πολιορκητή, υπήρξε καθοριστική για την πολιτισμική και πολιτική ανάπτυξη των πόλεών της, καθώς επέλεξε για την ενδυνάμωση της περιοχής την ανασύσταση του Κοινού των Ευβοέων. Φαίνεται πώς έως και την περίοδο της Βασιλείας του Αντιγόνου Γονατά (319-239 π.Χ.) οι πόλεις της Εύβοιας απέκτησαν σχετική αυτονομία, ενώ αρκετές απέκτησαν εκπροσώπηση από Ιερομνήμονες στη Δελφική Αμφικτιονία (μεγάλης σημασίας θρησκευτική συμμαχία) συναποφασίζοντας για διάφορα πολιτικά θέματα που αφορούσαν την ελληνική επικράτεια³⁸. Αργότερα, στα πλαίσια του Χρεμωνίδου Πολέμου (268-261 π.Χ.), οι πόλεις της Εύβοιας συμμαχούσαν με τον ανιψιό του Αντιγόνου και βασιλιά των Μολοσσών, Αλέξανδρο, γεγονός που είχε ως συνέπεια την καταστροφή της Ερέτριας από τον Αντίγονο και την πτώση της πολιτικής επιρροής που

³⁵ Βρανόπουλος, 2000, 116-120.

³⁶ Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 53.

³⁷ Βρανόπουλος, 2000, 130-132.

³⁸ Bengston ,1991,348, Βρανόπουλος, 2000, 136-137.

διέθεταν η Χαλκίδα και η Ερέτρια στη Δελφική Αμφικτιονία³⁹. Κατά την περίοδο της βασιλείας του Φιλίππου Ε΄ οι Ρωμαίοι καταλαμβάνουν σταδιακά το νησί⁴⁰.

Το 198 π.Χ. ο Άτταλος, με τη συνδρομή του ρωμαϊκού στόλου, κατέλαβε μετά από πολιορκία την Ερέτρια, από όπου και απέσπασε πλήθος έργων τέχνης. Την ίδια τύχη είχε και η Κάρυστος, στους κατοίκους της οποίας εξασφαλίστηκε η ελευθερία μετά την αποπομπή της φρουράς του Φιλίππου. Με τον τρόπο αυτό οι σύμμαχοι έλεγχαν πλέον όλη την Εύβοια εκτός από την περιοχή της Χαλκίδας⁴¹. Μετά τη μάχη στις Κυνός Κεφαλές (197 π.Χ.) οι Μακεδόνες παραδίδουν τη Χαλκίδα, την Κόρινθο και τη Δημητριάδα, ενώ αργότερα μεταξύ 197-194 π.Χ. ο Λεύκιος Τίτος Φλαμίνιος θα ανακηρύξει την Εύβοια ελεύθερη συγκροτώντας παράλληλα εκ νέου το Κοινό των Ευβοέων με καθαρά φιλορωμαϊκό χαρακτήρα. Στα γεγονότα που ακολούθησαν μέχρι το 146 π.Χ. σημαντικό ιστορικό γεγονός αποτελεί ο Γ΄ Μακεδονικός Πόλεμος (171-168 π.Χ.), κατά τη διάρκεια του οποίου τόσο η Χαλκίδα, όσο και οι Ωρεοί έγιναν ρωμαϊκά προπύργια⁴².

Ενδιαφέρον στοιχείο για την πολιτισμική αίγλη που απέκτησε η Εύβοια κατά την Ελληνιστική περίοδο αποτελούν οι σπουδαίοι Ευβοείς καλλιτέχνες που έδρασαν στις πόλεις της⁴³. Χαρακτηριστικά ισχυρή προσωπικότητα της Ερέτριας αποτελεί ο κυνικός φιλόσοφος Μενέδημος, ο οποίος ίδρυσε την Ερετριακή Σχολή (περίπου 339 π.Χ. - περίπου 265 π.Χ.)⁴⁴.

Ρωμαϊκή Περίοδος (146 π.Χ. – 330 μ.Χ.)

Η περίοδος της ρωμαιοκρατίας θεωρείται περίοδος περιορισμένης ακμής για την Εύβοια. Εξαίρεση της γενικότερης παρακμής αποτελεί η πόλη της Χαλκίδας, η οποία διατηρεί την πρωτοκαθεδρία στο νησί, αλλά και σχεδόν σε ολόκληρη τη Στερεά Ελλάδα. Η σημαντικότερη πολεμική σύγκρουση στο νησί, μεταξύ του Μιθριδάτη και του Σύλλα το 87 π.Χ., είναι αντιπροσωπευτική της παρακμής: η ευβοϊκή πρωτεύουσα προπύργιο του Μιθριδάτη αναγκάστηκε υποταχθεί και να λαφυραγωγηθεί από τους Ρωμαίους του Σύλλα. Πλέον το Ευβοϊκό Κοινό διαλύεται οριστικά και οι εκτάσεις των πόλεων αποτελούν ιδιοκτησία του ρωμαϊκού λαού (*agiri vectigales*) με δυνατότητα εκμίσθωσης των φόρων. Το 31 π.Χ., μετά την επικράτηση του Οκταβιανού στο Άκτιο, η Εύβοια αποτελεί επισήμως επαρχία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ενώ από το 27 π.Χ. προσαρτάται στην επαρχία της Αχαΐας.

Την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας στο νησί εισάγονται λατρείες από την Ανατολή, καθώς εισέρχονται πολίτες από διάφορες περιοχές (Αντιόχεια κλπ.), ενώ εξακολουθούν να λατρεύονται θεότητες που εισήχθησαν κατά τα ελληνιστικά χρόνια, όπως η Ίσις και ο Σέραπις. Παράλληλα, η Αιδηψός, την οποία επισκέπτεται ο Σύλλας, γίνεται «κοινή κατοικία» των Ελλήνων, παρουσιάζοντας ιδιαίτερη ακμή λόγω των ιαματικών της λουτρών⁴⁵. Στη Νότια Εύβοια, στην περιοχή των Στύρων και της Καρύστου, φαίνεται ότι στηριζόταν το

³⁹ Βρανόπουλος, 2000, 137.

⁴⁰ Μπενγκστον, 1991, 349, 352.

⁴¹ Μπαλάσκας, ΧΧ.

⁴² Βρανόπουλος, 2000, 166-169.

⁴³ Βρανόπουλος, 2000, 183.

⁴⁴ Σακελλαράκη-Σαπουνά, 2008, 52.

⁴⁵ Σαπουνά-Σακελλαράκη, 2008, 54.

σημαντικότερο μέρος της οικονομίας από την εξόρυξη του περίφημου μαρμάρου, που στην αρχαιότητα ονομαζόταν Καρύστιος λίθος, Ευβοϊκός ή cipollino⁴⁶. Στην περιοχή του Αλιβερίου σημαντική είναι η λειτουργία αρχαίου λατομείου μαρμάρου, το οποίο έχει εντοπιστεί μαζί με κάποιες διάσπαρτες ταφές. Στον ΑΗΣ ανασκάφηκε σημαντικό τμήμα μεγάλου παραθαλάσσιου οικισμού, στον οποίο αποκαλύφθηκαν λείψανα που σχετίζονται με εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες. Χαρακτηριστική είναι η αποκάλυψη δύο λουτρικών συγκροτημάτων⁴⁷(Εικ.29).

Βυζαντινή περίοδος (330-1204 μ.Χ.)

Κατά την πρώιμη Βυζαντινή εποχή ο Ιουστινιανός, σύμφωνα με τον Προκόπιο, είχε οχυρώσει πολύ καλά την Εύβοια για να την προστατέψει από επιδρομές, καθιστώντας την άτρωτη⁴⁸. Ωστόσο, τα αρχαιολογικά τεκμήρια και οι γραπτές πηγές που αφορούν την παλαιοχριστιανική περίοδο (330-660 μ.Χ.) στις περιοχές της Εύβοιας παραμένουν έως και σήμερα ελάχιστα. Η Εύβοια κατά την περίοδο αυτή εξακολουθεί να είναι ένα «φάντασμα», με αβέβαιες ενδείξεις για τα κέντρα της, τουλάχιστον για όσα από αυτά μαρτυρούνται στους επισκοπικούς καταλόγους, ενώ είναι βέβαιο ότι έχει επέλθει δημογραφικός μαρασμός, όπως συμβαίνει και σε άλλες περιοχές της κεντρικής Ελλάδας. Ενδεικτικά, στη βόρεια Εύβοια, στους Ωρεούς, δεν έχει εντοπιστεί λατρευτικό κέντρο και τμήμα οίκησης. Η επισκοπή Πορθμού, που περιλαμβάνει την περιοχή Αλιβερίου, εξακολουθεί αρχαιολογικά να παραμένει στο σκοτάδι, όπως αντίστοιχα και η περιοχή της Ερέτριας. Στην Κάρυστο η εικόνα είναι σήμερα ευκρινέστερη για την παλαιοχριστιανική Παλαιοχώρα, ενώ τα φερόμενα ως παλαιοχριστιανικά κατάλοιπα της Χαλκίδας, που εντοπίζονται στην περιοχή Αγ. Στεφάνου και την Αγ. Παρασκευή, αμφισβητούνται⁴⁹.

Όσον αφορά στη μεσοβυζαντινή περίοδο (660-1204 π.Χ.), που περιλαμβάνει τους αιώνες που ονομάστηκαν συμβατικά «σκοτεινοί», το νησί γνωρίζουμε ότι έμεινε εκτός του πεδίου των σλαβικών επιδρομών⁵⁰. Η Εύβοια, ωστόσο, βίωσε επιδρομές από τους Σαρακινούς πειρατές με αποκορύφωμα την απόβαση του στόλου του Εμίρη της Ταρσούς και της Κιλικίας Εσμάν στη Χαλκίδα το 880 μ.Χ.⁵¹. Όσον αφορά στη διοικητική οργάνωση, περί το 850 μ.Χ., η αυτοκρατορία ήταν χωρισμένη σε 29 διοικητικές περιφέρειες που ονομάστηκαν Θέματα. Η Εύβοια εντασσόταν στο «Θέμα της Ελλάδος», το οποίο περιλάμβανε την Στερεά Ελλάδα και είχε ως έδρα πιθανόν τη Θήβα. Την ίδια περίοδο φαίνεται πως πραγματοποιήθηκε και ο μετασχηματισμός των πόλεων σε κάστρα. Συγκεκριμένα, η πρώτη γραπτή αναφορά στο βυζαντινό Εύριπο (το όνομα που αντικατέστησε αυτό της Χαλκίδας), ανάγεται στο 867 μ.Χ., οπότε ο επίσκοπος Ευρίπου Θεόδωρος μετέχει στην Η' Οικουμενική Σύνοδο (869-870 μ.Χ.). Η νέα καστροπολιτεία ξεκινά σταδιακά να ακμάζει και, εκτός από ναυτική στρατιωτική βάση,

⁴⁶ ΕΦ.Α. Ευβοίας, ΧΧ, Πρόκειται για ένα πρασινωπό μάρμαρο από το οποίο κατασκευάστηκαν οι κίονες της βιβλιοθήκης του Ανδριανού στην Αθήνα και που είχε μεγάλη ζήτηση κατά τους Ρωμαϊκούς αλλά και μετέπειτα κατά τους Βυζαντινούς χρόνους

⁴⁷ Ντάφη, 2017, 470

⁴⁸ Βασιλάτος, 1992, 11.

⁴⁹ Τριανταφυλλόπουλος, 2017, 19.

⁵⁰ Τριανταφυλλόπουλος, 2017, 20-21.

⁵¹ Βασιλάτος, 1992, 11.

γίνεται κέντρο εμπορικών δραστηριοτήτων, προσελκύοντας νέες πληθυσμιακές ομάδες. Παράλληλα, αποτελεί σημαντικό στρατιωτικό λιμάνι, καθώς εδώ ελλιμενίζεται ο βυζαντινός θεματικός στόλος, αλλά και εδρεύουν αξιωματούχοι που συνδέονται με την εμπορική δραστηριότητα σε ολόκληρο το Αιγαίο.⁵² Η εμπορική ακμή της Βενετίας στις περιοχές της Μεσογείου και της Μαύρης θάλασσας στα χρόνια που ακολούθησαν οδήγησε στην ανάγκη για δημιουργία βάσης στο Αιγαίο, θέτοντας την Εύβοια ως σημαντικότερο στόχο. Έτσι, το 1171 ένας πολυπληθής βενετικός στόλος υπό την διοίκηση του Vital Michieli έπλευσε προς την Εύβοια αρχίζοντας εχθροπραξίες με τις βυζαντινές δυνάμεις. Οι Βενετοί δεν κατάφεραν τελικά την κατάκτηση του νησιού⁵³(Εικ.3).

Ανάμεσα στα σημαντικά ευρήματα, τα οποία προσδίδουν μια ιδιαίτερη σημασία για την Μεσοβυζαντινή Εύβοια (9ος-12ος αι.ς), συγκαταλέγεται ένας σημαντικός αριθμός έργων αρχιτεκτονικής γλυπτικής υψηλής ποιότητας, που αποτελείται κυρίως από *spolia* άγνωστης προέλευσης. Υπάρχουν περιπτώσεις γλυπτών από μνημεία, όπως ο Άγιος Λουκάς στο Αλιβέρι, ο Περίβλεπτος των Πολιτικών, οι δύο εκκλησίες της Ατάλης, η Αγία Τριάδα Κριεζώτη και οι Ταξιάρχες στην Κάρυστο, που διατηρούν τα δεδομένα του αρχαιολογικού τους πλαισίου. Μια επισκόπηση αυτού του υλικού δείχνει ότι το γλυπτό της Ευβοίας συνδέεται άμεσα με τις παραγωγές της γειτονικής Ανατολικής και Κεντρικής Ελλάδας, όπου δύο σημαντικά κέντρα τέχνης αυτού του είδους άνθισαν στην Θήβα και την Αθήνα. Αυτή η σύνδεση αναδεικνύει την κίνηση των καλλιτεχνών μεταξύ των ακτών του νησιού και της ηπειρωτικής Ελλάδας⁵⁴. Με εξαίρεση τα παραπάνω, οι γνώσεις μας για την περίοδο είναι περιορισμένες λόγω της έλλειψης δημοσιεύσεων. Η οικοδομική δραστηριότητα σε όλη τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και κατ' επέκταση στην Εύβοια βιώνει περίοδο μααρασμού και ως εκ τούτου μέχρι σήμερα δεν έχουν προκύψει συμπεράσματα για τη ζωή του νησιού και τις σχέσεις που είχε συνάψει με τις υπόλοιπες περιοχές⁵⁵.

Ενετοκρατία (1204-1470 μ.Χ.)

Με την αυγή του 13^{ου} αι. και την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204, οι σταυροφόροι κατακτούν και την Εύβοια η οποία περνά κατά το 1208 στη δικαιοδοσία του Λομβαρδού Βασιλιά της Θεσσαλονίκης Βονιφάτιου Μομφερρατικού (Boniface of Montferrat), ο οποίος τη διασπά σε τρία φέουδα, των Ωρεών, της Κεντρικής Εύβοιας και της Καρύστου, που με τη σειρά τους παραχωρούνται σε τρεις Λομβαρδούς φεουδάρχες. Την εποχή αυτή το Negroponte θα αποτελέσει κοινή κτήση και κοινό διοικητικό κέντρο των τριαρχών⁵⁶.

Η άφιξη των νέων Ιταλών εποίκων, εμπόρων, στρατιωτικών, αριστοκρατών και απλών τυχοδιωκτών και η εισαγωγή του φεουδαλικού τρόπου διοίκησης δημιούργησαν την ανάγκη προστασίας του κάθε ημιαυτόνομου φέουδου καθώς. Επίσης, η απειλή του Λικάριου κατά τον 13^ο αι.⁵⁷ οδήγησε στην ανέγερση εκτεταμένης αλυσίδας οχυρώσεων, οι οποίες

⁵² Κατσός, 2016

⁵³ Βασιλάτος, 1992, 12

⁵⁴ Πάλλης, 2017, 507

⁵⁵ Τριανταφυλλόπουλος, 2017, 21

⁵⁶ Jacoby, 2017

⁵⁷ Βασιλάτος, 1992, 12-13

περιελάμβαναν πύργους και φρούρια, που δημιουργούσαν ένα πυκνό δίκτυο για την προστασία της νήσου. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες εποχές η ύπαρξη γραπτών πηγών, που περιλαμβάνουν έγγραφα της βενετικής διοίκησης, βοήθησε ώστε να υπάρχει μια πιο σαφής εικόνα για το νησί⁵⁸. Ένα δημογραφικό στοιχείο που έχει ενδιαφέρον αφορά την περιοχή της Κεντρικής Εύβοιας, μεταξύ Αλιβερίου και Κύμης, στην οποία έχει κατασκευαστεί μεγάλος αριθμός πύργων και μπορεί να θεωρηθεί ως η πλέον πυκνοκατοικημένη και πλούσια την περίοδο της Φραγκοκρατίας⁵⁹.

Το 1216 θα διοριστεί στο Νεγρεπόντε ο Πιέτρο Μπάρμπο ιλ Ζάνκο, ως πρώτος Βενετσιάνος βάλιος της Εύβοιας. Περί το 1257 οι Ενετοί με τους συμμάχους ανακαταλαμβάνουν την Εύβοια από τον Φράγκο πρίγκιπα της Αχαΐας Γουλιέλμο Β΄ Βιλλεαρδουίνο. Για την κατάληψη της Εύβοιας πραγματοποιούνται συστηματικές επιθέσεις από τους Βυζαντινούς και τους μισθοφόρους τους, Λομβαρδούς και τους Καταλανούς. Το σημαντικότερο ιστορικό γεγονός, που αποτελεί παρένθεση στην Ενετική και Φραγκική κυριαρχία, συνιστά η κυριαρχία του Λικάριου, με τη συμβολή του Μιχαήλ Η΄ του Παλαιολόγου, τη συμβολή του Βυζαντινού στόλου και ένα σώμα Καταλανών μισθοφόρων, που κατέκτησε σχεδόν ολόκληρη την Εύβοια το 1277.⁶⁰

Το διάστημα 1304-1390 θεωρείται μια πολύ ταραγμένη περίοδος, καθώς τόσο δυτικές δυνάμεις (Φράγκοι, Καταλανοί, Γενουάτες) όσο και Οθωμανοί, που εμφανίζονται στο Αιγαίο, λεηλατούν και καταλαμβάνουν σε αρκετές περιπτώσεις το νησί και την πρωτεύουσα του, αμφισβητώντας την κυριαρχία των Ενετών. Ενδεικτικά, το 1317 εκτυλίχθηκε καταλανική επιδρομή, κατά την οποία, η λομβαρδική πλευρά της πόλης του Νεγρεπόντε λεηλατήθηκε. Το 1332 ο Ουμούρ Πασάς του Αϊδινίου επιτέθηκε εκ νέου στην πόλη, ενώ ακολουθούν επιδρομές από Γενουάτες το 1342 και το 1347. Στις δύο περιπτώσεις ο στόλος των Γενοβέζικου στόλου, ναυμάχησε και νίκησε τον Βενετικό, καταφέροντας τελικά να εισέλθει στην Χαλκίδα. Κατά το 1342 οι βενετοί διευρύνουν την κυριαρχία τους αγοράζοντας το κάστρο των Αρμένων από τους Φράγκους και το κάστρο της Καρύστου το 1365.⁶¹ Η περίοδος των δυτικών διεκδικήσεων ολοκληρώνεται το 1383, όταν ολόκληρη η Κεντρική και Βόρεια Εύβοια πέρασε στα χέρια των Ενετών, με την δολοφονία του Νικολό ντάλλε Καρτσέρι που ήταν ο κύριος των 2/3 του νησιού και την κληροδότηση του υπόλοιπου 1/3 από τον Τζιορτζιο Γκιζι στην Βενετία το 1390⁶².

Ένα ιστορικό γεγονός το οποίο θα άλλαζε εθνολογικά την Εύβοια (κυρίως τον νότο της), αποτελεί ο εποικισμός της από τους Αρβανίτες κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, αφού ο πληθυσμός είχε μειωθεί και απαιτούνταν να αναπληρωθεί. Η ανάγκη για στρατιωτικές ενισχύσεις στην Εύβοια αποτυπώνεται με την πρόσκληση της Βενετίας προς τους Αρβανίτες και άλλα ξένα ιππικά γένη (*gens equestris*), που κατοικούσαν σε γειτονικά εδάφη της κυρίως χώρας. Σε αντάλλαγμα της αγροτικής γης που θα κληρονομούσαν οι αρχηγοί των αρβανίτικων οικογενειών θα υπηρετούσαν ως υπαίτες και θα συμμετείχαν στην άμυνα της νήσου. Η Βενετία τους απαγόρευσε την πρόσβαση τους στις οχυρωμένες πόλεις, όντας

⁵⁸ Τριανταφυλλόπουλος, 2017, 21

⁵⁹ Βασιλάτος, 1992, 18.

⁶⁰ Βασιλάτος, 1992, 16.

⁶¹ Λόης, 2015

⁶² Βασιλάτος, 1992, 13.

καχύποπτη για τις προθέσεις τους⁶³. Οι Οθωμανικές επιθέσεις κλιμακώνονται από το 1392, όταν ο τουρκικός στόλος χτύπησε τη Χαλκίδα και ακολούθως στη βόρεια Εύβοια το 1415. Από το 1445, ξανάρχισαν ισχυρότερες οι τουρκικές επιδρομές στην Εύβοια και στα τέλη του 1446 η κατάσταση έγινε κρισιμότερη, καθώς ο Μουράτ Β' με ισχυρές δυνάμεις εισήλθε στο ηπειρωτικό κομμάτι. Από το 1463 έως το 1479 διαρκεί ο πρώτος βενετοτουρκικός πόλεμος, στη διάρκεια του οποίου καταλήφθηκε από τους Οθωμανούς η Χαλκίδα (1470)⁶⁴.

Οθωμανική Περίοδος: Έως την ένταξη στο Ελληνικό κράτος

Από τις 12 Ιουλίου 1470, με την άλωση του Νεγροπόντε από τον Μωάμεθ Β', ο χριστιανικός πληθυσμός της Εύβοιας ζούσε υπό τον οθωμανικό ζυγό. Η Χαλκίδα (İghribos ή Egriboz όπως την ονόμαζαν οι Οθωμανοί), γίνεται η πρωτεύουσα του «Σαντζάκ Εγριμπόζ», το οποίο περιελάμβανε, επίσης, τη Βοιωτία, την Αττική και τμήματα των νομών Φωκίδας και Φθιώτιδας. Κάποιες από τις πόλεις που διέθετε το Σαντζάκι, ήταν η Αθήνα, η Θήβα, η Λιβαδειά, τα Σάλωνα (Άμφισσα), η Αταλάντη και το Ζητούνι (Λαμία). Διοικητής του σαντζακιού διατελούσε ο σαντζάκμπεης. Το αξίωμα του οποίου, μαρτυρείται ως τα τέλη του 17ου αι., καθώς και του Καπουδάν Πασά, ο οποίος ήταν ο ναύαρχος του οθωμανικού στόλου και διέμενε στην πόλη⁶⁵.

Κατά το 1688 ο δόγης της Βενετίας Φραντσέσκο Μοροζίνι κατά τη διάρκεια του έκτου Ενετοτουρκικού πολέμου προσπαθεί να καταλάβει το Εγριμπόζ ως επικεφαλής συμμαχικών δυτικών δυνάμεων⁶⁶. Πριν την επανάσταση η Εύβοια είχε 50.000 κατοίκους, από αυτούς, το ένα πέμπτο ήταν μουσουλμάνοι, οι περισσότεροι έμεναν στη Χαλκίδα, η οποία αριθμούσε 1.500 ντόπιες μουσουλμανικές οικογένειες και άλλες 600 μουσουλμανικές, που προέρχονταν από περιοχές εκτός Εύβοιας και αποτελούσαν κυρίως τη στρατιωτική και διοικητική τάξη. Στο προάστιο της Χαλκίδας ζούσαν 200 περίπου χριστιανικές οικογένειες⁶⁷. Από το «ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΤΟΥ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΕ» πληροφορούμαστε ότι «στο νησί υπάρχουν 372 χώρια που εξαρτώνται από τον πασά, χωρίς να υπολογίζονται αυτά που ανήκουν στη Στερεά Ελλάδα (που υπάγονται και αυτά στην κυριαρχία του), όπως επίσης και τα 18 λιμάνια που προσεγγίζουν τα πλοία μας για να φορτώσουν τα τρόφιμα και τα εμπορεύματα»⁶⁸(Εικ. 4).

⁶³ Jacobby, 2017.

⁶⁴ Νικολάου, 2018, 103.

⁶⁵ Παπαδόπουλος, 2014.

⁶⁶ Κατσός, 2016.

⁶⁷ Κατσός, 2015.

⁶⁸ Μιχαήλ, 2016.

1.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ο αρχαιολογικός χώρος του Δύστου

Ιστορικό

Η λίμνη Δύστου συνολικής έκτασης περίπου 4,700 στρεμμάτων βρίσκεται επτά χλμ. νοτιοανατολικά της κωμόπολης του Αλιβερίου, 66 χλμ. νοτιοανατολικά της Χαλκίδας, 10 χλμ. νότια των Κριεζών, 2 χλμ. νότια του Δύστου. Ο αρχαιολογικός χώρος που περιλαμβάνει τον αρχαίο δήμο Δύστου, εκτείνεται στον λόφο Καστρί, ο οποίος δεσπόζει πάνω από την επίπεδη πεδιάδα (Εικ. 5)⁶⁹. Η ονομασία «δύστος», σύμφωνα με την ετυμολογία, σημαίνει «δύστηνος», δηλαδή δυστυχημένος. Το τοπωνύμιο πιθανόν να προέρχεται από κάποια κατάδυση ή καταβύθιση, που συνέβη στην περιοχή και παραπέμπει σε αντίστοιχο γεωλογικό φαινόμενο.⁷⁰ Το όνομα Δύστος, λόγω της κατάληξης -στος, κατ' αντιστοιχία με τα τοπωνύμια Γεραιστός, Κάρυστος, Πλατανιστός, είχε υποτεθεί ότι είναι δρυοπικής προέλευσης. Η άποψη αυτή έχει καταγραφεί από τους πρώτους ερευνητές, ενώ ενισχύεται από την αρχιτεκτονική των οικοδομικών λειψάνων του οικισμού, η οποία προσιδιάζει με αυτήν της νότιας Καρυστίας, στην οποία καταγράφεται η κατοίκηση Δρυόπων. Τα μέχρι σήμερα πενιχρά αρχαιολογικά τεκμήρια δεν επιβεβαιώνουν επιστημονικά τις παραπάνω απόψεις⁷¹.

Τα πρώτα ίχνη κατοίκησης ανάγονται στη νεολιθική εποχή, όπως μαρτυρά η εύρεση λεπίδων οψιανού και οστράκων νεολιθικών αγγείων, κυρίως μονόχρωμης κεραμικής, στην ακρόπολη και στους πρόποδες του λόφου Καστρί και στη δυτική όχθη της λίμνης, στην οποία έχουν εντοπιστεί ίχνη προϊστορικής κατοίκησης. Κατά την αρχαϊκή περίοδο εμφανίζεται ο πρώτος οργανωμένος οικισμός, ο οποίος άκμασε κατά την κλασική και ελληνιστική περίοδο. Παρά την εκτεταμένη χρονικά παρουσία του οικισμού στην περιοχή, η μοναδική φιλολογική μαρτυρία για τον δήμο του Δύστου εντοπίζεται σε κείμενο των μέσων του 4ου αι. π.Χ., όταν ο Φίλιππος Β΄ της Μακεδονίας φαίνεται ότι προσπάθησε να ελέγξει την πολιτική κατάσταση στην Εύβοια, υποκινώντας στην Ερέτρια εξέγερση κατά του ολιγαρχικού άρχοντα Πλουτάρχου κατά τα έτη 349-348 π.Χ. Η αναφορά εντοπίζεται στα Φιλιππικά του Θεόπομπου, που σώζεται από το συγγραφέα Στέφανο Βυζάντιο (6ος αι. μ.Χ.) και συγκεκριμένα αναφέρει, «*Δύστος: πόλις Εύβοίας. Θεόπομπος, έν Φιλίππικῶν κδ' άποστήσας δέ τούς έν αυτῇ τῇ περιοικίδι τῶν Ἐρετριέων, έστράτευσεν επί πόλιν Δύστον. Τό έθνικόν Δύστιος*». Κατά μια εκδοχή το αναφερόμενο στο σχετικό εδάφιο πρόσωπο συνδέεται με τον Φίλιππο της Μακεδονίας. Κατ' άλλη όμως εκδοχή ο Θεόπομπος αναφέρεται στην πολεμική σύγκρουση που έλαβε χώρα τον 4^ο αι. π.Χ. στον Δύστο μεταξύ του Φωκίωνος και του Κλειτάρχου. Επικεφαλής των μισθοφόρων του Μακεδόνα βασιλέα τέθηκε ο Κλειτάρχος, ένας εξόριστος πολιτικός αντίπαλος του Πλουτάρχου. Οι Αθηναίοι στάθηκαν στο πλευρό της Ερέτριας και για βοήθεια έστειλαν περιορισμένη στρατιωτική δύναμη, από επίλεκτους οπλίτες και ιππείς, υπό τον στρατηγό Φωκίωνα. Όταν ο Φωκίων έφθασε στην περιοχή των Ταμυνών, οι Χαλκιδείς επαναστάτησαν υπό την ηγεσία του Καλλία και του Ταυροσθένη και μαζί με τους Ερετριείς του Κλειτάρχου και άλλους Ευβοείς περικύκλωσαν το αθηναϊκό

⁶⁹ Γαλάνης, 2010,25

⁷⁰ Χατζηδημητρίου, 2003, 5

⁷¹ Χατζηδημητρίου, 2003, 13

εκστρατευτικό σώμα. Ενώ οι Αθηναίοι αποφάσισαν να ετοιμάσουν πάνδημη εκστρατεία και να στείλουν όλο το διαθέσιμο ιππικό τους, ο Αθηναίος στρατηγός Φωκίων κατέλαβε ένα λόφο κοντά στις Ταμύνες, που χωριζόταν με βαθιά χαράδρα από τα πεδινά μέρη, και κατόρθωσε να συγκρατήσει εκεί το πιο αξιόμαχο μέρος της δύναμής του. Στη μάχη που δόθηκε οι Αθηναίοι εξανάγκασαν τους Χαλκιδικείς να συνθηκολογήσουν. Μετά από τη μάχη, ο Φωκίων κατέλαβε το φρούριο των Ζαρήτρων,⁷² το οποίο βρισκόταν σε προνομιούχο θέση, εκεί όπου το πλάτος της Εύβοιας στενεύει και σχηματίζει μικρό διάζωμα. Οι αρχαιολογικές ενδείξεις από τον οικισμό του Δύστου, επιβεβαιώνουν τα παραπάνω, μαρτυρώντας ότι κατά τον 4ο αι. π.Χ. η Ακρόπολη οχυρώθηκε με ισχυρό τείχος και η κορυφή του λόφου προστατεύθηκε και με δεύτερο οχυρωματικό περίβολο⁷³(Εικ.6).

Ένα ψηφισματικό ανάγλυφο της ίδιας περιόδου, που αναφέρεται στην αποξήρανση της λίμνης των Πτεχών, η οποία πιθανότατα να ταυτίζεται με τη λίμνη του Δύστου, μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι οι πρώτες προσπάθειες για την αποξήρασή της ανάγονται στην εποχή αυτή. Η ενεπίγραφη στήλη, που κατά την αρχαιότητα ήταν στημένη στο ιερό του Δαφνηφόρου Απόλλωνα στην Ερέτρια, βρέθηκε στη Χαλκίδα στην πλατεία Τζαμιού το 1860 και σήμερα φυλάσσεται στο Επιγραφικό Μουσείο Αθηνών. Το ανώτερο τμήμα της διακοσμείται με ανάγλυφη παράσταση, στην οποία σώζονται τα ίχνη δύο μορφών, της Αρτέμιδος και της Λητούς, και στο κείμενό της αναφέρεται η σύμβαση αποξήρασης της λίμνης, μεταξύ του Χαιρεφάνη, αναδόχου του έργου, και 230 Ερετριέων πολιτών. Σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης προβλεπόταν η κατασκευή αποχετευτικών αγωγών, υπονόμων και φρεατίων για την αποχέτευση των υδάτων σε φυσικές υπόγειες ρωγμές, τις καταβόθρες⁷⁴.

Το λιμάνι του Δύστου, φαίνεται ότι ήταν στο σημερινό Πόρτο Μπούφαλο, το οποίο συνέχισε να χρησιμοποιείται κατά την ρωμαϊκή περίοδο, όπως δείχνει η εύρεση ενός θησαυρού 95 δηναρίων (θησαυρός των Βύρρων) της ρωμαϊκής δημοκρατίας. Ο «θησαυρός» των Βύρρων, όπως συμβατικά ονομάζεται, φαίνεται ότι αποκρύφθηκε το 31 π.Χ. και συνδέεται με τις μετακινήσεις των στρατευμάτων και του στόλου της Κλεοπάτρας και του Αντώνιου λίγο πριν την τελική αναμέτρηση με τον Οκταβιανό στη ναυμαχία του Άκτιου. Οι μελετητές φτάνουν σε αυτή την υπόθεση καθώς τα νομίσματα, που απεικονίζουν στον εμπροσθότυπο μία τριήρη και στον οπισθότυπο τα εμβλήματα και τον αριθμό των λεγεώνων, αποτελούσαν τιμητική αναφορά στα στρατεύματα που είχαν ακολουθήσει τον Αντώνιο στις πολεμικές του επιχειρήσεις⁷⁵ (Εικ. 7).

Τη συνέχιση της κατοίκησης κατά τους βυζαντινούς χρόνους μαρτυρούν κατά κύριο λόγο τα ερείπια βυζαντινών εκκλησιών στην περιοχή. Κατά τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους η περιοχή του Δύστου πρέπει να υπαγόταν στην επισκοπή του Πορθμού ή του Αυλώνος. Από τις αρχές του 9ου αι., πριν από τη Δυτική κατάκτηση, οι πέντε ορθόδοξες επισκοπές του Ευρίπου, των Ωρεών, της Καρύστου, του Πορθμού και του Αυλώνος, υπάγονταν στη Μητρόπολη των Αθηνών, ενώ αργότερα ο πάπας Ονώριος Γ' (1216-1227) συνένωσε όλες τις

⁷² Το φρούριο των Ζαρήτρων ταυτίζεται, από όλους σχεδόν τους ερευνητές, με τον ονομαζόμενο σήμερα «Ελληνόπυργο», οποίος βρίσκεται στο κέντρο του σημερινού οικισμού των Ζαράκων, διαμορφωμένος σε ανεμόμυλο που έχει πλέον εγκαταλειφθεί

⁷³ Χατζηδημητρίου, 2003, 12-14

⁷⁴ Χατζηδημητρίου, Μυλωνάς, Δύστος

⁷⁵ Χατζηδημητρίου, 2003, 27-28

επισκοπές της Εύβοιας με την επισκοπή του Ευρίπου. Στο β' μισό του 13ου αι. η Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως προήγαγε την επισκοπή Ευρίπου σε Μητρόπολη, στην οποία περιήλθαν οι υπόλοιπες επισκοπές της Εύβοια⁷⁶.

Από τις αρχές του 14ου αι. οι περιοχές Αλιβερίου, Κύμης, Οχθωνιάς και Δύστου, βρίσκονται υπό βενετική κυριαρχία και υπάγονται στη δικαιοδοσία του βάλιου της Χαλκίδας. Ο στρατιωτικός διοικητής, ο ονομαζόμενος *Capitaneus Avalone*, χρησιμοποιούσε ως έδρα του το φρούριο της *Cyrra*, το οποίο τοποθετείται στη θέση Δραγγονάρα της Βρύσης. Στις αρχές του 15^{ου} αι. (1402) ομάδες Αλβανών, προσκεκλημένες από τους Βενετούς, εγκαθίστανται με πολύ ευνοϊκούς όρους στην υπό βενετική κυριαρχία Εύβοια. Στην περιοχή ιδιαίτερα της Καρυστίας η προφορική χρήση αρβανίτικων ιδιωμάτων είναι μέχρι και σήμερα διαδεδομένη, ενώ μεγάλος είναι και ο αριθμός των τοπωνυμίων που προέρχονται από την αλβανική γλώσσα. Κατά το 17ο αι. το τοπωνύμιο Δύστος σημειώνεται, συγχρόνως με το *Porto Bufalo*, στο ιζολάριο του *Vincenzo-Maria Coronelli* (1690-1696) και σε άλλους χάρτες (Εικ. 4)⁷⁷.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας το τοπωνύμιο Δύστος αναφέρεται σε ένα μικρό χωριό στους πρόποδες του λόφου. Το χωριό καταγράφηκε σε οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο του 1474 με το όνομα *Kalenc*. Σύμφωνα με το κατάστιχο, είχε 21 σπίτια και ανήκε στον ναχιγιέ Κλαδιών, ο οποίος είχε έδρα το Αυλωνάρι⁷⁸. Αργότερα, σε έγγραφο του 1830, σημειώνεται η ύπαρξη 21 μόνο οικογενειών στα χωριά Κοσκινά και Δύστο⁷⁹. Σε οθωμανικούς φορολογικούς καταλόγους, που χρονολογούνται από το 15ο έως το 17ο αι., πληροφορούμαστε για τα χωριά στην περιοχή, και συγκεκριμένα ο οικισμός Ζερμπίσια εμφανίζεται ως *Ρομποτέσα*, *Ζερμπίσια*, καθώς και με τη διπλή επωνυμία *Κουτουμουλά* ή *Ζερμπίσια*. Το χωριό Κριεζά αναφέρεται σε οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο του 1474 με το όνομα *Krieziya*. Σύμφωνα με το κατάστιχο, είχε 20 σπίτια και ανήκε στον ναχιγιέ Κλαδιών, ο οποίος είχε έδρα το Αυλωνάρι⁸⁰.

Ο οικισμός

Τα γεωγραφικά όρια του δήμου ορίζονται από δύο ενεπίγραφους λίθινους όρους (Εικ. 8)⁸¹. Ο πρώτος, που χρονολογείται στο β' μισό του 5ου αι. π.Χ., με την επιγραφή «*ΗΟΡΟΣ*», εντοπίστηκε στα ανατολικά όρια της λίμνης και νοτιοδυτικά της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου. Ο δεύτερος όρος με την επιγραφή «*ΟΡΟΣ ΔΗΜΟ*», του 4ου αι. π.Χ., βρέθηκε λαξευμένος σε φυσικό βράχο, στον περίβολο του διώροφου οικήματος στο λόφο των Κοντοσταυλείκων. Η επιγραφή αυτή αποτελεί την πρώτη άμεση μαρτυρία ότι ο Δύστος ήταν δήμος που κατά την αρχαιότητα υπάγονταν στην Ερετριακή επικράτεια. Η εύρεση αρχαίων εγκαταστάσεων, αρχιτεκτονικών μελών, τάφων και ενεπίγραφων επιτύμβιων στηλών στον

⁷⁶ Χατζηδημητρίου, 2003, 29

⁷⁷ Χατζηδημητρίου, 2003, 31

⁷⁸ Δήμος Κύμης-Αλιβερίου

⁷⁹ Χατζηδημητρίου, 2003, 32

⁸⁰ Χατζηδημητρίου, 2003, 32-33

⁸¹ Οι όροι ήταν απλές λίθινες στήλες που χρησιμοποιούνταν τόσο για την οριοθέτηση των συνόρων μεταξύ δύο πόλεων-κρατών ή δήμων όσο και για τον καθορισμό και την προφύλαξη από την καταπάτηση περιοχών που ανήκαν στο δημόσιο.

κάμπο του Δύστου δείχνει ότι η κατοίκηση εκτεινόταν και σε αυτή την περιοχή εκτός του τείχους⁸².

Όσον αφορά στα ευρήματα στον αρχαίο οικισμό, βορειοδυτικά και νότια του λόφου διατηρούνται ερείπια των οικιών, τα οποία είναι κτισμένα από τοπικό μάρμαρο, όπως πιστοποιούν τα ίχνη λατόμευσης που σώζονται κοντά στο τείχος. Σύμφωνα με την τοιχοποιία τους χρονολογούνται στους αρχαϊκούς και τους κλασικούς χρόνους. Οι περισσότερες οικίες που σώζονται είναι μονόχωρες, ενώ ορισμένες διαθέτουν αυλή και στάβλο.⁸³ Το καλύτερα διατηρημένο σπίτι, ονομάζεται συμβατικά «Μεγάλη Οικία», βρίσκεται στα ανατολικά του οικισμού και αποτελεί ένα αξιόλογο δείγμα οικιστικής αρχιτεκτονικής του 4ου αι. π.Χ. Η περίπλοκη κάτοψη του πιθανότατα να οφείλεται στις δύο οικοδομικές φάσεις, που μπορούμε να διακρίνουμε σε αυτό. Έτσι, εάν εξαιρέσουμε τον τετράγωνο χώρο ανάμεσα στη στοά και τον δρόμο, που ταυτίζεται με τον ανδρώνα και ανήκει σε μεταγενέστερη οικοδομική φάση, το κτίσμα αυτό αποτελεί έναν κανονικό τύπο διώροφης κατοικίας. Η είσοδος στον ανδρώνα, ο οποίος προοριζόταν αποκλειστικά για τα γεύματα των ανδρών, γινόταν μέσω ενός προθαλάμου, της «προστάδας». Τον χώρο επάνω από τον ανδρώνα πρέπει να καταλάμβανε ο γυναικωνίτης. Στα νότια εκτείνονταν οι κύριοι χώροι διαμονής με δύο δευτερεύοντα δωμάτια. Ανατολικά της προστάδας υπήρχε κυκλική δεξαμενή και δυτικά ένας επιμήκης διάδρομος, μέσω του οποίου γινόταν η είσοδος στο σπίτι. Μία υπαίθρια εσωτερική αυλή σχηματιζόταν στο μέσον του σπιτιού. Ο ανατολικός τοίχος της αυλής, ο οποίος διέθετε ψηλά ανοίγματα, σαν παράθυρα, οριοθετούσε έναν χώρο, που πιθανότατα να ήταν ο στάβλος, για τα ζώα. Από τις οπές για την ένθεση των δοκαριών προκύπτει ότι η συγκεκριμένη οικία ήταν εν μέρει διώροφη. Σε αυτήν υπήρχαν εγκαταστάσεις ύδρευσης, ενώ δύο κυκλικές οπές που περιβάλλονταν από προεξέχοντες λίθους, πιθανότατα να χρησιμοποιούνταν ως εγκαταστάσεις υγιεινής. Για το κτίσιμο της κατοικίας έχουν χρησιμοποιηθεί καλά δουλεμένοι πολυγωνικοί λίθοι, ανάμεσα στους οποίους παρεμβάλλονται μικρότεροι λίθοι ως βύσματα (Εικ. 9-11)⁸⁴.

Οχύρωση

Κατά τον 4ο αι. π.Χ. ο οικισμός του Δύστου οχυρώθηκε με ισχυρό τείχος, ενώ η κορυφή του λόφου προστατεύθηκε και με δεύτερο οχυρωματικό περίβολο. Το αμυντικό σύστημα του οικισμού συμπληρώνουν έντεκα πύργοι που διατάσσονται κατά διαστήματα περιμετρικά του λόφου. Μόνο στη δυτική απόκρημνη πλαγιά το τείχος δεν υποστηρίζεται από πύργους. Στο ανατολικό σκέλος του τείχους δεσπόζει η μοναδική πύλη που πλαισιώνεται από δύο πύργους, χαρακτηριστικό δείγμα οχυρωματικής τεχνικής των κλασικών χρόνων. Η πύλη έχει τη μορφή «τανάλιας» που σχηματίζεται από δύο βραχίονες, οι οποίοι καταλήγουν σε πύργους περισφίγγοντας τον επιτιθέμενο. Το τείχος, του οποίου το πλάτος φθάνει τα δύο και τα τρία μ., ήταν κτισμένο, στο μεγαλύτερο τμήμα του, από μεγάλες και καλά αργασμένες λιθοπλίνθους (Εικ. 12-14)⁸⁵.

⁸² Χατζηδημητρίου, 2003, 14

⁸³ Χατζηδημητρίου, Μυλωνάς, ΧΧ, Αρχαιολογικοί Χώροι, Δύστος

⁸⁴ Χατζηδημητρίου, 2003, 7-10

⁸⁵ Χατζηδημητρίου, 2003, 10

Σήραγγα

Στους δυτικούς πρόποδες του λόφου κατά τη διάρκεια εργασιών αποκαλύφθηκε λιθόκτιστη σήραγγα που, σύμφωνα με παλαιότερες μαρτυρίες, υπήρχε κοντά στη λίμνη. Τα τοιχώματά της είναι κτισμένα από ημιεργασμένους ογκόλιθους και η οροφή της καλύπτεται με μεγάλους αδρά αργασμένους πλατείς και επιμήκεις λίθους. Η σήραγγα αυτή ενδεχομένως να χρησιμοποιείτο σε περίπτωση πολέμου ή άλλης έκτακτης ανάγκης από αυτούς που διέμεναν μέσα στον οικισμό, προκειμένου να εξασφαλίζουν νερό από την κρήνη. Τρεις λίθινες βαθμίδες, που αποκαλύφθηκαν στην είσοδο της σήραγγας, πιθανότατα να ανήκαν σε κλίμακα η οποία οδηγούσε στην κρήνη. Η περισυλλογή από τον χώρο εξωτερικά της σήραγγας μεγάλης ποσότητας οστράκων από αγγεία της βυζαντινής περιόδου, με χτενωτή διακόσμηση και εφυάλωση, συνηγορεί στη συνεχή χρήση της από τους κατοίκους του οικισμού⁸⁶(Εικ. 15).

Ενετικός Πύργος

Την περίοδο της Ενετοκρατίας ο λόφος του Δύστου ενισχύεται με έναν οχυρωματικό περίβολο, σχήματος ακανόνιστου τετράπλευρου, με μία μικρή είσοδο στη νότια πλευρά του. Στο εσωτερικό του κάστρου υψωνόταν τετράγωνος πύργος, με πλευρά διαστάσεων 6,80 μ. Σήμερα μόνο ο νότιος τοίχος του πύργου σώζεται στο αρχικό του ύψος, που υπολογίζεται στα 14 περίπου μ.. Ο τοίχος αυτός φέρει ίχνη για την ύπαρξη τριών ορόφων. Η οχύρωση του Δύστου καταλήφθηκε το 1611 από τον Jacopo Inghirami, ναύαρχο του Τάγματος της Τοσκάνης του Αγίου Στεφάνου. Από τον πύργο αυτό γινόταν η εποπτεία της περιοχής και η επικοινωνία με τους γειτονικούς πύργους του Καράβου, του Κουτουμουλά και των Κριεζών⁸⁷. (Εικ. 16)

Τάφοι - επιτύμβιες στήλες

Σποραδικά ευρήματα που περιλαμβάνουν αρχαίες εγκαταστάσεις, ταφές, ενεπίγραφες επιτύμβιες στήλες, έχουν βρεθεί στον κάμπο του Δύστου και την ευρύτερη περιοχή. Τα ευρήματα αυτά, ωστόσο, δεν αποτελούν αποτέλεσμα συστηματικής έρευνας αλλά λαθρονασκαφών και ως εκ τούτου δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς, με αποτέλεσμα να παραμένουν στη φάση της καταγραφής, όπως θα αναλυθεί παρακάτω. Οι ταφές και η νεκρόπολη του Δύστου πρέπει να επεκτείνονταν από τον λόφο έως τον κάμπο, όπως μαρτυρεί η εύρεση στη νότια κλιτύ του λόφου μια λίθινης συλημένης σαρκοφάγου, λαξευμένης σε βράχο. Τα ταφικά ευρήματα και οι επιγραφές χρονολογούνται, ως επί το

⁸⁶ Χατζηδημητρίου, 2003, 10.

⁸⁷ Χατζηδημητρίου, 2003, 31.

πλείστον, από την ύστερη κλασική περίοδο και φτάνουν έως τους πρώιμους ρωμαϊκούς χρόνους⁸⁸.

Στην πεδιάδα αποκαλύφθηκε το 1909, συλημένος τύμβος, ο οποίος έχει ύψος 6 μ. και διάμετρο 30 μ. Στη νότια πλευρά του τύμβου και σε βάθος 1 μ. περίπου εντοπίστηκαν δύο μαρμάρινες μονολιθικές λάρνακες, οι οποίες καλύπτονταν με πλάκες. Στη μεγαλύτερη λάρνακα βρέθηκε ενταφιασμός, μάλλον άνδρα, που έφερε ως κτερίσματα σιδερένια στλεγγίδα και μελαμβαφή υδρία, του 4^{ου} αι. π.Χ. Στο εσωτερικό του αγγείου υπήρχαν μισοκαμμένα οστά νηπίου. Στο εσωτερικό της δεύτερης και μικρότερης λάρνακας βρέθηκαν μόνο οστά. Στο κέντρο του τύμβου και σε βάθος έξι μ. εντοπίστηκαν δύο κιβωτιόσχημοι τάφοι, κατασκευασμένοι από μαρμάρινες πλάκες⁸⁹. Ένας δεύτερος, μικρότερος, τύμβος ύψους περίπου 2 μ. και διαμέτρου 6 μ., εντοπίστηκε στη θέση Μανδριά. Στο εσωτερικό του βρέθηκε συλημένος κιβωτιόσχημος τάφος και επιτύμβια στήλη, του 3ου αι. π.Χ., με την επιγραφή «ΑΚΑΜΑΣ ΟΡΘΑΓΟΡΟΥ»⁹⁰.

Τα τελευταία χρόνια περιουλεγήσαν από την πεδιάδα του Δύστου ένας μικρός αριθμός επιτύμβιων στηλών. Στα ερείπια του εγκαταλειμμένου παλαιού Δύστου εντοπίστηκαν δύο επιτύμβιες στήλες του 4ου και 3ου αι. π.Χ., οι οποίες έφεραν χαραγμένα τα ονόματα «ΑΝΤΙΠΑΤΡΟΣ» και «ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗ»⁹¹. Μία τρίτη στήλη, που βρέθηκε στο προαύλιο της εκκλησίας της Ζωοδόχου Πηγής στη Βάριζα Κριεζών, φέρει την επιγραφή «ΚΛΕΪΠΠΙΔΗΣ»⁹². Στην εξωτερική τοιχοδομία της ίδιας εκκλησίας βρίσκονται εντοιχισμένες ήδη από τις αρχές του περασμένου αι. δύο μαρμάρινες ενεπίγραφες στήλες. Η πρώτη στήλη είναι επιτύμβια, φέρει το γυναικείο όνομα «ΦΑΝΑΡΕΤΗ» και χρονολογείται τον 3ο αι. π.Χ.⁹³. Σημαντικό εύρημα αποτελεί η δεύτερη στήλη, η οποία φέρει πεντάστιχη επιγραφή και χρονολογείται κατά τον πρώιμο 3ο αι. π.Χ.⁹⁴. Η ιδιαίτερη σημασία της επιγραφής έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί την πρώτη ένδειξη για ύπαρξη ιερού στην περιοχή του Δύστου ή σε κάποια γειτονική περιοχή. Η ενεπίγραφη αυτή στήλη, που πιθανότατα να είχε την ισχύ νόμου, πρέπει να ήταν τοποθετημένη στο ιερό της θεότητας, το όνομα της οποίας μνημονευόταν στον τρίτο στίχο. Ο αρχαιολόγος Νίκος Παπαδάκης, κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στην περιοχή της Βάριζας, σημειώνει την ύπαρξη εκτεταμένων θεμελίων και υποθέτει ότι ίσως ανήκαν σε έναν αρχαϊκό ναό ή σε ένα ιερό, του οποίου οικοδομικό υλικό έχει εντοιχισθεί στην εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής. Επίσης ο Τάκης Καρατζάς αναφέρει ότι η επιγραφή «είναι σχετική με τα

⁸⁸ Χατζηδημητρίου, 2003, 17-19.

⁸⁹ Χατζηδημητρίου, 2003, 19

⁹⁰ Το όνομα Ακάμας και το πατρωνυμικό Ορθαγόρας απαντούν για πρώτη φορά στην Εύβοια, ενώ και στην Αττική τα δύο αυτά ονόματα δεν απαντούν συχνά

⁹¹ Το όνομα Αντίπατρος είναι σύνθετος στην Εύβοια, ενώ το όνομα Καλλικράτη είναι σχετικά σπάνιο και απαντά και σε άλλες δύο επιγραφές στην Ερέτρια.

⁹² Το όνομα αυτό απαντά για πρώτη φορά την Εύβοια και χρονολογείται στα τέλη του 4ου αι. π.Χ

⁹³ Το όνομα αυτό είναι τοπικό, προέρχεται από το Φαιναρέτη και απαντά και σε άλλες δύο επιτύμβιες στήλες από την Ερέτρια.

⁹⁴ Ἄν] τις ὠνήται γῆν ἢ οἰκίαν ἢ τιθῆται
[ἢ] ὑποτιθῆται παρά τινος τῶν ὀφειλόντων
[τῶι] θεῶι, ὑπολειπέσθω τῆς τιμῆς τὸ ὀφειλόμε-
[νον, εἰ δὲ μή], ἔσται ἢ εἴσπραξις ἐκ τοῦ ἔχον-
[τος] τὴν γῆν ἢ τὴν οἰκίαν.

χτήματα κάποιου ναού, που βρισκόταν εκεί κοντά και του οποίου έχουν βρεθεί δύο μαρμάρيني κίονες»⁹⁵.

Στις εκκλησίες του Αγίου Γεωργίου και Αγίου Νικολάου στον κάμπο του Δύστου υπάρχουν εντοιχισμένες επιτύμβιες ενεπίγραφες στήλες, οι οποίες όμως έχουν επιχρισθεί και δεν είναι πλέον ορατές. Μοναδική μαρτυρία για την ύπαρξή τους αποτελεί η ανθεμωτή επίστεψη μιας επιτύμβιας στήλης, εντοιχισμένης στην πρόσοψη της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου που χρονολογείται στον 4ο αι. π.Χ. Σύμφωνα επίσης με τον Παπαβασιλείου στο ναΐσκο του Αγίου Νικολάου επάνω από τη θύρα υπάρχει επιτύμβια στήλη με ανθεμωτή επίστεψη που φέρει την επιγραφή «ΚΑΛΛΙΣΤΡΑΤΗ ΕΠΙΚΡΑΤΙΔΟΥ»⁹⁶. Επιτύμβια στήλη από τεφρό μάρμαρο, με την επιγραφή «ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΔΙΟΦΑΝΤΟΥ ΧΑΙΡΕ»⁹⁷. (Εικ. 17-18) Από τον τύπο των γραμμάτων η επιγραφή χρονολογείται στον 2^ο – 1^ο αι. π.Χ. Από την ίδια περιοχή περισυνελέγη επιτύμβια στήλη από τεφρό μάρμαρο με την επιγραφή «ΚΑΛΛΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ» (Εικ.19)⁹⁸. Η πρόσθια πλευρά της στήλης είναι λειασμένη, ενώ η οπίσθια αδρά αργασμένη. Από τον τύπο των γραμμάτων το πιθανότερο είναι πως η επιγραφή χρονολογείται στον 1^ο αι. π.Χ. Τέλος, στο δυτικό άκρο της λίμνης του Δύστου, στη θέση Λουπάκα, βρέθηκαν δύο θραύσματα από σαρκοφάγο, ρωμαϊκών χρόνων, επάνω στην οποία ήταν χαραγμένη η λέξη Δύστον. Το 1926 κατά τη διάρκεια λαθρανασκαφών εντοπίστηκαν, νότια των ερειπίων του παλαιού χωριού, εννέα κιβωτιόσχημοι τάφοι πιθανότατα ρωμαϊκών χρόνων⁹⁹.

Μνημεία στην Περιφερειακή Ενότητα Δύστου

Κοντοσταυλείικα

Στη λίμνη του Δύστου. στον χαμηλό λόφο των Κοντοσταυλείικων δεσπόζουν τα ερείπια ενός κτιριακού συγκροτήματος, πιθανότατα του 19^{ου} αι., το οποίο περιλαμβάνει την κυρίως κατοικία και σειρά βοηθητικών ισόγειων κτισμάτων(Εικ. 19-20). Στο κτιριακό αυτό συγκρότημα έζησε ο Χιώτης έμπορος Αλέξανδρος Κοντόσταυλος (1789-1865). Ο Αλέξανδρος Κοντόσταυλος ενεπλάκη σε διάφορα πολιτικά ζητήματα τόσο κατά τη διάρκεια της επανάστασης όσο και κατά τα πρώτα χρόνια μετά την ίδρυση ελληνικού κράτους. Στην περιοχή του Δύστου ενεπλάκη μέσω του ζητήματος του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των οθωμανικών γαιών, που προέκυψε μετά την προσάρτησή της Εύβοιας στο ελληνικό κράτος. Καθώς οι αδελφοί Αλέξανδρος και Παντία Κοντόσταυλου απέκτησαν το «τσιφλίκι» του Δύστου με την ομώνυμη λίμνη το 1832 από τον Ομέρ Πασά και εδραιώθηκαν ως μεγαλογαιοκτήμονες της περιοχής. Κατά το χρονικό διάστημα 1856-1860 ο Αλέξανδρος Κοντόσταυλος εξελέγη βουλευτής Καρυστίας, ενώ ο γιος του Αλέξανδρος Κοντόσταυλος

⁹⁵ Χατζηδημητρίου, 2003, 21-22.

⁹⁶ Το όνομα Καλλιστράτη εμφανίζεται στην Εύβοια από τον 4ο αι. π.Χ., ενώ το πατρωνυμικό Επικρατίδης απαντά στην Εύβοια για πρώτη φορά.

⁹⁷ Το όνομα Παραμόνη απαντά συχνά στην Ερέτρια από τον 4ο αι. π.Χ., ενώ η χρήση του συνεχίζεται μέχρι τον 1ο αι. μ.Χ. Το όνομα της νεκρής Παραμόνης συνοδεύεται από το πατρωνυμικό Διόφαντος που συναντάται σπανιότερα στην Εύβοια κατά την ίδια χρονική περίοδο. Στην τρίτη σειρά της επιγραφής αποδίδεται η λέξη Χαίρε. Από την Εύβοια και ιδιαίτερα από τη Χαλκίδα και την Ερέτρια προέρχεται ένας σημαντικός αριθμός επιτύμβιων στηλών με το χαιρετισμό αυτό.

⁹⁸ Το όνομα Κάλλων απαντά σπάνια στην Εύβοια, σε αντίθεση με το πατρωνυμικό Διονύσιος που είναι πολύ συνηθισμένο.

⁹⁹ Χατζηδημητρίου, 2003, 23-25

(1837-1904) διετέλεσε επίσης βουλευτής Καρυστίας επί σειρά ετών (1865-1898) και υπουργός. Τα έτη 1880 και 1882-1894 υπήρξε πρόεδρος του Συμβουλίου της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας¹⁰⁰ (Εικ. 20-21).

Λόφος Τσακόνι

Στους πρόποδες του λόφου Τσακόνι, που βρίσκεται νοτιοανατολικά από τη λίμνη του Δύστου, ο Σταμάτης Καρατζάς σημειώνει ερείπια κτιρίων, εκκλησιών, ενός πύργου και ενός αρχαίου ναού. Από τα ερείπια αυτά ο Θεόδωρος Σκούρας σημειώνει τον ανατολικό τοίχο με την κόγχη ενός ναϊδρίου, που από την τοιχοδομία του πιθανότατα να χρονολογείται στους βυζαντινούς χρόνους. Το τοπωνύμιο Τσακόνι του λόφου αυτού έχει θεωρηθεί ότι σχετίζεται με την υπηρεσία που ασκούσαν εκεί οι βοηθητικοί στρατιώτες, οι ονομαζόμενοι τσάκονες, οι οποίοι στις βυζαντινές πηγές αναφέρονται και ως φρουροί κάστρων στο εσωτερικό της χώρας. Ο τόπος εγκατάστασης των τσακόνων ονομαζόταν τσακόνια και το φυλάκίό τους τσακόνι¹⁰¹.

Πύργος Κουτουμουλά

Στα βόρεια του χωριού Κουτουμουλά¹⁰² και δυτικά από το Βέλος (ή Βελούσια ή Μπελούσι), στην ευρύτερη περιοχή των Κριεζών, υψώνεται ένας εντυπωσιακός Βενετσιάνικος πύργος σε αρκετά καλή κατάσταση. Με ύψος 23 μ., είναι ο ψηλότερος πύργος της Εύβοιας. Η διατομή του είναι τετράγωνο διαστάσεων 7μ.

Γύρω του σε μεγάλη έκταση απλωνόταν κατά τη Βυζαντινή και Ενετική περίοδο οικισμός, όπως μαρτυρά η πληθώρα κεραμικής, τα κεραμίδια, τα θεμέλια κτισμάτων και οι λιθωσοροί από τους πεσμένους τοίχους των κτιρίων. Γύρω του σώζονται πολλά πηγάδια για τη συλλογή του νερού για τις ανάγκες του πύργου και του οικισμού, καθώς και υδραγωγείο, το οποίο καταστράφηκε από αγρότες. Δίπλα στον πύργο υπάρχει εκκλησάκι (Ι.Ν. Εισοδίων της Θεοτόκου)¹⁰³ (Εικ. 22).

Δασκαλειό

Μπροστά στο λιμάνι του Πόρτο Μπούφαλο βρίσκεται η βραχονησίδα Δασκαλειό. Σ' αυτό το μικρό νησί υπάρχουν εκτεταμένα ερείπια μεσαιωνικής οχύρωσης πολλών κτηρίων καθώς και δύο εκκλησιών. Στην Α' εκκλησία οι τοίχοι διατηρούνται σε ύψος μέχρι 3 μ., ενώ στη Β' μέχρι 2 μ. περίπου. Εξαιτίας του αρχαιολογικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει η νησίδα έχει κηρυχθεί ως αρχαιολογικός χώρος¹⁰⁴ (Εικ. 23).

¹⁰⁰ Χατζηδημητρίου, 2003, 33-35

¹⁰¹ Χατζηδημητρίου, 2003, 31

¹⁰² Το όνομα του οικισμού λέγεται ότι προέρχεται από Βενετό γαιοκτήμονα που ονομαζόταν έτσι.

¹⁰³ Χατζηδημητρίου, 2003, 31.

¹⁰⁴ Μιχαήλ Κ. 2016

Ιστορικό της Έρευνας

Την ταύτιση της αρχαίας πόλης βοήθησε ήδη από τις αρχές του προηγούμενου αι. η διατήρηση του τοπωνυμίου σε οικισμό της περιοχής. Τα αρχαία ερείπια της περιοχής προσέλκυσαν το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών και αρχαιολόγων, όπως του L. Ross (1844), του Α. Ραγκαβή (1853) και του Η.Γ. Lolling (1876-1877). Ο Τ. Wiegand (1895) ήταν ο πρώτος αρχαιολόγος, που πραγματοποίησε το 1898 σχεδιαστική αποτύπωση των αρχαίων ερειπίων. Αρκετές δεκαετίες αργότερα, το 1976, οι Γερμανοί αρχαιολόγοι L. Schwandner και W. Hoerfner και οι συνεργάτες τους προχώρησαν στην ακριβέστερη σχεδιαστική αποτύπωση και μελέτη των κτηριακών λειψάνων που σώζονται στο λόφο¹⁰⁵.

Ιστορικό Επεμβάσεων Συντήρησης - Αποκατάστασης

Οι εργασίες καθαρισμού που πραγματοποιήθηκαν φέτος (2020) στο βόρειο και ανατολικό τμήμα του λόφου αποκάλυψαν για πρώτη φορά πλήρως την εντυπωσιακή εικόνα του οχυρωματικού περιβόλου της αρχαίας Ακρόπολης του Δύστου. Σύμφωνα με το ΥΠ.ΠΟ.Α. οι εργασίες αυτές πραγματοποιούνται προκειμένου να προχωρήσει η μελέτη αποτύπωσης του τείχους και της διάνοιξης δρόμου πρόσβασης. Με την ολοκλήρωση του πλάνου των εργασιών, θα επιτευχθεί η διάνοιξη δρόμου πρόσβασης για πρώτη φορά, από την νότια υπώρεια του λόφου (παλαιό ανενεργό λατομείο) προς την κεντρική πύλη της ακρόπολης, με προσανατολισμό Νότο προς Βορρά, (πλάτους 2 – 2,50 μ., μήκους περίπου 300 - 350μ.). (Εικ. 24) Η διάνοιξη πεζοπορικού μονοπατιού εσωτερικά του οχυρωματικού περιβόλου, καθιστά δυνατή την επικοινωνία της κεντρικής πύλης με την μικρότερη νοτιοανατολική, αλλά και την επικοινωνία της μικρής πύλης εσωτερικά με την «Μεγάλη Οικία», η οποία αποτελεί την καλύτερα διατηρημένη οικία και ένα αξιόλογο δείγμα οικιστικής αρχιτεκτονικής του 4ου αι. π.Χ. Στο εσωτερικό φαίνεται, επίσης, να επαναχρησιμοποιήθηκε μικρής διαμέτρου μονοπάτι το οποίο οδηγεί στην κορυφή του λόφου, όπου βρίσκεται ο πύργος. Τα έργα εντάσσονται στο πλαίσιο παρακολούθησης του τεχνικού έργου, για την κατασκευή του αιολικού πάρκου στις θέσεις Βούρεζα και Πυργάρι II, στην ευρύτερη περιοχή των Κοσκίνων, του Δήμου Κύμης Αλιβερίου, από την κατασκευαστική εταιρεία ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή. Υπεύθυνος αρχαιολόγος του έργου είναι ο Κωνσταντίνος Μπουκάρας και την επίβλεψη των εργασιών έχει ο έκτακτος αρχαιολόγος Νικόλαος Καρατζάς¹⁰⁶ (Εικ. 25).

¹⁰⁵ Χατζηδημητρίου, 2003, 5

¹⁰⁶ ΥΠ.ΠΟ.Α. 2019, στο <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=4103>

1.3 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Κεντρική και Νότια Εύβοια

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται συνοπτικά μνημεία από όλες ιστορικές περιόδους της Εύβοιας. Έχουν επιλεχθεί αρχαίοι χώροι και σημαντικά αρχιτεκτονικά οικοδομήματα, όπως βυζαντινές και υστεροβυζαντινές εκκλησίες, ενετικά φρούρια και οχυρά, τα οποία παρουσιάζονται συνοπτικά και με βάση τη σύγχρονη βιβλιογραφία. Η παρουσίαση των μνημείων δεν συγκαταλέγει μνημεία από ολόκληρη την Εύβοια, αλλά περιορίζεται στο Κεντρικό και το Νότιο τμήμα και αφορά τους αρκετά εκτεταμένους δήμους Κύμης-Αλιβερίου και Καρύστου, οι οποίοι γειτνιάζουν και, ως εκ τούτου, βρίσκονται σε σχετική συνάφεια με τον αρχαιολογικό χώρο του Δύστου, παρέχοντας δυνατότητες χάραξης πολιτιστικών διαδρομών οι οποίες θα αναλυθούν παρακάτω. Συγκεκριμένα, δεν συγκαταλέγονται ιστορικοί τόποι και μνημεία από την περιοχή της Ερέτριας και της Χαλκίδας, καθώς πρόκειται για δυο πολύ γνωστές πόλεις της Εύβοιας, εύκολα προσβάσιμες, που αποτελούν επί χρόνια πόλο έλξης για παραθεριστικού τουρισμού και συνακόλουθα οι χώροι πολιτισμού τους παρουσιάζουν μεγαλύτερη επισκεψιμότητα σε σχέση με τα μνημεία που περιλαμβάνονται στις προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές. Επίσης, παρουσιάζονται συνοπτικά τα αρχαιολογικά μουσεία των περιοχών, καθώς και το ιδιαίτερο μνημείο σύγχρονης βιομηχανικής αρχιτεκτονικής του Αλιβερίου. Σκοπός, έπειτα από τη συνοπτική παρουσίασή τους, είναι να εστιάσουμε σε τρόπους πολιτισμικής σύνδεσης των περιοχών.

Δήμος Κύμης – Αλιβερίου

Ο Δήμος Κύμης – Αλιβερίου βρίσκεται στο κέντρο και ανατολικά της νήσου Εύβοιας. Συνορεύει με τους Δήμους Καρύστου νότια και Ερέτριας δυτικά, ενώ βρέχεται σε όλη την βόρεια και ανατολική του πλευρά από το Αιγαίο πέλαγος. Το ανάγλυφο χαρακτηρίζεται ως ορεινό, καθώς μεγάλη έκτασή του καταλαμβάνει ο ορεινός όγκος της Δίρφους. Αποτελεί έναν από τους επτά Δήμους που μαζί με την Σκύρο δημιουργήθηκαν στον Νομό Ευβοίας με το πρόγραμμα «Καλλικράτης» το 2011. Έδρα του δήμου ορίστηκε το Αλιβέρι και ιστορική έδρα η Κύμη, συντίθεται από 45 Τοπικές Κοινότητες, 2 Δημοτικές Κοινότητες και 111 οικισμούς¹⁰⁷ (Εικ. 27).

¹⁰⁷ Δήμος Κύμης – Αλιβερίου

Ενότητα Ταμυναίων

Ενετικός Πύργος Αλιβερίου

Ο ενετικός πύργος βρίσκεται σε εντελώς ασυνήθιστο σημείο, καθώς υψώνεται μέσα στις εγκαταστάσεις του θερμοηλεκτρικού σταθμού παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος της ΔΕΗ στο Αλιβέρι, ανάμεσα στις δύο καμινάδες. Είναι ένας τριώροφος μεσαιωνικός πύργος, οριζόντιων διαστάσεων 7,70 X 7,60 μ. Ο πύργος κείτονταν μισογκρεμισμένος έως τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και πλέον αποκατασταθεί¹⁰⁸ (Εικ. 28).

Ρωμαϊκές Θέρμες Αλιβερίου

Η αρχαία λουτρική εγκατάσταση, αποκαλύφθηκε στο χώρο του Ατμοηλεκτρικού Εργοστασίου στον Κάραβο Αλιβερίου. Από την αρχιτεκτονική του μορφή και τα ευρήματα που αποκαλύφθηκαν στο εσωτερικό του, τεκμηριώνεται ότι κατασκευάστηκε τον 4ο αι. μ.Χ. και συνέχισε να λειτουργεί μέχρι τον 7ο αι. μ.Χ. Οι θέρμες του Αλιβερίου ανήκουν στον εν σειρά τύπο και οι χώροι τους εκτείνονται παρατακτικά σε έναν άξονα, μήκους 30 μ., με προσανατολισμό Α-Δ. Περιλαμβάνουν τους βασικούς χώρους ενός λουτρού, δηλαδή το αποδυτήριο (vestibulum) και τους χώρους του ψυχρού (frigidarium), του χλιαρού (tepidarium) και του θερμού λουτρού (caldarium). Τα δάπεδά τους ήταν καλυμμένα με μεγάλες σχιστολιθικές πλάκες, ενώ μερικές φορές διακοσμούσαν και με ψηφιδωτά. Η είσοδος του συγκροτήματος βρισκόταν στη νοτιοανατολική γωνία. Το βαλανείο του Αλιβερίου κατατάσσεται, σύμφωνα με την έκταση των οικοδομικών λειψάνων, που έχουν αποκαλυφθεί, στα μετρίου μεγέθους και μη μνημειώδη, δημόσια κτηριακά σύνολα. Τα τυπολογικά στοιχεία του λουτρού, όπως η ύπαρξη μικρών λουτήρων και η απουσία μεγάλης πισίνας, σε συνδυασμό με το σύνολο των ευρημάτων και ορισμένες ενδείξεις της τοιχοποιίας, επιβεβαιώνουν τη χρονολόγηση της πρώτης οικοδομικής του φάσης στον 4ο αι. μ.Χ. και τη διακοπή λειτουργίας του στον 7ο αι. μ.Χ.¹⁰⁹ (Εικ. 29).

Ριζόκαστρο

Το Ριζόκαστρο είναι χτισμένο σε έναν απότομο και βραχώδη κωνικό λόφο που υψώνεται στα νότια του κάμπου του Αλιβερίου. Το οχυρό έχει εποπτική θέση τόσο προς τον κάμπο που εκτείνεται προς βορρά, όσο και προς τα περάσματα προς τα νότια καθώς και την παρακείμενη παραλία, όπου σήμερα βρίσκονται τα εργοστάσια του Αλιβερίου. Το κάστρο έχει σε κάτοψη σχήμα τραπεζίου με μέσες διαστάσεις 46X30 μ. και εμβαδόν περίπου 1200 τμ. Στο κέντρο περίπου του οχυρού υψώνεται πύργος. Από το επιβλητικό κτίσμα σήμερα διατηρούνται σχεδόν ακέραιες η βόρεια και η δυτική του πλευρά, το μεγαλύτερο μέρος της νότιας και το βόρειο άκρο καθώς και τα κατώτερα τμήματα της ανατολικής. Η προσπέλαση στο εσωτερικό του γινόταν από θύρα που ανοιγόταν στον ανατολικό του τοίχο.

¹⁰⁸ Λόης, 2017

¹⁰⁹ Χατζηδημητρίου, Μυλωνάς, ΧΧ

Από όλα τα διαθέσιμα ως τώρα στοιχεία φαίνεται ότι ήταν η έδρα ενός τυπικού μεσαιωνικού φέουδου, που περιελάμβανε την κατοικία του φεουδάρχη και των ανθρώπων του, καθώς και τον χώρο αποθήκευσης των αγροτικών προϊόντων του κτήματός του. Δείγματα τέτοιου είδους εγκαταστάσεων/οικισμών, που συνδέονται με την εγκαθίδρυση της φεουδαρχίας δυτικοευρωπαϊκού τύπου στην Ανατολή κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας, υπάρχουν αρκετά στην Ελλάδα. Τέλος, το οχυρό ανήκει στον τύπο των φεουδαρχικών κάστρων με περίβολο και κεντρικό πύργο, ο οποίος επικρατούσε στην Ευρώπη από τον 11^ο έως τον 13^ο αι.. Στην περίπτωση του Ριζόκαστρου ο κεντρικός πύργος («tour maîtresse», «donjon») φαίνεται ότι ήταν ενταγμένος στον περίβολο, ο οποίος δεν ήταν ενισχυμένος με πύργους, όπως συχνά συνέβαινε στα πρώιμα φεουδαρχικά κάστρα. Το φρούριο έχει ταυτιστεί από ερευνητές με το Κάστρο Protimo, ενώ φαίνεται ότι κατά τη περίοδο της Οθωμανοκρατίας παρήκμασε, χάνοντας τη σημασία που είχε ως οχυρό. Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, οι Έλληνες επαναστάτες υπό τον Νικόλαο Κριεζώτη κατέλαβαν και χρησιμοποίησαν το κάστρο ως αμυντήριο, αλλά και ως φυλακή για τους αιχμάλωτους Τούρκους ως το Νοέμβριο του 1823, οπότε, μετά τη μάχη του Αλιβερίου, το οχυρό κατελήφθη από τον Ομέρ πασά¹¹⁰ (Εικ. 30).

Θολωτός Τάφος Κατάκαλου

Ο τάφος του Κατάκαλου αποτελεί τον καλύτερα διατηρημένο μυκηναϊκό θολωτό τάφο στην Εύβοια. Βρίσκεται περίπου 2χλμ βόρεια του ομώνυμου οικισμού και σχεδόν πέντε χλμ. από τον κεντρικό οδικό άξονα Χαλκίδας-Αλιβερίου. Η είσοδος στον τάφο γίνεται από δρόμο, μήκους 5,40 μ., του οποίου οι πλευρές είναι επενδυμένες με πλακαρούς αργούς λίθους μικρών διαστάσεων. Ο δρόμος καταλήγει στο στόμιο του τάφου, μέσω του οποίου γινόταν η είσοδος στη θόλο, που αποτελεί τον ταφικό θάλαμο. Το στόμιο καλύπτεται με λίθινο υπέρθυρο, στο οποίο ανοίγεται το χαρακτηριστικό ανακουφιστικό τρίγωνο. Η θόλος είναι κτισμένη από ντόπιο σχιστόλιθο κατά το εκφορικό σύστημα, έχει εσωτερική διάμετρο 5,30 μ. και σώζεται σε μέγιστο ύψος 4,70 μ. Ο τάφος βρέθηκε συλημένος και από το εσωτερικό του περισυλλέγησαν μόνο τα θραύσματα μιας μινυείας κύλικας, ενώ σε πιο πρόσφατες εργασίες καθαρισμού και υποστύλωσης του μνημείου βρέθηκαν όστρακα αγγείων και ένα χάλκινο νόμισμα¹¹¹ (Εικ. 31).

Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου

Είναι ένας μικρός μονόχωρος και καμαροσκέπαστος ναός τύπου βασιλικής, με ημιεξαγωνική αψίδα εξωτερικά. Τοποθετείται σε λόφο μέσα στην πόλη του Αλιβερίου. Η είσοδος είναι στη δυτική πλευρά. Εξωτερικά, πάνω από την είσοδο του δυτικού τοίχου υπάρχει κτιστή προεξέχουσα κόγχη, με αετωματική απόληξη. Έχει χρησιμοποιηθεί αργολιθοδομή, ανάμεικτη με πλίνθους, ενώ έχουν χρησιμοποιηθεί srolia στο δυτικό και στο νότιο τοίχο. Στο εσωτερικό του ναού ελαφρά οξυκόρυφο ενισχυτικό τόξο χωρίζει τον κυρίως ναό από τον νάρθηκα. Το κτιστό τέμπλο που χωρίζει το ιερό από τον κυρίως ναό είναι μεταγενέστερο. Ο

¹¹⁰ Μαμαλούκος, 2017.

¹¹¹ Χατζηδημητρίου, Μυλωνάς, ΧΧ.

ζωγραφικός διάκοσμος σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση, με αποτέλεσμα ελάχιστες τοιχογραφίες να διακρίνονται καθαρά. Σύμφωνα με τη κτητορική επιγραφή χρονολογείται κατά το 1393¹¹²(Εικ. 32-33).

Άγιος Δημήτριος (Κόκκινοεκκλησιά)

Μικρός κεραμοσκεπαστος μονόχωρος ναός που χρονολογείται στα τέλη του 14^{ου} αι. και βρίσκεται κοντά στο χωριό Κατάκαλο. Δεν σώζονται οι τοιχογραφίες του, παρά ένα μικρό τμήμα, ενώ η στέγη του έχει αντικατασταθεί από πλάκα μπετόν. Αξιοσημείωτο είναι ότι για τη δόμηση των τοίχων χρησιμοποιήθηκαν εκτός από αργούς λίθους και κόκκινα θραύσματα κεραμιδιών¹¹³ (Εικ. 34).

Άγιος Λουκάς

Μεταμόρφωσης του Σωτήρος

Πρόκειται για μονόχωρο σταυρεπίστεγο ναό. Η κόγχη του Ιερού είναι ημιεξαγωνική με δίλοβο παράθυρο. Πάνω από την είσοδο σώζεται μαρμάρινη πλάκα που γράφει πότε ανακαινίστηκε ο ναός¹¹⁴ (Εικ. 35).

Ενότητα Αυλωναρίου

Περίπου 20 χλμ από την Κύμη και 18 από το Αλιβέρι, στη μέση ενός εύφορου κάμπου στη Νότια Εύβοια, συναντάμε το χωριό του Αυλωναρίου, κτισμένο αμφιθεατρικά γύρω από τον λόφο. Η μικρή κωμόπολη κατά το Μεσαίωνα, αλλά και τους νεότερους χρόνους αποτελούσε διαχρονικά σημαντικό αγροτικό κι εμπορικό κέντρο. Την περίοδο της Βενετοκρατίας το ονομαζόμενο τότε AVALONE αποτελούσε ένα από τα ισχυρότερα κάστρα του νησιού, όπου στάθμευε ο διοικητής της περιοχής, ορισμένος από της αρχές της Χαλκίδας. Η δικαιοδοσία του πιθανόν έφτανε έως τα κάστρα CUPPA και Ποτήρι. Σήμερα από τη μεσαιωνική πολίχνη, μόνο τα ελικοειδή δρομάκια στο άνω μέρος της Κωμόπολης θυμίζουν την άλλοτε τειχισμένη εξ ολοκλήρου πόλη¹¹⁵.

Πύργος Αυλωναρίου

Στο κέντρο του ομώνυμου οικισμού, δεσπόζει έως και τις μέρες μας, στο αρχικό του ύψος ο Ενετικός Πύργος. Διαθέτει τέσσερις ορόφους με την είσοδο στη νότια πλευρά στο επίπεδο του πρώτου ορόφου για λόγους ασφαλείας. Τα παράθυρα βρίσκονται στο μεσαίο και άνω

¹¹² ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου, 2014.

¹¹³ Τζάνης, 2011, 19

¹¹⁴ ΕΦ.Α. Ευβοίας Μεταμόρφωσης του Σωτήρος Ευβοίας, 2014.

¹¹⁵ Βασιλάτος, 1992, 24.

τμήμα του πύργου, ενώ το κατώτερο τμήμα έφερε μόνο θυρίδες ελαφρών όπλων. Η τοιχοδομία αποτελείται από ακατέργαστους λίθους με πολλά μικρά κεραμίδια στα διάκενα.

Ο σημαντικού μεγέθους πύργος στο Αυλωνάρι υποδηλώνει τη σημασία της περιοχής κατά την Ενετική περίοδο, καθώς αποτελούσε έδρα του φέουδου που υπαγόταν στον Βενετό βάιλο της Χαλκίδας. Ενώ αργότερα, λόγω των απειλών από τους Τούρκους αλλά και από τους Φράγκους και τους Καταλανούς πειρατές, αυτονομείται διοικητικά και γίνεται στρατιωτικό, διοικητικό και οικονομικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής. Τον πύργο χρησιμοποιούσαν οι Ενετοί ως κέντρο ενός συστήματος οπτικού τηλεγράφου και είχε ανταπόκριση με άλλους παρόμοιους πύργους που έχουν διασωθεί σε μέτρια ή κακή κατάσταση, το Potiri στα νότια του οικισμού, το Curra στη Βρύση και άλλους πύργους διάσπαρτους στη γύρω περιοχή¹¹⁶(Εικ. 36).

I. N. Αγίου Δημητρίου

Ο ναός του «Αγίου Δημητρίου» στο Αυλωνάρι (Χάνια ή Παζάρι Αυλωναρίου), έχει τρεις οικοδομικές φάσεις. Πρόκειται για έναν ναό που σύμφωνα με την παράδοση τα τρίτη κλίτη του είναι αφιερωμένα στην Αγία Θέκλα, την Αγία Φωτεινή και τον Άγιο Δημήτριο. Έχει κτιστεί σε θέση όπου βρισκόταν αρχαίος ναός του Απόλλωνα. Όσον αφορά στον τύπο του ναού, πρόκειται για έναν σταυρεπίστεγο βυζαντινό ναό, του 13ου αι. Ο αρχιτεκτονικός τύπος του σταυρεπίστεγου κυριαρχεί στην κεντρική Εύβοια την περίοδο περίπου από τα τέλη του 13ου αι. έως και στις αρχές του 14ου αι. Οι περισσότεροι ανήκουν στην κατηγορία Α1, σύμφωνα με την κατάταξη του Ορλάνδου, και εντοπίζονται σε τρεις γεωγραφικές περιοχές: Κύμης-Αυλωναρίου, Αμαρύνθου-Αλιβερίου και τέλος μικρότερος στην περιοχή Στενής - Καθενών. Ο τύπος αυτός, πιθανόν δείχνει τη δράση τοπικών συντεχνιών για την ανέγερση ναών, και κατά κανόνα υιοθετείται σε επαρχιακά μνημεία. Παραμένει επίσης, αρκετά δημοφιλής στο νησί και επί τουρκοκρατίας. Αξιοθαύμαστα στοιχεία του ναού αποτελούν οι επιβλητικές βυζαντινές τοιχογραφίες και κυρίως η υπερφυσική απεικόνιση του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στο βόρειο τοίχο του κεντρικού κλίτους, η περίτεχνη κεραμοπλαστική διακόσμηση του πρόπυλου και ο σημαντικότερος κεραμοπλαστικός διάκοσμος με ψευδοκουφικά στοιχεία της ανατολικής όψης, που αποτελεί και ιδιαίτερο στοιχείο για την χρονολόγηση του ναού. Εικάζεται, ακόμη, πως ο ναός αποτέλεσε και έδρα της Επισκοπής Αυλώνος¹¹⁷(Εικ.37).

I. N. Αγίας Θέκλας

Ανήκει στον τύπο του σταυρεπίστεγου ναού και χρονολογείται στα τέλη του 13^{ου} ή στις αρχές του 14^{ου} αι. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η ύπαρξη της μεγάλης ημικυκλικής αψίδας στο ιερό με το μεγάλο άνοιγμα εσωτερικά, που εκτείνεται σε όλο το πλάτος του ιερού, και η εγκάρσια καμάρα επάνω από τον κυρίως ναό. Το εσωτερικό διαθέτει κάποιες εξαιρετικές τοιχογραφίες, που από τους περισσότερους μελετητές διακρίνονται σε τρεις φάσεις. Η νεότερη από αυτές χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 14^{ου} αι. και εκφράζει την πιο «επίσημη» τεχνοτροπία της εποχής των Παλαιολόγων. Στην αψίδα του ιερού εικονίζεται ο Παντοκράτορας, ενώ μπροστά από το τέμπλο, στον νότιο και βόρειο τοίχο δεσπόζουν οι δύο υπερφυσικές μορφές του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Βασιλείου. Στον ημικύλινδρο της

¹¹⁶ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Πύργος Αυλωναρίου 2014.

¹¹⁷ Κατσάλη, 2020.

εγκάρσιας καμάρας εικονίζεται η Δευτέρα Παρουσία, θέμα που σχετίζεται με τον κοιμητηριακό – ταφικό χαρακτήρα, που πρέπει να είχε ο ναός παλαιότερα. Χαρακτηριστική είναι η Αγία Τράπεζα, για την κατασκευή της οποίας έχει χρησιμοποιηθεί μαρμάρινη πλάκα από αρχαιότερο οικοδόμημα¹¹⁸(Εικ. 38).

Πυργί

Ι. Ν. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

Στον οικισμό Πυργί, βρίσκεται ο μικρός ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος. Ο ναός ανεγέρθηκε το 1296, όπως μας πληροφορεί η κτητορική επιγραφή που σώζεται στον αριστερό τοίχο, κοντά στο τέμπλο, με τη χορηγία της Καλής Μεληδόνη, των γιων της, Δημήτριου και Γεώργιου, που ήταν ιερέας, και των οικογενειών τους. Αρχιτεκτονικά, ανήκει στον απλούστερο σταυρεπίστεγο τύπο. Ο ξυλόστεγος νάρθηκάς του προστέθηκε αργότερα και για την κατασκευή του γκρεμίστηκε ο δυτικός τοίχος του ναού. Χαρακτηριστικό της τεχνοτροπίας των τοιχογραφιών του είναι η συνύπαρξη συντηρητικών και προοδευτικών στοιχείων και οι έντονες δυτικές επιδράσεις, αποτέλεσμα της μακρόχρονης συμβίωσης στην περιοχή των Ελλήνων με τους Λατίνους. Η εικονογράφηση περιλαμβάνει ολοκληρωμένο τον κύκλο της ζωής του Χριστού, με έμφαση στις σκηνές του Πάθους και της Ανάστασης, που κορυφώνεται με τη συμβολική παράσταση του Αμνού, σε μια μοναδική για την εποχή απεικόνιση, αποτέλεσμα της επίδρασης της δυτικής εικονογραφίας¹¹⁹. (Εικ.39-40)

Μονή Λευκών ή Αγίου Χαραλάμπους

Πέντε χιλιόμετρα από το Αυλωνάρι στην κεντρική Εύβοια βρίσκεται η Μονή Λευκών ή του Αγίου Χαραλάμπους. Πρόκειται για ένα μονόκλιτο τρίκογχο ναΐσκο με ημιεξαγωνικές εξωτερικά κόγχες και τρουλοκαμάρα. Το καθολικό έχει υποστεί μετασκευές. Διακρίνονται τέσσερις οικοδομικές φάσεις. Η πρώτη στους χρόνους πριν από τα μέσα του 12ου αιώνα. Η δεύτερη φάση, κατά την οποία ανακαινίστηκε ο ναός, σύμφωνα με επιγραφή στο εσωτερικό του ναού, με δαπάνη του μοναχού Νικοδήμου και τοποθετείται στο διάστημα της βασιλείας του Μανουήλ Κομνηνού (1143-1180). Η τρίτη οικοδομική φάση ανήκει πιθανότατα στους παλαιολόγειους χρόνους και η τελευταία στους χρόνους της τουρκοκρατίας. . Σήμερα λειτουργεί ως γυναικείο μοναστήρι¹²⁰ (Εικ. 41).

¹¹⁸ Δημητροκάλλης, 1963.

¹¹⁹ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ι. Ν Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, 2014.

¹²⁰ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Μονή Λευκών ή Αγίου Χαραλάμπους2014.

Οριό

Γενέσιο του Προδρόμου (Αγριόγιαννης)

Η αρχική μορφή του ναΐσκου έχει αλλοιωθεί γιατί ανοικοδομήθηκε σε μεταγενέστερη φάση. Οι πλάγιοι τοίχοι έχουν γκρεμιστεί και χτιστεί από τα θεμέλια. Η κόγχη του Ιερού είναι ημιεξαγωνική. Εσωτερικά είναι καμαροσκέπαστος και τρίκλιτος. Πιθανόν χρονολογείται το 14^ο αι.¹²¹.

Οκτωνιά

Κάστρο Οκτωνιάς – CUPA ή COPPA

Σε βραχώδες ύψωμα στα νοτιοδυτικά του όρους Οκτωνιά, στη μέση της διαδρομής Αυλωναρίου – Οκτωνιάς, βρίσκεται το φραγκικό φρούριο, το Ποτίρι. Το όνομα οφείλεται στη θέση στην οποία είναι κτισμένο, στον αυχένα (it. Corra) του υψώματος. Το κάστρο κτίστηκε κατά τη βυζαντινή περίοδο και ερημώθηκε έπειτα από την τουρκική κατάκτηση του το 1470. Η καστροπολιτεία της Κούπα βίωσε μια τεράστια καταστροφή, καθώς έπειτα από την κατάκτηση της 3000 κάτοικοι σφαγιάστηκαν. Σήμερα, σώζονται ελάχιστα λείψανα από το κάστρο. Συγκεκριμένα, σώζονται τείχη, ερείπια δεξαμενών, τοίχοι σπιτιών, το εξωτερικό τείχος του κάστρου σε πολλά μέρη, καθώς και ένας τοίχος μισογκρεμισμένου πύργου στην ανατολική πλευρά. Το σχήμα του περιβόλου του είναι μακρόστενο και ακανόνιστο, μήκους 47 μ. περίπου και πλάτους 25 μ. Στο ψηλότερο μέρος του βράχου σώζεται το μισό της δεξαμενής, που ήταν ασβεστόκτιστη και επαλειμμένη με κορασάνι. Μέσα στο κάστρο υπάρχει η εκκλησία της Παναγίας, βυζαντινή, η οποία ερημώθηκε κατά τη φραγκοκρατία¹²²(Εικ.42).

Οξύλιθος

Ο Οξύλιθος είναι η μεγαλύτερη σε πληθυσμό κοινότητα της πρώην ενότητας Κύμης μετά την Κύμη. Εκτείνεται οικοδομικά στην πλαγιά ενός βουνού. Το σήμα κατατεθέν του Οξύλιθου είναι η κωνική κορυφή του λόφου στην βόρεια πλευρά του. Η ονομασία του προέρχεται από το σχήμα ακριβώς της κορφής (οξύς λίθος) αυτού του λόφου. Ο οικισμός είχε ιδιαίτερη ευημερία κατά τη περίοδο της Φραγκοκρατίας, ένα κλίμα που μεταφέρουν οι τρεις υστεροβυζαντινοί ναοί που σώζονται μέχρι και τις μέρες μας, πρόκειται για τον Άγιο Νικόλαο των Χατητιάνων, τον Άγιο Νικόλαο των Ριτζάνων και την Αγία Άννα των Αλεξιανών, οι οποίοι ακόμα σώζουν το όνομα των οικογενειών και των συνοικιών που ανήκαν¹²³.

I. Ν. Αγίου Νικολάου

Στα βορειοδυτικά του συνοικισμού Ριτζάνοι του Οξύλιθου σώζεται ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά μνημεία της Εύβοιας κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας, ο ιερός ναός του Αγίου Νικολάου. Αρχιτεκτονικά ανήκει στον τύπο του μικρού, απλού σταυρεπίστεγου

¹²¹ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Γενέσιο του Προδρόμου Αγριόγιαννης 2014.

¹²² Βασιλάτος, 1992, 35-39.

¹²³ Κακαβάς Γ. 2004, 267-268.

ναού και αρχικά ήταν μονόχωρος. Το εσωτερικό του, τουλάχιστον στον κυρίως ναό, ήταν διακοσμημένο με αγιογραφίες. Από τις πιο σημαντικές παραστάσεις είναι η Ανάληψη του Κυρίου στην κόγχη του ιερού, και η πελώρια μορφή του αρχάγγελου Μιχαήλ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μορφή του Αγίου Κοσμά, που εικονίζεται αγένειος, φορώντας την εθνική ελληνική ενδυμασία. Χρονολογείται με ακρίβεια στο 1304, σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή που αναφέρει ότι ο ναός ανακαινίσθηκε με έξοδα του Λέοντος Αυβελά, της συζύγου του Ειρήνης, του γιου τους Δημητρίου και της δικής του οικογένειας¹²⁴. (Εικ.43)

I.N. Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Αρχιτεκτονικά ανήκει στον τύπο του σταυρεπίστεγου ναού και αποτελείται από τον κυρίως ναό και τον νάρθηκα. Ανατολικά καταλήγει σε τρίπλευρη αψίδα με τετράγωνο παράθυρο. Στην κεντρική Εύβοια, ο συγκεκριμένος αρχιτεκτονικός τύπος επικρατεί στην τοπική ναοδομία από τα τέλη του 13^{ου} αι. έως και τις αρχές του 14^{ου} αι. Τα περισσότερα ευβοϊκά παραδείγματα εντοπίζονται στις περιοχές Κύμης-Αυλωναρίου, Αμαρύνθου-Αλιβερίου και λιγότερο στην περιοχή Στενής - Καθενών. Κατά κανόνα υιοθετείται σε επαρχιακά μνημεία ενώ παραμένει αρκετά δημοφιλής στο νησί και κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας. Η κατασκευή του ναού είναι από αργολιθοδομή με λίγα ίχνη διακόσμησης. Ο ναός διατηρεί σε αρκετά καλή κατάσταση, έπειτα από τις εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης του μνημείου, τον τοιχογραφικό του διάκοσμο¹²⁵ (Εικ.44).

I. N. Αγίας Άννας Οξύλινθου

Πρόκειται για έναν απλό μονόχωρο καμαροσκεπή ναό, μικρών διαστάσεων 6,20 x 6,40 μ., που καταλήγει σε ημικυκλική εσωτερικά και τρίπλευρη εξωτερικά αψίδα. Διατηρεί δύο στρώματα τοιχογραφιών με πολύ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Το πρώτο χρονολογείται στα 1310 – 1320 και το δεύτερο βάση επιγραφής στα 1370. Η οικοδόμηση του ναού θα πρέπει να έγινε στις αρχές του 14^{ου} αι., οπότε και τοιχογραφήθηκε. Από τα μέσα του 1960 έχουν πραγματοποιηθεί επεμβάσεις συντήρησης και στερέωσης των τοιχογραφιών και το 1997 πραγματοποιήθηκαν αναστηλωτικές επεμβάσεις¹²⁶ (Εικ.45).

Σπηλιές

Ναός Παναγίας Οδηγήτριας

Βρίσκεται στο χωριό Σπηλιές και ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο του σταυρεπίστεγου. Το μνημείο λόγω του εικονογραφικού του προγράμματος έχει θεωρηθεί ως ναός με νεκρικό χαρακτήρα. Η τρίπλευρη κόγχη του ιερού είναι χτισμένη κατά το πλινθοπερίκλειστο σύστημα. Τρίλοβο παράθυρο με διαχωριστικούς κιονίσκους από πωρόλιθο ανοίγεται στη βόρεια κεραία. Στην αψίδα σώζεται κτητορική επιγραφή που αναφέρει το έτος κτίσης του ναού 1311 και το όνομα του κτήτορα, Γρηγόριο Παχωμέρη. Οι σωζόμενες τοιχογραφίες στο ιερό και στον

¹²⁴ ΕΦ.Α. Ευβοίας, I.N. Αγίου Νικολάου Οξύλιθος, 2014.

¹²⁵ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Κοίμηση Θεοτόκου στον Οξύλιθο, 2014.

¹²⁶ Κακαβάς, 2004, 268-269.

κυρίως ναό έχουν θεωρηθεί ως το καλύτερο δείγμα ζωγραφικής στην Εύβοια, με δυτικές επιρροές, από αξιόλογο ζωγράφο¹²⁷(Εικ.46).

Μακρυχώρι

Ι.Ν Αγίου Δημητρίου

Ο ναός του Αγίου Δημητρίου βρίσκεται στην είσοδο του οικισμού του Μακρυχωρίου. Πρόκειται για ένα μικρό μονόχωρο ορθογώνιο κτίσμα που ανήκει στον σταυρεπίστεγο αρχιτεκτονικό τύπο, ο οποίος απαντάται συχνά στην Εύβοια. Ο ναός είναι στο εσωτερικό είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες, οι οποίες χρονολογούνται στα 1302/3 σύμφωνα με διατηρούμενη στο ναό κτητορική επιγραφή η οποία σώζεται στο δυτικό τοίχο του κυρίως ναού. Η τοιχοδομία του είναι ακανόνιστη και με αρκετά αργολιθοδομή, με άτακτη παρεμβολή πλινθίων στους αρμούς, και άφθονο ισχυρό ασβεστοκονίαμα¹²⁸ (Εικ.47).

Κήποι

Ενετικός Πύργος Κήπων

Ο πύργος βρίσκεται δίπλα στην εκκλησία του χωριού Κήποι, 14 χλμ νότια της κωμόπολης της Κύμης, κατασκευασμένος περί τον 15^ο αι., όπως πολλοί πύργοι της Εύβοιας. Δεν είναι γνωστό κάτι περισσότερο για την ιστορία του. Ωστόσο, αναφέρεται ως ο «μεγαλύτερος πύργος της Εύβοιας». Το σωζόμενο σήμερα τμήμα του πύργου αποτυπώνει ένα ογκώδες οικοδόμημα, ενώ στη σημερινή του μορφή σίγουρα δεν είναι ο μεγαλύτερος πύργος στην Εύβοια¹²⁹(Εικ.48).

Τραχήλι

Ενετικός Πύργος

Βρίσκεται σε περίοπτη θέση, διότι από εκεί περνούσε ο κεντρικός δρόμος που ένωνε την Κύμη με τη Χαλκίδα και εντάσσεται στο δίκτυο των ενετικών πύργων. Οι διαστάσεις του πύργου είναι 7,40 x 7,60μ. και το ύψος του ξεπερνά τα 22 μ., ενώ βρίσκεται σε καλή κατάσταση λόγω της αποκατάστασης του το 1980. Παράλληλα, από την κορυφή του μπορεί να κανείς να κατοπτρεύσει όλη την περιοχή από το Αιγαίο μέχρι τον Ευβοϊκό κόλπο. Η αρχιτεκτονική του φέρει τα τυπικά χαρακτηριστικά των ενετικών οχυρών, με τα παράθυρα να βρίσκονται στο μεσαίο και ανώτερο επίπεδο. Η τοιχοδομία του αποτελείται από ακατέργαστους και αργούς λίθους ασβέστη με πολλά μικρά κεραμίδια στα διάκενα. Το εξωτερικό του είναι εξίσου εντυπωσιακό μιας και σώζεται ο θόλος της οροφής καθώς και το εντοιχισμένο τζάκι¹³⁰(Εικ.48).

¹²⁷ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Παναγίας Οδηγήτριας στις Σπηλιές, 2014.

¹²⁸ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Άγιος Δημήτριος Μακρυχώρι, 2014.

¹²⁹ Θεόδωρος Σκούρας, 1975.

¹³⁰ Σκούρας, 1975.

Κύμη

Αρχαίος οικισμός Καστρίου

Στο λόφο Καστρί, που υψώνεται βόρεια της κοινότητας Ποταμιάς Εύβοιας, σώζονται τα ερείπια σημαντικού οικισμού, που αναπτύχθηκε κατά τους κλασικούς και ελληνιστικούς χρόνους, ενώ τα αρχαιότερα ίχνη κατοίκησης στο Καστρί χρονολογούνται στη νεολιθική εποχή. Ο οικισμός της κλασικής εποχής ιδρύθηκε τον 4^ο αι. π.Χ. προστατευόταν με ισχυρό οχυρωματικό τείχος με πύλη, τα λείψανα του οποίου σώζονται στην κορυφή και στη δυτική πλαγιά του λόφου. Το τείχος αποτελείται από ημιεργασμένους ογκόλιθους, κτισμένους κατά το ακανόνιστο πολυγωνικό σύστημα. Στη νοτιοδυτική πλευρά του αποκαλύφθηκε μικρή πύλη με παραστάδες και κατώφλι και χαμηλότερα σε ένα πλάτωμα στα δυτικά του λόφου εντοπίστηκε τμήμα ισχυρού προστατευτικού τείχους ελληνιστικής εποχής.

Στην κορυφή του λόφου, βορειοανατολικά της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου, αποκαλύφθηκε οχύρωμα, που λόγω της δεσπόζουσας θέσης του πρέπει να χρησιμοποιήθηκε ως παρατηρητήριο και ως κατάλυμα φρουράς. Το τείχος του οχυρώματος είναι κτισμένο από αδρά αργασμένους μικρούς και μεγάλους λίθους, κατά το ακανόνιστο πολυγωνικό σύστημα, και φέρει κατά διαστήματα αντηρίδες. Στη νότια πλευρά του σχηματίζεται πύλη με κατώφλι, στο οποίο σώζονται οι τόρμοι για τις στρόφιγγες της θύρας. Στη θέση αυτή βρέθηκε ημιεργός λίθος με την εγχάρακτη αναθηματική επιγραφή «[Π]ΥΛΙΟΙΟ», που αναμφίβολα σχετίζεται με την πύλη του τείχους και ίσως αποτελούσε αφιέρωμα στον Πύλιο Ερμή. Η εύρεση, επίσης, στην ίδια πλαγιά του λόφου της αναθηματικής επιγραφής «ΝΥΜΦΩΝ ΑΧΕΛΩΙΟΥ», χαραγμένης στη βάση χάλκινου αγαλματίου, που έχει πλέον χαθεί, μαρτυρεί την ύπαρξη ιερού αφιερωμένου στον Αχελώο. Ο λόφος κατοικήθηκε ως τις αρχές του 1^{ου} αι. π.Χ. και μέχρι τον 6^ο αι. μ.Χ., όπως μας πληροφορούν τα ίχνη βυζαντινών κτηρίων που έχουν εντοπιστεί¹³¹(Εικ. 50)

¹³¹ Χατζηδημητρίου, Μυλωνάς, 2012, Καστρί Ποταμιάς

Δήμος Ερέτριας

Με σκοπό να συμπεριληφθούν Ενετικά μνημεία του Δήμου Ερέτριας στη πρώτη διαδρομή θεματική διαδρομή συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο τα παρακάτω μνημεία:

Άνω Βάθεια

Ι.Ν. Ζωοδόχου Πηγής και Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου

Ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής στην άνω Βάθεια αποτελεί σημαντικό μνημείο της περιοχής. Ανήκει στον τύπο του σταυρεπίστεγου ναού και παρουσιάζει την πρωτοτυπία της στήριξης της εγκάρσιάς του καμάρας σε ζεύγη κίωνων. Το μνημείο χρονολογείται στους πρώιμους μεταβυζαντινούς χρόνους και μοιάζει σε μεγάλο βαθμό με το καθολικό της παρακείμενης μονής του Αγίου Νικολάου. Εξωτερικά διαθέτει πλούσιο γλυπτό διάκοσμο ενώ εσωτερικά δε σώζει τοιχογραφίες¹³²(Εικ.51). Ο ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου Άνω Βάθειας είναι ένας μικρός, μονόχωρος και σταυρεπίστεγος ναός. Στη ναοδομία του ξεχωρίζουν τα σπορία πιθανών από αρχαίο ναό της περιοχής (Εικ. 52).

Γυμνό

Ενετικός Πύργος και Άγιος Γεώργιος

Σε απόσταση δύο χιλιομέτρων βορειοανατολικά του χωριό Γυμνό βρίσκεται ο σταυρεπίστεγος ναός του αγίου Γεωργίου που ανήκει στην κατηγορία Α1 σύμφωνα με την κατάταξη του Ορλάνδου. Στη νότια πλευρά του ναού του Αγίου Γεωργίου υπάρχει θρανίο που όμοιό του συναντάμε και στον ναό της Αγίας Θέκλας, στο καθολικό της μονής Ερίων και κυρίως σε υστεροβυζαντινούς ναούς και της εποχής της τουρκοκρατίας. Στις όψεις του μνημείου έχουν εντοιχιστεί σπορία, όπως αρχαία πλάκα με την επιγραφή ΚΑΛΛΙΠΟΣ/ΜΕΝΑΛΚΗ, σπόνδυλος μικρού κίονα. Κεραμοπλαστικά κοσμήματα διαμορφώνουν τις όψεις του ναού: οδοντωτές ταινίες, μαϊάνδρος, κόσμημα που θυμίζει φύλλα δάφνης, το οποίο συναντάμε και στο ναό της Παναγίτσας στη άνω Βάθεια, στο ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου στον Οξύλιθο και στον Άγιο Δημήτριο ή «Κόκκινη εκκλησία» στο Αλιβέρι. Ο ναός χρονολογείται στο τέλος του 13ου αιώνα ή στις αρχές του 14ου αιώνα¹³³(Εικ.53). Ο βενετσιάνικος πύργος είναι σώζεται σε υπερυψωμένο σημείο μέσα στο χωριό, δίπλα στην εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, η κατάσταση του χαρακτηρίζεται ερειπιόδης (Εικ. 54).

¹³² ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Ζωοδόχου Πηγής, 2014.

¹³³ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Αγίου Γεωργίου, 2014.

Δήμος Καρύστου

Ζάρακες

Αποτελεί φυσικά οχυρή θέση σε υψόμετρο 420 μ. και βρίσκεται 6 χλμ νοτιότερα από τον αρχαιολογικό χώρο του Δύστου. Κατά τη διενέργεια ανασκαφικής έρευνας έχουν αποκαλυφθεί εκτεταμένα λείψανα κτιρίων και τάφων, τα οποία χρονολογούνται από τους ύστερους γεωμετρικούς μέχρι τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους¹³⁴. Στην περιοχή αναφέρεται η ύπαρξη πύργου από λιθοπλίνθους, λευκού μαρμάρου και θεμελιώσεις κατασκευασμένες από μεγάλους κυβόλιθους. Από τη θέση αυτή προέρχεται αετωματική μαρμαρίνη στήλη που φέρει ανάγλυφη σκηνή δεξιώσεως. Παράλληλα, έχουν αποκαλυφθεί φρουριακή εγκατάσταση και λείψανα αρχαίων κτηρίων. Το μήκος του τείχους φθάνει τα 310 μ. και το συνολικό εμβαδόν της περικλειόμενης εκτάσεως φτάνει τα 6000 τ.μ.¹³⁵. Κτιριακά λείψανα με ιδιαίτερο αρχαιολογικό ενδιαφέρον αποτελούν τα θεμέλια ενός ορθογώνιου ιερού, η λειτουργία του οποίου τοποθετείται από τους υστερογεωμετρικούς χρόνους (730-700 π.Χ.) έως τους ύστερους κλασσικούς (4^{ος} αι.ς) και σώζεται σε μήκος 26 μ. Παράλληλα, η εύρεση ενός θραύσματος ανάγλυφου ενεπίγραφου πίθου των αρχαϊκών χρόνων με παράσταση Κενταύρων, στο οποίο αναγράφεται η λέξη Ιερός, και ενός χάλκινου σταθμίου με ανάγλυφη κεφαλή κριού και την επιγραφή «ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΔΗΛΙΟ», τεκμηριώνουν αφενός πως το μνημείο ήταν ιερό και αφετέρου πληροφορούν για τη θεότητα στην οποία ήταν αφιερωμένο, τουλάχιστον κατά τους κλασσικούς χρόνους. Κατά τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους στον ίδιο χώρο σημειώνεται η άσκηση βιοτεχνικών δραστηριοτήτων¹³⁶. Η διατήρηση της ονομασίας Ζάρκα ή Ζάρακες στο σημερινό δημοτικό διαμέρισμα αποτελεί μια από εκείνες τις περιπτώσεις που το αρχαίο τοπωνύμιο Ζάρης ή Ζάραξ διατηρείται ελαφρώς παραλλαγμένο¹³⁷ (Εικ. 55).

Δρακόσπιτα

Ευρύτερα γνωστά αρχαία μνημεία της Καρυστίας είναι τα Δρακόσπιτα. Αποτελούν μία ομάδα 23 λίθινων μνημειακών κατασκευών, τετράγωνης ή κυρίως ορθογώνιας κάτοψης. Καλύτερα σωζόμενα είναι το **Δρακόσπιτο στην κορυφή του όρους Όχη**, που εντοπίζεται στα βόρεια της Καρύστου και το **συγκρότημα Πάλλη - Λάκκα στα Στύρα**. Άλλα Δρακόσπιτα έχουν εντοπισθεί στις ορεινές περιοχές γύρω από τα Στύρα, όπως στις θέσεις Λιμικό, Ίλκιζες, Κούρθεα, Αμινού, αλλά και χαμηλότερα στο Νημποριό και στη θέση Βίγκλια στη Λεύκα Νέων Στύρων και αλλού. Το κτήριο στο Νημποριό αποτελεί έναν τυπικό πύργο ελληνιστικών χρόνων και συσχετίζεται με τα παρακείμενα αρχαία λατομεία. Δύο Δρακόσπιτα έχουν εντοπισθεί βορειότερα στην κεντρική Εύβοια, στο όρος Δίρφη και κοντά στο Βατώντα.

Κοινά χαρακτηριστικά των Δρακόσπιτων αποτελούν η απόκρημη και εποπτική θέση, στην οποία έχουν κατασκευασθεί, οι κατασκευαστικές λεπτομέρειες της μεγαλιθικής τοιχοποιίας και της εισόδου τους και κυρίως ο τρόπος στέγασης τους, κατά το εκφορικό σύστημα:

¹³⁴ Χατζηδημητρίου, 2003, 78.

¹³⁵ Βασιλείου – Δαμβέργης, 2014, 225-226.

¹³⁶ Χατζηδημητρίου, 2008, 82.

¹³⁷ Χατζηδημητρίου, 2003, 78.

μεγάλες βαριές πλάκες σχιστόλιθου συγκλίνουν σε στρώσεις από δύο αντικρινούς τοίχους. Η κάθε στρώση πλακών εξέχει λίγο περισσότερο από την αμέσως κατώτερη της, έτσι ώστε να επιτευχθεί η δημιουργία μίας πυραμιδωτής στέγης. Οι τοίχοι των Δρακόσπιτων είναι κατασκευασμένοι κατά μεγάλο μέρος σύμφωνα με το ψευδοϊσόδομο ορθογώνιο ή τραπεζιόσχημο σύστημα, αλλά σε κάποια έχει χρησιμοποιηθεί και αργολιθοδομή. Άλλα αρχιτεκτονικά στοιχεία που απαντώνται στα περισσότερα από αυτά τα κτίσματα είναι οι μονολιθικές παραστάδες της εισόδου και το μονολιθικό ανώφλι με τον κουφιστικό χώρο πάνω από αυτό, οι κόγχες και τα λίθινα ράφια που διασώζονται στο εσωτερικό ορισμένων ως προεξοχή ενός τοίχου. Τέλος, το Δρακόσπιτο της Όχης διασώζει ανοίγματα παραθύρων. Οι διαστάσεις των δρακόσπιτων κυμαίνονται περίπου από 5 ως 13 μ.

Έχει διατυπωθεί πλήθος θεωριών για τη χρήση, το σκοπό, την κατασκευή και τη χρονολόγηση των Δρακόσπιτων. Ενδεικτικά, ειδικά το Δρακόσπιτο της Όχης έχει θεωρηθεί αρχαίο ιερό αφιερωμένο στη λατρεία του Δία και της Ήρας, φρουκτωρία, φυλάκιο, καταφύγιο λατόμων και κατοικία ρωμαϊκού στρατιωτικού αποσπάσματος που φρουρούσε τα λατομεία και έχει χρονολογηθεί από τον 6^ο έως τον 2^ο - 1^ο αι. π.Χ. Ακόμη, το Δρακόσπιτο της Όχης, όπως και το συγκρότημα Πάλλη - Λάκκα στα Στύρα έχουν θεωρηθεί αποθήκες και ιερά που κατασκευάστηκαν από Κάρες σκλάβους που εργάζονταν στα λατομεία του καρύστιου λίθου κατά την ύστερη ελληνιστική και πρώιμη ρωμαϊκή περίοδο.

Κατά την ανασκαφή του καθηγητή Ν. Μουτσόπουλου στο Δρακόσπιτο της Όχης, μεταξύ άλλων, βρέθηκε πλήθος μελαμβαφών μονώτων κυπέλλων, σε επίπεδο κάτω από το δάπεδο του κτηρίου. Τα κύπελλα εντοπίστηκαν συσσωρευμένα και αναποδογυρισμένα. Ορισμένα ευρήματα από την ανασκαφή του Ν. Μουτσόπουλου στο χώρο του επιβλητικού Δρακόσπιτου της Όχης είναι αρχαϊκά, ενώ άλλα είναι ρωμαϊκά, πράγμα που δείχνει τη μεγάλη διάρκεια χρήσης της θέσης αυτής. Τέλος, πλούσιο λαογραφικό στοιχείο για τα Δρακόσπιτα, αποθησαυρισμένο από το Ν. Πολίτη, αποτελούν οι τοπικοί θρύλοι για το Δράκο που κατοικούσε στο Δρακόσπιτο της Όχης και αποτελούσε φόβητρο για την περιοχή¹³⁸ (Εικ 56-58).

Castello Rosso

Το Castello Rosso ή Κοκκινόκαστρο, δεσπόζει στους πρόποδες της Όχης, στο κωνικό ύψωμα Monte Folli, πάνω από την Κάρυστο. Χτισμένο από τον οίκο των Λομβαρδών Dalle Carceri στις αρχές του 13^{ου} αι., πάνω στις βάσεις του Βυζαντινού οχυρού του 11^{ου} αι., καταλήφθηκε από τους Φράγκους και αγοράστηκε μεταγενέστερα από τους Ενετούς, οι οποίοι το εγκατέλειψαν στους Τούρκους, για να περάσει στο Ελληνικό κράτος το 1833 με την απελευθέρωση του νησιού. Το κάστρο αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μεσαιωνικά φρούρια στην Ελλάδα, είναι κατασκευασμένο από τοπικό κόκκινο σχιστόλιθο, αποτελείται από μία εξωτερική ισχυρή οχύρωση, ακανόνιστης περιμέτρου με πύργους στις γωνίες, επάλξεις, περίδρομο και τοξοθυρίδες. Στο εσωτερικό εντυπωσιάζει το μεγαλοπρεπές, διώροφο, παραλληλόγραμμο κτήριο, πιθανώς η κατοικία του άρχοντα του κάστρου, ενώ στην βόρεια πλευρά διαμορφώνεται το εσωτερικό φρούριο η τελευταία αμυντική γραμμή του κάστρου. Στη βόρεια πλευρά του οχυρού σώζεται τμήμα του **ρωμαϊκού υδραγωγείου**¹³⁹ (Εικ. 59-60).

¹³⁸ Χιδιδρόγλου, Μιλωνάς, 2012

¹³⁹ Βασιλάτος, 1992, 41-46.

Ρωμαϊκό Μαυσωλίο Καρύστου

Το κτήριο κτίσθηκε και χρησιμοποιήθηκε ως τάφος επιφανούς Ρωμαίου αξιωματούχου (procurator), ο οποίος εικονίσθηκε στο μέταλλο του αετώματος. Ίσως οι αρμοδιότητες του περιελάμβαναν την επίβλεψη των ρωμαϊκών λατομιών βορείως της Καρύστου. Πρόκειται για ένα περίστυλο, σχεδόν τετράγωνο, ναόσχημο κτίσμα κατασκευασμένο από μάρμαρο (λευκό, πεντελικό και φαιόλευκο καρυστινό cipollino) εξαιρετικής ποιότητας. Οι εξωτερικές διαστάσεις του είναι 13,20 μ. x 12,30 μ., περιστοιχιζόταν από 7 x 6 ιωνικούς κίονες και εδράζεται σε πεντάβαθμη κλίμακα, η οποία σώζεται μερικώς. Περιλαμβάνει σηκό, ο οποίος, όπως και όλο το μαυσωλείο έχει είσοδο στα νότια, με θέα προς το λιμάνι. Μια βαθμίδα περιτρέχει τον σηκό, πάνω στην οποία θα είχαν τοποθετηθεί οι σαρκοφάγοι. Το αέτωμα του κτηρίου διακοσμούταν με προτομή του νεκρού μαζί με άλογο, σε κυκλικό μέταλλο (imago clipeata). Χρονολογείται στην ανδριάνεια - αντωνίνεια περίοδο (μέσα 2^{ου} αι. μ.Χ.)¹⁴⁰.

Καλύβια

I.N. Ταξιαρχών

Ο Ιερός Ναός των Ταξιαρχών εντοπίζεται στον νεότερο οικισμό Καλύβια, στον ορεινό όγκο πάνω από την πόλη της Καρύστου. Χρονολογείται στις αρχές του 12^{ου} αιώνα και πρόκειται για σύνθετο τετρακίονιο ναό με τρούλλο και σταυρεπίστεγο νάρθηκα. Έχει αναλογίες σχεδόν τετραγώνου στην κάτοψη του κυρίως ναού. Η τοιχοποιία του ακολουθεί το πλινθοπερίκλειστο σύστημα, ενώ χαρακτηριστική είναι η μορφή του «αθηναϊκού τύπου» τρούλλου, από λαξευμένους πωρόλιθους, στον οποίο ανοίγονται οκτώ επιμήκη τοξωτά ανοίγματα. Στο εσωτερικό του ναού υπάρχουν εξίσου πολλά αξιόλογα στοιχεία γλυπτού αρχιτεκτονικού διακόσμου. Οι τέσσερις ραδινοί κίονες που στηρίζουν τον τρούλλο, από καρύστιο λίθο και τα ιωνικά τους κιονόκρανα είναι srolia. Τέλος, διατηρείται μεγάλο τμήμα του αρχικού μαρμάρινου τέμπλου στη θέση του, με ανάγλυφες παραστάσεις διασταυρούμενων κυματιστών βλαστών, ανθεμίων, ζώων, ροδάκων και κρινανθέμων κάτω από τοξύλλα. Ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής και ιστορικής σημασίας είναι η διαμόρφωση του δαπέδου του ιερού και του παρεκκλησίου από επιτύμβιες οθωμανικές στήλες, χαρακτηριστικού τραπεζιόσχημου επιμήκους σχήματος¹⁴¹(Εικ. 62).

Φρούριο Μπούρτζι

Το φρούριο Μπούρτζι βρίσκεται πάνω στον κεντρικό παραλιακό δρόμο της Καρύστου. Οικοδομήθηκε από τους Ενετούς ως τμήμα της παράκτιας οχύρωσης για την προστασία του λιμανιού. Αποτελεί ιδιαίτερο δείγμα της φρουριακής αρχιτεκτονικής που είχαν αναπτύξει οι Βενετοί κατά τον 15^ο - 16^ο αι.. Το κάστρο στερείται εξωτερικού περιβόλου, είναι διώροφο, εξάγωνο σχήματος, φέρει πολεμίστρες και καταχύστρες, ενώ στο κάτω τμήμα είναι εντοιχισμένο δομικό υλικό αρχαιότερων κτηρίων. Στο ισόγειο υπήρχε πηγάδι και φούρνος, στον όροφο υπήρχαν τα πυροβολεία και καταλύματα, ενώ πάνω από τον δεύτερο όροφο υπήρχε διάδρομος για τις κινήσεις της φρουράς¹⁴²(Εικ.61).

¹⁴⁰ ΥΠ.ΠΟ.Α, 2012, Μαυσωλείο Καρύστου

¹⁴¹ Αγγέλη, 2014, 1

¹⁴² Βασιλάτος, 1992,53-55.

Μουσεία

Αρχαιολογικό Μουσείο Καρύστου

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Καρύστου στεγάζεται στη δυτική πτέρυγα του Γιοκάλειου Πνευματικού Ίδρύματος, κληροδότημα του ευεργέτη Νικολάου Γιοκαλά. Οικοδομήθηκε το 1959 στην Πλατεία Μαξιμιλιανού της Καρύστου. Η δυτική πτέρυγα του Γιοκάλειου Πνευματικού Ίδρύματος παραχωρήθηκε, σύμφωνα με τους όρους της διαθήκης του Ν. Γιοκαλά, το 1980 στο ΥΠ.ΠΟ για την δημιουργία Αρχαιολογικού Μουσείου. Η ΙΑ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων διαμόρφωσε τον παραχωρηθέντα χώρο και εγκαινίασε το Μουσείο Καρύστου το 1989 παρουσιάζοντας για πρώτη φορά στο ευρύ κοινό τα ευρήματα της περιοχής. Στις συλλογές περιλαμβάνονται: γλυπτά Καρυστίας (κλασικών-ελληνιστικών-ρωμαϊκών χρόνων), ευρήματα από Δρακόσπιτα (Όχης, Στύρων), επιγραφές Καρυστίας, πήλινα ειδώλια διαφόρων περιοχών Καρυστίας.¹⁴³

Αρχαιολογική Συλλογή Άνω Ποταμιάς

Η Αρχαιολογική Συλλογή στεγάζεται δίπλα από το ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου και περιλαμβάνει ευρήματα κυρίως από το λόφο Καστρί όπου ανασκάφηκε οικισμός της Νεολιθικής εποχής, ακρόπολη Κλασικής εποχής και οικισμός Κλασικής-Ελληνιστικής εποχής, καθώς και πολλά ενάλια ευρήματα, κυρίως μεταφορικοί αμφορείς.¹⁴⁴

Μουσείο Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου

Στο χώρο του Λιγνιτωρυχείου Αλιβερίου, που βρίσκεται 4 χλμ βόρεια της πόλης, κοντά στο χωριό του Αγίου Λουκά, λειτουργεί πρότυπο μουσείο, στο οποίο εκτίθεται ανάγλυφα η ιστορία του πρώτου υπόγειου Λιγνιτωρυχείου στην Ελλάδα. Η εξόρυξη λιγνίτη στη περιοχή άρχισε το 1870 και τερματίστηκε οριστικά στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Το μουσείο Λιγνιτωρυχείου αποτελεί ένα από τα ελάχιστα μουσεία βιομηχανικής αρχαιολογίας στην Ελλάδα, ανάμεσα στα αντικείμενα που εκτίθενται, εντοπίζονται εργαλεία και μηχανήματα που χρησιμοποιούνταν για την εξόρυξη, είδη εξοπλισμού (όπως το κλουβί όπου έβαζαν τα καναρίνια και οι συσκευές οξυγόνου), αλλά και σημαντικό φωτογραφικό αρχείο που αναβιώνει την εργασία στα υπόγεια, τις γραμμές μεταφοράς, καθώς και τις διαφορετικές φάσεις λειτουργίας του Ορυχείου. Ανεκτίμητης αξίας είναι και το διοικητικό αρχαιολογικό υλικό του Ορυχείου. Από την έκθεση ξεχωρίζουν ακόμα οι παλιές αφίσες με οδηγίες ασφαλείας, ο εξοπλισμός των ιατρείων αλλά και τα κομμάτια λιγνιτικών πετρωμάτων.

¹⁴³ ΥΠ.ΠΟ.Α. 2012, Αρχαιολογικό Μουσείο Καρύστου

¹⁴⁴ ΕΦ.Α. Ευβοίας, Αρχαιολογική Συλλογή Άνω Ποταμιάς

ΚΕΦ 2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

2.1 ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

I. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ – ΠΡΟΣΒΑΣΕΙΣ

Ο αρχαιολογικός χώρος του Δύστου βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση για την άμεση και εύκολη πρόσβαση των επισκεπτών, καθώς εντοπίζεται πλησίον του κεντρικού οδικού άξονα Αλιβερίου-Καρύστου. Πρέπει εδώ να σημειωθεί πως η μετακίνηση προς τον νομό μπορεί να διαρκέσει αρκετές ώρες λόγω της σχετικά κακής κατάστασης του οδικού δικτύου. Σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιούνται τα πορθμεία Ν. Στύρων - Αγ. Μαρίνας, Ερέτριας-Ωρωπού και Ραφήνας-Μαρμαρίου τα οποία εξυπηρετούν την πρόσβαση στο νότιο τμήμα της Εύβοιας. Συγκεκριμένα, ο αρχαιολογικός χώρος οδικώς προσεγγίζεται μέσω της εθνικής οδού Αθηνών-Χαλκίδας και έπειτα με κατεύθυνση προς τα νότια της Εύβοιας, μέσω της επαρχιακής οδού Χαλκίδας-Λεπούρων. Κατόπιν, ο επισκέπτης από τη κεντρική διασταύρωση στο χωριό Λέπουρα, κατευθύνεται προς Κάρυστο φτάνοντας μετά από περίπου 7 χλμ. στη λίμνη του Δύστου και τον αρχαιολογικό χώρο, ακολουθώντας τις ταμπέλες που οδηγούν προς τον κάμπο και κατόπιν στο νέο δρόμο.(Εικ.5)

II. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΕΥΒΟΙΑΣ

Στην Εύβοια δραστηριοποιούνται διάφοροι ιδιωτικοί και δημόσιοι φορείς καθώς και σωματεία, τα οποίοι συμβάλουν στη συντήρηση και τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής. Συγκεκριμένα, ασχολούνται με θέματα που αφορούν τη μελέτη και την έρευνα ζητημάτων, αρχαιολογικού, ιστορικού, λαογραφικού, οικονομικού, πολιτιστικού, καθώς και περιβαλλοντικού και φυσιολατρικού ενδιαφέροντος. Σαφώς αυτοί οι οργανισμοί, οργανώνουν δράσεις και λαμβάνουν αποφάσεις, οι οποίες έχουν ως στόχο την αναβάθμιση και το «άνοιγμα» της περιοχής προς το κοινό, επιτυγχάνοντας σε ένα βαθμό την ανάδειξη σημαντικών τοποθεσιών του νησιού, οι οποίες αντιμετωπίζουν σοβαρούς κινδύνους. Στην παρούσα ενότητα έχει γίνει μια προσπάθεια συλλογής και καταγραφής κάποιων οργανισμών που συσχετίζονται με την περιοχή της ανάδειξης μας, οι οποίες, όπως έχει γίνει σαφές, είτε εδρεύουν στον Νομό Ευβοίας είτε έχουν κάποια σχέση με την ευρύτερη περιοχή.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΕΥΒΟΙΑΣ
Τμήμα Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιολογικών Χώρων, Μνημείων, Αρχαιογνωστικής Έρευνας και Μουσείων
Τμήμα Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιολογικών Χώρων, Μνημείων, Αρχαιογνωστικής Έρευνας και Μουσείων
Τμήμα Αρχαιολογικών Έργων και Μελετών
Τμήμα Συντήρησης
Τμήμα Διοικητικής και Οικονομικής Υποστήριξης, Φύλαξης και Ασφάλειας

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΥΒΟΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Έκδοση βιβλίων - Επιστημονικές ημερίδες - Ανάδειξη μνημείων – Εκδηλώσεις - Εκθέσεις
«Μορφωτικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Κύμης»
«ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΥΜΗΣ»
«Σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ»
ΤΕΡΝΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ
Δίκτυο Natura 2000
Ελληνική Ορθολογική Εταιρεία
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΧΑΛΚΙΔΑΣ - «ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ»
ΣΩΜΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣΚΟΠΩΝ
«ΕΝΩΣΗ ΤΑΜΥΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ»
Δραστηριότητες: α)Κινηματογραφική λήσχη β) έκδοση της εφημερίδας Π.Ο.Λ.Ι.Τ.Η.Σ γ) Παρεμβάσεις στα πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα
ΔΗΜΟΣ ΚΥΜΗΣ-ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ
ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΑΜΥΝΑΙΩΝ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΡΑΧΗΛΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΔΑΣΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΜΗΛΑΚΙΟΥ ΧΟΡΩΔΙΑ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ & ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΙΑΣ (ΑΚΤΗ ΝΗΡΕΩΣ) Πολιτιστικός Σύλλογος Βέλους Σκοπευτικός Σύλλογος Αλιβερίου Σύλλογος Προστασίας Περιβάλλοντος «Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ» Μπατσακούτσας Κώστας Εξωραϊστικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Αγ. Λουκά Πρόεδρος
ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΥΜΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «Ο ΟΣΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ο ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ» ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ ΚΥΜΗΣ «Η ΛΙΑΝΗ ΑΜΜΟΣ» ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΟΞΥΛΙΘΙΩΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΔΑΣΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ & ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΥΜΗΣ.
ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΥΣΤΙΩΝ
ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΕΤΡΙΩΝ «Ο ΠΛΑΤΑΝΟΣ» ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΛΕΠΟΥΡΩΝ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΠΟΡΤΟ ΜΠΟΥΦΑΛΟ» ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΡΙΕΖΩΝ «Ν.ΚΡΙΕΖΩΤΗΣ» ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΕΤΡΙΩΝ «ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ», Πολιτιστικός σύλλογος Βέλους ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΟΣΚΙΝΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΥΣΤΟΥ

Ποδηλατικός όμιλος Καρυστίας – Αίας
 Σύλλογος Αλμυροποτάμου “Η πηγή”
 Πολιτιστικός & Εξωραϊστικός Σύλλογος Αετου
 Σύλλογος Εθελοντικών Δυνάμεων Δασοπροστασίας & Διάσωσης Καρύστου
 Σύλλογος Εθελοντικών Δυνάμεων Δασοπροστασίας & Διάσωσης Μαρμαρίου
 Σύλλογος Εθελοντών Δασοφυροσβεστών Στύρων
 Πολιτιστικός Σύλλογος “Castello Rosso”
 Αθλητικός Σύλλογος Καρυστίας
 Εξωραϊστικός Σύλλογος Νυμποριού
 Ιππικός Σύλλογος Καρύστου “ΦΙΠ-ΙΠΠΟΙ”
 Σύλλογος Προστασίας Περιβάλλοντος Νοτίου Καρυστίας
 Μελισσοκομικός Σύλλογος Καρύστου
 Μουσικός Δίαυλος Καρύστου
 Ναυτικός Όμιλος Καρύστου
 Εθελοντική Ομάδα Πλατανιστού
 Σύλλογος Α.Μ.Ε.Α «Χέρι - Χέρι»

III. ΔΙΚΤΥΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Πρέπει να καταστεί σαφές ότι από τη παρούσα έρευνα δεν έχει εντοπιστεί κάποια πολιτισμική διαδρομή η οποία να περιλαμβάνει τον αρχαιολογικό χώρο του Δύστου, καθώς και των μνημείων της ευρύτερης περιοχής της ενότητας Δυστίων. Κάτι που μαρτυρά αφενός την κατάσταση των αρχαιολογικών χώρων και των ιστορικών τόπων και αφετέρου κάνει αντιληπτό το πολιτισμικό έλλειμμα που εντοπίζεται στην περιοχή του εκτενούς Δήμου Κύμης - Αλιβερίου. Ωστόσο, η ΕΦ.Α. Ευβοίας έχει καταγράψει σε ιστοσελίδα της, προτάσεις για εναλλακτικές διαδρομές/περιηγήσεις, όπως αναφέρει, σε σημαντικά μνημεία της Εύβοιας, περισσότερο ή λιγότερο γνωστά, σε οικισμούς, διάσπαρτα στην ύπαιθρο ή στον αστικό ιστό των συγχρόνων πόλεων της Εύβοιας, τα οποία βρίσκονται σε σχετική συνάφεια με το σημείο ενδιαφέροντος μας. Παράλληλα, αρχαιολογικοί χώροι της Εύβοιας περιλαμβάνονται στην διαδρομή φύσης και πολιτισμού της Στερεάς Ελλάδας που φέρει το όνομα «Διαδρομή Φύσης και Πολιτισμού της Στερεάς Ελλάδας – ΟΙΔΙΠΟΥΣ» καθώς και στις «Πράσινες Πολιτισμικές Διαδρομές» του υπουργείου πολιτισμού. Ο φυσικός πλούτος των περιοχών της Εύβοιας έχει αξιοποιηθεί από δύο «Πεζοπορικούς οδηγούς», καθώς και σε διαδρομές οι οποίες προτείνονται σε ορειβατικούς συλλόγους.

«Πράσινες Πολιτισμικές Διαδρομές»

Οι «Πράσινες Πολιτισμικές Διαδρομές» σχεδιάστηκαν από τη Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων στο πλαίσιο της συμμετοχής στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Εκπαίδευση στην Αειφόρο Ανάπτυξη. Σκοπός της δράσης είναι η προαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης με την εκπαίδευση των πολιτών σε θέματα προστασίας και ανάδειξης του πολιτιστικού πλούτου και του φυσικού περιβάλλοντος της χώρας. Στην

Εύβοια η Εφορεία Αρχαιοτήτων, συνεργαζόμενη με το Δήμο Καρύστου, υλοποίησε για το 2019 δυο εκπαιδευτικά προγράμματα¹⁴⁵.

"Οιδίπους Πολιτιστική Διαδρομή"

Το πρόγραμμα «*Διαδρομή Φύσης και Πολιτισμού της Στερεάς Ελλάδας – ΟΙΔΙΠΟΥΣ*» σχεδιάζεται από την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, μετά από πρόταση του Σωματείου «ΔΙΑΖΩΜΑ». Αποτελεί ένα επώνυμο και ολιστικό προϊόν πολιτιστικού τουρισμού για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, το οποίο διαμορφώνεται με βάση τα σημαντικότερα μνημεία φύσης και πολιτισμού σε 7 επιλεγμένους πόλους της Περιφέρειας: α) Χαλκίδα – Ερέτρια (Εύβοια), β) Δελφοί (Παρνασσός), γ) Καρπενήσι (Ευρυτανία), δ) Θερμοπύλες (Καμένα Βούρλα-Λαμία-Κάστρο Λαμίας-Οίτη), ε) Θήβα, στ) Ορχομενός Βοιωτίας και ζ) Σκύρος. Το μοντέλο που προτείνεται για τη Διαδρομή της Στερεάς Ελλάδας δεν μπορεί να ακολουθήσει το γραμμικό πρότυπο (π.χ. Εγνατία Οδός), αλλά το πρότυπο του «δικτύου διαδρομών», προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο φυσικός κατακερματισμός που χαρακτηρίζει τη Στερεά Ελλάδα¹⁴⁶.

«Στα ίχνη των βυζαντινών ναών της κεντρικής Εύβοιας»

Η διαδρομή περιλαμβάνει 7 σημεία στάσης-επίσκεψης και σκοπός της αποτελεί, η γνωριμία με σημαντικά μνημεία της κεντρικής Εύβοιας. Ξεκινώντας από τη Χαλκίδα και με κατεύθυνση προς νότια Εύβοια προτείνεται μια πρώτη στάση στην Αμάρυνθο, και συγκεκριμένα στο ναό της Παναγίτσας Άνω Βάθειας. Στη συνέχεια ακολουθεί στάση στο ναό του Αγίου Δημητρίου στο Μακρυχώρι. Επόμενη στάση προτείνεται να γίνει στην Παναγία στις Σπηλιές, ναό με σημαντικές τοιχογραφίες, και να ακολουθήσει επίσκεψη στον Οξύλιθο και συγκεκριμένα στον Άγιο Νικόλαο Ριτζάνων και στην Παναγία, μνημεία στα οποία έχουν γίνει εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης και σώζουν αξιόλογες τοιχογραφίες. Πρόκειται για ναούς που σώζουν επιγραφές και οφείλουν την ανέγερσή τους σε ατομικές ή συλλογικές χορηγίες, αρκετά κοινή συνήθεια για την εποχή (14^{ος} αι.) και για τη συγκεκριμένη περιοχή¹⁴⁷.

«Αναζητώντας τα μνημεία της Καρύστου»

Πρόκειται για προτεινόμενη διαδρομή περιλαμβάνει επίσκεψη στα εντυπωσιακά αρχαία λατομεία της Καρύστου από ειδικό μονοπάτι με 4 σημεία στάσεις. Εντός της πόλης της Καρύστου μπορεί να οργανωθεί σύντομη εκδρομή με αφετηρία το Αρχαιολογικό Μουσείο. Με πρώτη στάση στο Μπούρτζι, που αποτελεί τμήμα της μεσαιωνικής παράκτιας οχύρωσης της πόλης και ανηφορίζοντας το λόφο Μοντεφόλι καταλήγει κανείς στην κορυφή, όπου διατηρείται το επιβλητικό Castello Rosso (Κοκκινόκαστρο)¹⁴⁸.

¹⁴⁵ ΥΠ.ΠΟ.Α. 03/05/2019

¹⁴⁶ Διαδρομή φύσης και πολιτισμού, 2008,6-8.

¹⁴⁷ ΕΦ.Α. Ευβοίας, 2014, Στα ίχνη των βυζαντινών ναών της κεντρικής Εύβοιας

¹⁴⁸ ΕΦ.Α. Ευβοίας, 2014, Αναζητώντας τα μνημεία της Καρύστου

Πεζοπορικοί Οδηγοί

Σε συνεργασία με την πρώην Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ευβοίας και τον Ελληνικό Ορειβατικό Σύλλογο Χαλκίδας, έχουν καταγραφεί σε δύο οδηγούς οι πεζοπορικές διαδρομές που αναδεικνύουν το φυσικό και πολιτιστικό τοπίο της Εύβοιας. Παράλληλα, στα σημεία που έχουν χαραχτεί οι διαδρομές υπάρχει σήμερα σηματοδότηση για την εύκολη περιήγηση των επισκεπτών. Οι διαδρομές που αφορούν την περιοχή ανάδειξης μας είναι οι παρακάτω:

Οδηγός: «30 Ευβοϊκά Μονοπάτια»

Διαδρομές

Πετριές - Νερόμυλοι – Στόμιο

Μύλοι – Καταφύγιο – Δρακόσπιτο – Κορυφή Όχης

Οδηγός: «Μονοπάτια της Εύβοιας»

Διαδρομή

Δρακόσπιτο Στύρων – Ακρόπολη Στύρων

IV. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Γενικότερα στην Εύβοια οι κύριες μορφές τουρισμού που αναπτύχθηκαν είναι ο παραθεριστικός τουρισμός, ο τουρισμός δεύτερης κατοικίας και ο ιαματικός τουρισμός (βόρεια Εύβοια). Ο τουρισμός στο νησί, αν και σε αρκετές περιοχές δεν διαθέτει τις επαρκείς υποδομές, αποτελεί καίρια οικονομική δραστηριότητα για τη βιωσιμότητα του, καθώς έχει να προσφέρει ποικίλα τουριστικά προϊόντα και δυνατότητες, ανάλογα με τις προτιμήσεις των επισκεπτών. Το νησί αποτελεί, πιθανόν λόγω της ελλιπούς προβολής προς το εξωτερικό, τόπο προσέλκυσης κυρίως εσωτερικού τουρισμού. Συγκεκριμένα, τα στοιχεία παρουσιάζουν ότι το 70% έως το 80% του συνόλου των τουριστών τόσο σε ξενοδοχειακές μονάδες όσο και σε camping ήταν Ελληνικής καταγωγής, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό, δηλώνει ότι οι κυριότερες χώρες προέλευσης ήταν από τη Γαλλία, τη Ρωσία και τη Γερμανία¹⁴⁹.

V. ΑΛΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ

Ο νομός Εύβοιας είναι αρκετά εκτενής κάτι που έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει ένα μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων που ενισχύουν την οικονομία του νησιού. Σε αυτή την ενότητα έχουν συλλεχθεί περεταίρω στοιχεία για την περιοχή ενδιαφέροντος μας, στην οποία βασική πηγή απασχόλησης και εισοδήματος των περιοίκων αποτελούν ο πρωτογενής και ο βιομηχανικός τομέας. Οι τελευταίοι αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής των περιοχών της υπαίθρου, παρά τη φθίνουσα πορεία τους τα τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα κυριότερες κατηγορίες είναι:

¹⁴⁹ Σάλης, 2015, 38-39

1) Η Γεωργία, που περιλαμβάνει αμπελώνες, αρωματικά φυτά, ελαιόδεντρα, ξηρούς καρπούς, καθώς και προϊόντα με «Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης» (το σύκο Κύμης που παράγεται από 25000 συκόδεντρα τοπικής ποικιλίας και η κονσερβολιά Ροβίων, κατηγορία επιτραπέζιων ελιών που παράγεται από τον αγροτικό συνεταιρισμό Ροβίων), η κτηνοτροφία, η δασοκομία, με παραγωγή ρητίνης, ξυλείας, και ελάτων διακόσμησης, καθώς και αλιεύματα, από ιχθυόσκαλες με κύρια προϊόντα τα κεφαλόποδα και τα όστρακα, τσιπούρες και λαβράκια καθώς και σαργούς, φαγκριά και μυτάκια¹⁵⁰.

2) Ορυκτά προϊόντα, τα μάρμαρα και οι σχιστόπλακες, στα οποία περιλαμβάνονται το γκρί μάρμαρο Αλιβερίου, το πράσινο μάρμαρο Στύρων και το πολύχρωμο μάρμαρο Καρύστου¹⁵¹.

3) Βιομηχανικά ορυκτά, που παράγονται στη Στενή, άργιλος που χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη σε εργοστάσιο κεραμοποιίας στο Βασιλικό. Στο Αλιβέρι, εξορύσσεται αργιλικός σχιστόλιθος, που χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη σε εργοστάσιο τσιμέντου στη Χαλκίδα, στο εργοστάσιο, ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ, και στο Βαθύ Αυλίδας σχιστόλιθος. Μεταλλεύματα εξορύσσονται στα Ψαχνά (νικέλιο από τη ΛΑΡΚΟ) και στο Μαντούδι (λευκόλιθος από τη ΒΙΟΜΑΓΝ)¹⁵².

4) Αδρανή υλικά σε όλο τον νομό: ασβεστόλιθος που χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για τσιμέντο¹⁵³.

5) Αιολικά πάρκα στην κεντρική και την νότια Εύβοια.

Σε αυτή την ενότητα κρίνεται σκόπιμη η παρουσίαση κάποιων, ιστορικών, δημογραφικών και οικονομικών στοιχείων των χωριών και των οικισμών της ενότητας του Δύστου, στα οποία συγκεντρώνεται η οικονομική και εμπορική δραστηριότητα της περιοχής. Τα στοιχεία αντλούνται από την επίσημη ιστοσελίδα του Δήμου Κύμης – Αλιβερίου.

Κριεζιά

Ο οικισμός των Κριεζών, σύμφωνα με τη τελευταία απογραφή έχει 733 κατοίκους και είναι κτισμένος σε ευήλια θέση, στην άκρη εύφορης πεδιάδας. Μέσα από τον οικισμό περνάει ο δρόμος Αλιβερίου – Καρύστο, ενώ στην πλαγιά του βουνού ήταν το Παλαιοχώρι ή Πανωχώρι, που έφερε το όνομα «Σαμαράδες». Σύμφωνα με την παράδοση, το πρώτο γνωστό όνομα του χωριού ήταν Κοτσανάδες (από το κοτσο-νάτος = γερός, ακμαίος), όπου υπάρχουν ακόμη ίχνη του παλιού οικισμού και αργότερα υιοθέτησε το όνομα του ήρωα της Ελληνικής επανάστασης, Νικόλαου Κριεζότη. Σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 2001 έχει σχετικά χαμηλά ποσοστά ανεργίας.

¹⁵⁰ Κουκά, 2011, 22

¹⁵¹ Κουκά, 2011, 23

¹⁵² Κουκά, 2011, 23

¹⁵³ Κουκά, 2011, 23

Ζερμπία ή Δύστος (οικισμός Κουτουμουλά)

Η Τοπική Κοινότητα Δύστου, έχει μέσο υψόμετρο 120 μ. και αγροτικό χαρακτήρα. Η περιοχή απαλλοτριώθηκε το 1910 και διανεμήθηκε στους κάτοικους της περιοχής. Μαζί με το χωριό Κουτουμουλά συγκροτούν την τοπική κοινότητα, συνολικού πληθυσμού 699 κατοίκων, σύμφωνα με τη τελευταία απογραφή. Μέχρι το 1954 ονομαζόταν Ζερμπία και κατόπιν μετονομάστηκε σε Δύστος.

Πράσινο ή Καλέντζι

Η Τοπική Κοινότητα Πρασίνου, χαρακτηρίζεται ορεινή, με μέσο υψόμετρο 100 μ. και με αγροτικό χαρακτήρα. Ο οικισμός Πράσινο με 435 κατοίκους, βρίσκεται κτισμένος στο βάθος μιας μακρόστενης κοιλάδας, που περιορίζεται από βουνά, με διέξοδο μόνο προς τα δυτικά, όπου βρίσκεται η λίμνη του Δύστου. Το αρχικό όνομα ήταν Καλέντζι (Καλέ+ ιντζι) που σημαίνει χωριό που περιβάλλεται από φυσικά φρούρια. Πιθανολογείται όμως ότι ονομάστηκε έτσι από το όνομα του τοπικού Τούρκου αγά. Ο οικισμός στην Τουρκοκρατία ήταν τσιφλίκι αγάδων και αγοράστηκε από τους κατοίκους μετά την απελευθέρωση.

Κόσκινα

Υπάρχουν αναφορές και κάποια αποσπασματικά πενιχρά αρχαιολογικά τεκμήρια ότι στην περιοχή προϋπήρχε ο αρχαίος οικισμός των «Δρυμών». Το σύγχρονο χωριό των Κοσκίνων κτίστηκε κατά το 1830, όταν οι κάτοικοι των περιχώρων της Δύστου εγκαταστάθηκαν στη θέση Παλαιοπήγαδο, στα κτήματα της Μονής Λαχιδίων. Ενδιαφέρον προκαλεί η ονομασία του χωριού, η οποία πιθανόν προέρχεται από την παράδοση πως για να γίνει μια οικογένεια μόνιμη στο χωριό έπρεπε να δείξει καλή διαγωγή, περνούσε δηλαδή από «κόσκινο» από τον προεστό με συναίνεση και των άλλων κατοίκων. Αρχικά όλη η περιοχή ανήκε στη διαλυμένη Μονή Λαχιδίων, εκτός από ένα μέρος της που ήταν τσιφλίκι του Αλέξανδρου Κοντόσταυλου. Οι κάτοικοι ζούσαν ως ενοικιαστές ή κολίγοι. Το 1870 οι χωρικοί κατέλαβαν τα κτήματα της μονής με την ανοχή του ηγούμενου Ανανίου. Το 1930 παραχωρήθηκε στον οικισμό η μοναστηριακή περιουσία της μονής. Τέλος, το 1920 εκποιήθηκε το τσιφλίκι του Κοντόσταυλου και παραχωρήθηκε στους κατοίκους. Σήμερα με τη νέα διοικητική μεταρρύθμιση αποτελεί Τοπική Κοινότητα του Δήμου Κύμης – Αλιβερίου με 474 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 2001 παρουσιάζει υψηλά ποσοστά ανεργίας των κατοίκων.

Αργυρό ή Βύρα (οικ. Πορτο Μπούφαλο και Αγ. Δημητρίου)

Το χωριό Αργυρό, πρώην Βύρα, βρίσκεται σε θέση υπήνεμη μεταξύ των βουνών Κούκουμα και Σουλεμάνι, νότια της Δύστου. Από το 1912, που αποσπάστηκε από τον τότε Δ. Στυρέων, αποτελεί ανεξάρτητη κοινότητα, μαζί με τους οικισμούς Πόρτο Μπούφαλο και Άγιο Δημήτριο. Σύμφωνα με τη τελευταία απογραφή οι κάτοικοι τους φτάνουν τους 561. Το ορεινό χωριό με 201 μ. υψόμετρο μετονομάστηκε σε Αργυρό το 1957, από την ονομασία της αρχαίας πόλης «Άργουρα» που βρίσκεται βόρεια του. Οι χωρικοί αποδίδουν το

όνομα «Αργυρό» στο ασημένιο, αργυρό χρώμα, που παίρνουν τα χωράφια από τις καλαμιές μετά το θέρισμα. Το παλιό χωριό ήταν στο «Παλιοχώρι», όπου βρέθηκαν θεμέλια οικοδομών, σαρκοφάγοι και νομίσματα. Οι κάτοικοι, ως επί το πλείστον, είναι αγρότες, κτηνοτρόφοι και ψαράδες. Στο χωριό παράγονται σιτηρά, όσπρια, φάβα και μέλι. Το μικρό ψαροχώρι Πόρτο Μπούφαλο ή Βούφαλο, βρίσκεται σε ένα Μικρό όρμο, μεταξύ των ακρωτηρίων Μπαθερίστα και Κάβο Στέφανου. Είναι ένας αλιευτικός οικισμός, που έχει, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή 105 κατοίκους. Το λιμάνι του αποτελεί συχνό αγκυροβόλιο για ιστιοφόρα. Οι κάτοικοι ασχολούνται με το ψάρεμα και τελευταία με τον τουρισμό.

Πετριές – Άγιοι Απόστολοι

Η Τοπική Κοινότητα Πετριών, χαρακτηρίζεται πεδινή, με μέσο υψόμετρο 66 μ. και με αγροτικό χαρακτήρα. Στην περιοχή τοποθετείται ο δήμος της αρχαίας Ερέτριας με το όνομα «Πέτρη. Οι Πετριές με 285 κατοίκους είναι ένας γραφικός παραδοσιακός οικισμός στην πλαγιά λόφου, που διαθέτει πετρόκτιστα σπίτια και οι παλιούς νερόμυλους. Επίγειο των Πετριών είναι ο οικισμός Άγιοι Απόστολοι, που παρουσιάζουν αξιόλογη τουριστική ανάπτυξη. Ο οικισμός των Αγίων Αποστόλων με 622 κατοίκους, βρίσκεται στο ακρωτήριο Πούντα. Οι Άγιοι Απόστολοι είναι ένα γραφικό ψαροχώρι που βρέχεται από το Αιγαίο πέλαγος και είναι περιτριγυρισμένο από μικρούς όρμους και παραλίες. Απέναντι τους βρίσκεται το βραχονήσι Γκαμήλα. Τα τελευταία χρόνια, ο οικισμός παρουσιάζει μεγάλη τουριστική ανάπτυξη. Υπάρχουν ενοικιαζόμενα δωμάτια και αρκετά καταστήματα για να εξυπηρετήσουν τους επισκέπτες. Πλησίον εντοπίζεται ο μικρός παραθαλάσσιος οικισμός Κλιμάκι που έχει 20 κατοίκους και βρίσκεται στον όρμο των Πετριών και η Λιάναμμο, ένας μικρός οικισμός 19 κατοίκων.

VI. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΝΤΑΣΣΕΤΑΙ Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

Στην υπό εξέταση περιοχή εντοπίζεται η λίμνη του Δύστου, η οποία αναφέρεται και ως λίμνη των Πτυχών ή Πτεχών. Αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους φυσικούς υδροβιότοπους στην Ελλάδα, διαθέτοντας σπάνια χλωρίδα και πανίδα (ορνιθοπανίδα, ερπετοπανίδα). Η δημιουργία της λίμνης του Δύστου οφείλεται στις τεκτονικές διαταράξεις (ανήκει στην κατηγορία των τεκτονικών λιμνών), κατά τις οποίες η κοιλάδα του Δύστου μεταβλήθηκε σε κλειστή λεκάνη. Η έκταση και το βάθος της λίμνης του Δύστου αυξομειώνεται ανάλογα με τις βροχοπτώσεις, παραμένοντας κάποιους μήνες του χρόνου με ελάχιστα νερά. Το μέγιστο βάθος της φτάνει τα 4 μ. και μέσο βάθος το μισό μέτρο. Η επιφάνεια της καταλαμβάνει έκταση 6.000 - 7.0000 στρέμματα (περιλαμβάνοντας την έκταση έως τη λεκάνη απορροής των υδάτων φτάνει σε έκταση τα 18,370 στρέμματα) και τροφοδοτείται από τα νερά της υδρολογικής της λεκάνης (Εικ.63). Κατά την αρχαιότητα και μέχρι και πριν λίγες δεκαετίες, απλωνόταν έως την γειτονική πεδιάδα. Με αυτό τον τρόπο, ο λόφος Καστρί διαμορφωνόταν ως ένα νησί.

Συγκεκριμένα τα μετεωρολογικά χαρακτηριστικά έχουν ως εξής¹⁵⁴:

<p>Θερμοκρασία: Μέση μηνιαία, μέγιστη: + 30,26 °C Μέση μηνιαία, ελάχιστη: + 6,22 °C Μέση ετήσια: + 17,42 °C Απόλυτη μέγιστη: + 42 °C Απόλυτη ελάχιστη: - 5 °C</p>
<p>Υγρασία: Μέση μηνιαία μέγιστη: 76,41% Μέση μηνιαία ελάχιστη: 57,15%</p>
<p>Βροχόπτωση: Μέγιστο μηνιαίο ύψους: 132,45 mm Ελάχιστο μηνιαίο ύψους: 11,57 mm Μέγιστο 24ώρου: 104,13 N mm Μέσος μηνιαίος αριθμός ημερών βροχής: 6,91 ημ. (Οι βροχές πέφτουν από το τέλος φθινοπώρου μέχρι τις αρχές της άνοιξης, ενώ την υπόλοιπη χρονική περίοδο επικρατεί ξηρασία στην περιοχή).</p>
<p>Χιονοπτώσεις: Μέσος ετήσιος αριθμός χιόνος: 0,88 ημ.</p>
<p>Άνεμοι: Οι άνεμοι που επικρατούν είναι Β, Ν, Δ και ΒΑ, με μεγαλύτερη συχνότητα ανέμων τη Βόρεια κατεύθυνση.</p>

Αναλυτικότερα, περίπου το 90% της επιφάνειας της λίμνης καλύπτεται από καλαμιώνες, κυρίως του είδους *Phragmites australis* και λιγότερο από ψαθιά (*Typha latifolia*) και σκίρπους (*Schoenoplectus lacustris*), ενώ υπάρχουν μικρά διάκενα στο κέντρο και της όχθης της. Στους γύρω λόφους απλώνονται μεσογειακοί θαμνώνες με πουρνάρια, σχίνα, αφάνες και θυμάρια, ανάμεσα στα οποία φυτρώνουν διάφορα λουλούδια. Στην λίμνη εμφανίζονται παράλληλα διάφορα σπάνια είδη πουλιών, ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες, στα οποία περιλαμβάνονται υδρόβια πτηνά και αρπαχτικά. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα πτηνών που φιλοξενούνται στη λίμνη αποτελούν οι ερωδιίδες από τους οποίους έχουν παρατηρηθεί 6 από τα 9 είδη που υπάρχουν στην Ελλάδα. Λόγω ακριβώς της μεγάλης σημασίας που έχει για τα αποδημητικά πτηνά, η λίμνη ανήκει στο δίκτυο Natura 2000 ως Ζώνη Ειδικής Προστασίας, καθώς και στους καταλόγους Birdlife International και IMPORTANT BIRD AREAS IN THE E.E.C. Σύμφωνα δε με την ορνιθολογική εταιρεία, η περιοχή αποτελεί από τα πιο «ιστορικά σημεία στάθμευσης» για την ορνιθοπανίδα της Ελλάδας έχοντας καταγράψει 106 είδη πουλιών εκ των οποίων τα 35 αναφέρονται ως αυστηρά προστατευόμενα στον κατάλογο του Παραρτήματος Ι της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ, δυστυχώς σήμερα έχει διαπιστωθεί ότι ο αριθμός τους έχει ελαττωθεί σημαντικά (Εικ.64). Τέλος, η ερπετοπανίδα είναι επίσης πλούσια, καθώς περιλαμβάνει διάφορα είδη χελωνών, σαυρών και άλλων ειδών, ενώ στην περιοχή απαντώνται αλεπούδες, πετροκούναβα, νυφίτσες, σκαντζόχοιροι και διάφορες νυχτερίδες. Η ιχθυοπανίδα της λίμνης περιλαμβάνει το εισηγμένο γριβάδι, το κουνουπόψαρο και το χέλι¹⁵⁵. Η σημασία της λίμνης αποτυπώνεται από τη καταγραφή της

¹⁵⁴ Καραγιάννη, Παπαηλία, Τερζίδη, 208-209

¹⁵⁵ Naturagraeca, XX

στον κατάλογο CORRINE του 1998 όπου αναφέρεται ως ένας από τους 320 σημαντικούς υδροβιότοπους της Ε.Ε.

VII. ΦΥΣΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Πριν την εκπόνηση και υλοποίηση οποιουδήποτε έργου αναγνωρίζονται δυο είδη κινδύνων: Οι φυσικοί και οι ανθρωπογενείς, τους οποίους πρέπει να αναλύσουμε, να προβλέψουμε και να αντιμετωπίσουμε. Ένας φυσικός κίνδυνος προέρχεται, όπως είναι λογικό, από τις φυσικές διαδικασίες του περιβάλλοντος. Μπορεί ωστόσο να συσχετίζονται με τον ανθρώπινο παράγοντα ως αποτέλεσμα άλλων δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται στην περιοχή.

Η λίμνη του Δύστου και κατ' επέκταση ο αρχαιολογικός χώρος με τον οποίο ασχολούμαστε στην παρούσα την μελέτη αποτελεί, έως σήμερα, ένα παράδειγμα προς αποφυγή, όσον αφορά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων, καθώς με τη συμβολή και πιθανόν την εσκεμμένη αμέλεια της πολιτεία, έχουν παρατηρηθεί προβλήματα, τα οποία οδηγούν στην σταδιακή υποβάθμιση και καταστροφή του φυσικού και πολιτισμικού τοπίου.

Ένας σημαντικός παράγοντας καταστροφών του αρχαιολογικό χώρο του Δύστου, που έως πρόσφατα ήταν ανεξέλεγκτος, αποτελεί η **βλάστηση** του λόφου, βασικός κίνδυνος για τις αρχιτεκτονικές δομές των μνημείων που μπορεί άμεσα να οδηγήσει στην καταστροφή τους. Παράλληλα, βασικό θέμα που οδήγησε πιθανότατα και στην πτώση τμήματος του Ενετικού Πύργου αποτελούν οι **έντονες καιρικές συνθήκες** κατά τους χειμερινούς μήνες.

Όσον αφορά στον ανθρωπογενή παράγοντα, στο παρελθόν υπήρξαν σημαντικές φθορές σε αρχαιολογικά κατάλοιπα από **φαινόμενα αρχαιοκαπηλίας**, αλλά και επαναχρησιμοποίησης αρχαίων μελών που έχουν βρεθεί στην περιοχή, ενώ η χρήση του χώρου από κτηνοτρόφους και αγρότες της περιοχής, επιφέρουν επίσης σημαντικές φθορές.

Τα σημαντικότερα προβλήματα των συστηματικών καταστροφών, που αντιμετωπίζει η λίμνη και κατ' επέκταση το φυσικό τοπίο της περιοχής είναι η ρύπανση και η καταστροφή του περιβάλλοντος χώρου. Την σημαντικότερη πηγή ρύπανσης και καταστροφής του φυσικού τοπίου, αποτελούν οι **γεωργικές και βιομηχανικές δραστηριότητες** που λαμβάνουν χώρα στην ευρύτερη περιοχή. Συγκεκριμένα, το πάγιο αίτημα των γεωργών εδώ και πολλές δεκαετίες, είναι να αποξηραθεί η λίμνη με σκοπό να δοθούν περισσότερες εκτάσεις προς εκμετάλλευση. Στο συγκεκριμένο πρόβλημα δεν έχει δοθεί λύση, με αποτέλεσμα να υπάρχουν συχνά καταγγελίες από πολλές οργανώσεις αλλά και από κατοίκους ότι περιοχές που άλλοτε καλύπτονταν από καλάμια και εφάπτονταν με καλλιέργειες οργώθηκαν, έπειτα από πυρκαγιές, και αποδόθηκαν στη γεωργία¹⁵⁶. Είναι σαφές λοιπόν, ότι μέχρι και σήμερα δεν υπάρχει κανένα σοβαρό ενδιαφέρον από την Πολιτεία για τον περιορισμό τους. Παράλληλα, πρόβλημα δημιουργείται από τη βιομηχανία ΑΓΕΤ Ηρακλής, καθώς έχει παρατηρηθεί ότι αντλείται ανεξέλεγκτα νερό από γεώτρηση η οποία υπάρχει κοντά στη λίμνη, με αποτέλεσμα η στάθμη της να έχει μειωθεί σημαντικά¹⁵⁷. Ως συνέπεια, στη λίμνη απαντάται το φαινόμενο **ευτροφισμού**, που έχει ως αποτέλεσμα να μεταβάλλεται η πανίδα και η χλωρίδα των νερών και η θέα της να γίνεται ιδιαίτερα αντιαισθητική. Ως επακόλουθο

¹⁵⁶ Καραγιάννης, Παπαηλίας, Τερζίδης, 2006, 211

¹⁵⁷ Καραγιάννης, Παπαηλίας, Τερζίδης, 2006, 211-212

έρχεται η προοδευτική επιδείνωση της ποιότητας του νερού, η μείωση της αισθητικής του αξίας και οι περιορισμένες δυνατότητες ανάδειξης. Πρόβλημα επίσης, δημιουργείται τόσο από το παράνομο **κυνήγι**, κατά τη διάρκεια του οποίου σκοτώνονται σημαντικά είδη πτηνών, όσο και από τα **γεωργικά φάρμακα – λιπάσματα** που χρησιμοποιούνται στις καλλιέργειες και επηρεάζουν τις συνθήκες της υδρόβιας ζωής¹⁵⁸. Σήμερα, η περιοχή βρίσκεται αντιμέτωπη με έναν νέο κίνδυνο που είναι η ανεξέλεγκτη **τοποθέτηση ανεμογεννητριών**, καθώς ένα φράχτης από αιολικές μονάδες έχει στηθεί γύρω από τη λίμνη¹⁵⁹. Πέραν τούτου, όμως, προβλέπεται να τοποθετηθούν στο μέλλον ακόμα περισσότεροι βιομηχανικοί αιολικοί σταθμοί. Όπως έχει καταγγελθεί από την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, κάποια είδη πτηνών δεν εμφανίζονται πλέον στην περιοχή λόγω του μειωμένου ζωτικού χώρου, ενώ για όσα εμφανίζονται υπάρχει ο κίνδυνος να βρουν τραγικό θάνατο προσκρούοντας στα πτερύγια των ανεμογεννητριών.

VIII. ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Πιθανόν το πιο δύσβατο τμήμα της παρούσας εργασίας αποτελεί η καταγραφή της πρόσληψης των υλικών αρχαίων καταλοίπων από τους κατοίκους της περιοχής. Δηλώνεται εκ των προτέρων, ότι τα συμπεράσματα στην παρούσα ενότητα αποτελούν προϊόν της προσωπικής μου σχέσης και επαφής με τον τόπο, χωρίς να έχει εκπονηθεί κάποια εξειδικευμένη μελέτη ή έρευνα που θα βοηθούσε να εξαχθούν περισσότερο ασφαλή συμπεράσματα για αυτήν τη σχέση.

Στην περίπτωση των κινητών και ακίνητων καταλοίπων της ακρόπολης του Δύστου αλλά και των μνημείων που παρουσιάζονται στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου, η ενδιαφέρουσα προσέγγιση των κατοίκων εμπλέκεται με την αμέλεια, που έως τώρα, φαίνεται να αντιμετωπίζουν τις αρχαιότητες οι αρμόδιοι τοπικοί φορείς. Ο αγροτικός πληθυσμός, ο οποίος αλληλεπιδρά με αυτές σε καθημερινή βάση λόγω των δραστηριοτήτων του, αναγνωρίζει και αξιολογεί την σημασία ευρημάτων κυρίως από την παλαιότητα τους, πιθανόν διότι δεν συναντά κάποιο μουσείο ή έστω κάποια δομή που να παραπέμπει σε αρχαιολογικό χώρο, ώστε να κατανοήσει σε ένα διαφορετικό πλαίσιο τη σημασία τους. Προσπαθώντας λοιπόν να λάβει κάποιο μερίδιο από τη σημασία τους, η κοινότητα αναδεικνύει ανεσκαμμένα και επιστημονικώς τεκμηριωμένα υλικά κατάλοιπα, τα οποία έχουν εγκαταλειφθεί, εντοιχίζοντας τα ως *spolia* σε σημεία που έχουν κάποια ιδιαίτερη σημασία για τους κατοίκους. Δημιουργώντας, μια σύγχρονη έκθεση πάνω σε τοπόσημα των χωριών, όπως είναι τα μικρά εκκλησάκια, οι βρύσες, τα καφενεία ή ακόμα και οι εξωτερικοί χώροι ιδιωτικών οικιών (Εικ. 19,65).

Τέλος, υπάρχουν κάποια μεμονωμένα στοιχεία που υποδηλώνουν ένα περισσότερο έμπρακτο ενδιαφέρον της τοπικής κοινότητας προς τον αρχαιολογικό χώρο, το οποίο δημιουργεί κάποιες προσδοκίες. Ένα στοιχείο αποτελεί η χρηματοδότηση από κοινότητες και φορείς της περιοχής για την έκδοση συγγράμματος για την ιστορία της περιοχής και του αρχαιολογικού χώρου σε συνεργασία με την ΕΦ.Α. Ευβοίας και το ΥΠ.Ο.Α. Παράλληλα, σε ιστοσελίδες έχουν εντοπιστεί κάποιες οικότουριστικές περιηγήσεις που αναλαμβάνουν να

¹⁵⁸ Γαλάνης, 2010, 62-68

¹⁵⁹ Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία «Λίμνη Δύστος»

πραγματοποιήσουν στην λίμνη, σχολεία και πεζοπορικοί σύλλογοι της περιοχής. Για τις οποίες η πρόσφατη διάνοιξη του δρόμου προς την ακρόπολη δημιουργεί περισσότερο περιθώρια κλιμάκωσης τα επόμενα χρόνια.

2.2 ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Την κύρια μέθοδο για την σύνθεση του παρόντος κεφαλαίου αποτελεί η επιτόπια καταγραφή των παθογενειών και των προβλημάτων του αρχαιολογικού χώρου. Ευτυχές γεγονός αποτελεί ότι πριν από κάποιους μήνες η ΕΦ.Α. Ευβοίας πραγματοποίησε, για πρώτη φορά καθαρισμό στην Αρχαία Ακρόπολη και το Σαράϊ του Κοντόσταυλου, ενώ παράλληλα, προέβη για πρώτη φορά σε εργασίες για τη διάνοιξη δρόμου που οδηγεί στη μεγάλη πύλη και διαδρομών στο εσωτερικό, με χρηματοδότηση της ΤΕΡΝΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ. Το παρόν κεφάλαιο επίσης, παρουσιάζει την προβληματική ότι τα έργα ανάδειξης λαμβάνουν χώρα το τελευταίο έτος και η παρουσίαση τους πρέπει να γίνεται έπειτα από προσωπική επίσκεψη.

Η προσέγγιση και η αναγνώριση του αρχαιολογικού χώρου δεν εμφανίζει δυσκολίες, καθώς πλέον έχουν τοποθετηθεί πινακίδες στον κεντρικό δρόμο Αλιβερίου – Καρύστου που οδηγούν προς την λίμνη από σχετικά ασφαλή δρόμο. Στον λόφο κατά την πρώτη επίσκεψη παρατηρήθηκε πως τα περισσότερα σημεία του τείχους και των πύργων έχουν καλυφθεί από θαμνώδη βλάστηση και ως εκ τούτου δεν αναγνωρίζονταν. Το κτηριακό συγκρότημα στο αρχοντικό Κοντόσταυλου, νότια του λόφου, διαπιστώθηκε ότι σήμερα σώζεται σε ερειπιώδη κατάσταση, ενώ είχε παρατηρηθεί ότι οι εγκαταστάσεις του χρησιμοποιούνταν ως μαντριά από τους κτηνοτρόφους. Προσεγγίζοντας την Ακρόπολη του Δύστου στους πρόποδες στη δυτική πλευρά του λόφου εντοπίζεται η λιθοκτιστή σήραγγα, στο εσωτερικό της οποίας έχουν υποχωρήσει ορισμένες καλυπτήριες πλάκες, προβληματικός κατά την επίσκεψη υπήρξε ο εντοπισμός της αφού έχει καλυφθεί από πυκνή βλάστηση. Η είσοδος στην Ακρόπολη γίνεται μέσω μίας σύντομης διαδρομής από γαρμπίλι που οδηγεί στη μεγάλη πύλη στα ανατολικά της Ακρόπολης (Εικ.66).

Η κατάσταση διατήρησης της πύλης που προβάλλει στην είσοδο του οικισμού, κρίνεται εξαιρετικά ευανόγνωστη. Έπειτα από την τελευταία επίσκεψη, διαπιστώθηκε ότι το καλύτερα διατηρημένο σπίτι που ονομάζεται «Μεγάλη Οικία», στο οποίο οδηγεί στενό μονοπάτι για το οποίο χρησιμοποιήθηκε εκ νέου γαρμπίλι, έχει υποστεί έναν υποτυπώδη καθαρισμό που καθιστά ορατά τα μνημεία, χωρίς όμως να είναι ευανόγνωστη η αρχιτεκτονική δομή, και χωρίς περαιτέρω στοιχεία για τα υπόλοιπα ευρήματα τα οποία εμφανίστηκαν μετά τον καθαρισμό. Η προσέγγιση του Ενετικού πύργου στην κορυφή του λόφου γίνεται επίσης μέσω ενός μονοπατιού. Προσεγγίζοντας τον πύργο διαπιστώνεται ότι η κατάσταση διατήρησης του είναι προβληματική, καθώς μόνο ο νότιος τοίχος του σώζεται στο αρχικό του ύψος, περίπου στα 14 μ. (Εικ.12-15, 66-69).

Εν κατακλείδι, η υφιστάμενη κατάσταση των οικιστικών καταλοίπων του χώρου χαρακτηρίζεται συνολικά ερειπωμένη, τα αρχιτεκτονήματα έχουν ευανόγνωστη μορφή και σώζονται σε έναν ικανοποιητικό βαθμό και εφόσον υπάρξει η κατάλληλη μέριμνα μπορούν να διασωθούν και να προβληθούν. Ο αρχαιολογικός χώρος κρίνεται μηδενικώς αναδεδειγμένος και παράλληλα δεν υπάρχει μέριμνα για την αποφυγή καταστροφών τόσο από τους φυσικούς όσο και από για τους ανθρωπογενείς κινδύνους.

2.3 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

I. ΖΩΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ – ΚΗΡΥΞΕΙΣ

Αριθμός Υπουργικής Απόφασης - Αριθμός ΦΕΚ

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α/Φ43/7932/459/17-2-1998 - ΦΕΚ 239/Β/13-3-1998

Τίτλος ΦΕΚ

Συμπλήρωση της κήρυξης ως αρχαιολογικών χώρων των λόφων Καστρί και Κοντοσταυλέϊκα Δύστου και κήρυξη του λόφου Καστράκι ή Καστέλι κοινότητας Πρασίνου.

Περιγραφή

Στο ΦΕΚ εμπεριέχονται τα όρια των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων στην περιοχή που συγγενεύει με την λίμνη του Δύστου. Συγκεκριμένα αναφέρεται:

“Συμπληρώνουμε την κήρυξη ως αρχαιολογικών χώρων των λόφων Καστρί (ΦΕΚ 605/Β/16-9-1965) και Κοντοσταυλείκων (666/Β/23-9-1970) Δύστου, προκειμένου να επαναπροσδιορίσουμε τα ακριβή όριά τους, και κηρύσσουμε επιπλέον ως αρχαιολογικό χώρο τον λόφο Καστράκι ή Καστέλι της κοινότητας Πρασίνου τον οποίο περιτρέχουν λείψανα αρχαίου ισχυρού τείχους.”

Λίμνη Δύστου – Δίκτυο Natura

Στην ευρύτερη περιοχή του Δύστου έχουν ληφθεί μ. προστασίας του περιβάλλοντος με τον καθορισμό χρήσεων γης και δραστηριοτήτων μέσω της θέσπισης Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου που δημιουργήθηκε ειδικά για τη διάσωση του υγρότοπου ΖΟΕ ΦΕΚ 60Δ/ 8-2-1990

Στις μέρες μας έχει αναγνωριστεί η σημασία της λίμνης για την ορνιθοπανίδα και αποτελεί Ζώνη Ειδικής Προστασίας, έχοντας ενταχθεί στον κατάλογο Natura2000, με κωδικό GR2420008. Σκοπός είναι να εξασφαλιστεί η επιβίωση των πολυτιμότερων & απειλούμενων ειδών του οικοσυστήματος μας (πανίδας & χλωρίδας) και γενικά της βιοποικιλότητας. Ωστόσο, στις 5 Μαΐου 2020 ψηφίζει το νομοσχέδιο το οποίο ουσιαστικά ακυρώνει την προστασία των περιοχών Natura 2000.

II. ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

Προς τα ανατολικά και τα βόρεια του αρχαιολογικού χώρου εκτείνεται ο κάμπος του Δύστου, του οποίου οι εκτάσεις διανέμονται με τη μορφή αγροτεμαχίων σε ιδιώτες και χρησιμοποιούνται για κτηνοτροφική και γεωργική χρήση. Ο αρχαιολογικός χώρος περιέρχεται στην ιδιοκτησία του ελληνικού δημοσίου, ενώ όπως αναφέρθηκε παραπάνω υπάρχει νομική προστασία μέσω της Ζ.Ο.Ε. για τη δόμηση στην περιοχή.

III. ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ – ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Φορέας διαχείρισής αποτελεί η ΕΦ.Α. Ευβοίας και το ΥΠ.ΠΟ.Α. Στα πρόσφατα έργα που σημειώθηκαν υπεύθυνος αρχαιολόγος του έργου υπήρξε ο Κωνσταντίνος Μπουκάρας, ενώ την επίβλεψη των εργασιών ανέλαβε ο έκτακτος αρχαιολόγος Νικόλαος Καρατζάς.

IV. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Μέχρι σήμερα δεν έχει πραγματοποιηθεί συστηματική αρχαιολογική έρευνα, παρά μόνο σωστικές ανασκαφές στην ευρύτερη περιοχή. Ως εκ τούτου, οι δημοσιεύσεις κρίνονται ανεπαρκείς, καθώς περιορίζονται σε αποτυπώσεις κτηριακών λειψάνων των Γερμανών αρχαιολόγων L. Schwandner και W. Hoerfner οι οποίες δημοσιεύτηκαν το 1976. Η πιο πρόσφατη και έγκυρη προσπάθεια για τη καταγραφή των μνημείων και των ευρημάτων της περιοχής αποτελεί η εκδοσή του βιβλίου «Δύστος: Πόλης Ευβοίας. Ιστορικά και αρχαιολογικά δεδομένα για τον αρχαίο δήμο Δύστου» που συνέταξε η αρχαιολόγος Χατζηδημητρίου Αθηνά το 2003. Σήμερα, έπειτα από επικοινωνία με τον αρχαιολόγο Κ. Μπουκάρα, πρόθεση της εφορείας αποτελεί να πραγματοποιηθούν συστηματικές έρευνες σε συνεργασία με πανεπιστήμια.

V. ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Παρά τη πληθώρα κινδύνων που έχει παρατηρηθεί δεν υπάρχει κάποιο έργο προστασίας που να διασφαλίζει την αριότητα του αρχαιολογικού χώρου. Ωστόσο, είναι σημαντικό το εύρος της έκτασης που έχει κηρυχθεί ως ζώνη Α και περιβάλλει τα μνημεία της λίμνης του Δύστου. Το νομικό πλαίσιο το οποίο σήμερα ισχύει και εφόσον τηρείται, αποτελεί ένα θετικό και ισχυρό παράγοντα, ο οποίος αφενός συμβάλλει στη διατήρηση του φυσικό τοπίου και αφετέρου προστατεύει τον ίδιο τον αρχαιολογικό χώρο.

VI. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ

Όπως έχει γίνει σαφές τόσο στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης του Δύστου όσο και στα διάφορα μνημεία περιμετρικά δεν έχουν πραγματοποιηθεί παρά μόνο ελάχιστες επεμβάσεις. Με αποτέλεσμα να μη διαθέτει υποδομές που να συμβάλουν στην ανάδειξη και την προστασία του πολιτισμικού πλούτου. Οι επιπτώσεις των αμελειών αυτών τα προηγούμενα χρόνια ήταν σχεδόν καταστροφικές, καθώς ο Ενετικός πύργος στη κορυφή του λόφου κινδυνεύει σήμερα με πλήρη κατάρρευση, εφόσον δεν ληφθούν άμεσα μέτρα για την ενίσχυση της τοιχοποιίας του και στη συνέχεια εργασίες για την πλήρη αποκατάσταση του. Λόγω των βροχοπτώσεων και της έλλειψης προσωπικού για την επιμέλεια του χώρου τα προηγούμενα χρόνια αναπτύχθηκε έντονη βλάστηση, επιβλαβής για το ισχυρό τείχος της Ακρόπολης, καθώς και των μνημείων στο εσωτερικό. Σε αρκετές περιπτώσεις περιμετρικά

του αρχαιολογικού χώρου, στον κάμπο του Δύστου, λόγω των συστηματικών αγροτικών εργασιών, έχουν εντοπιστεί ταφικά μνημεία τα οποία έχουν συληθεί και καταστραφεί. Τέλος, όπως έχει καταγραφεί παραπάνω έχουν σημειωθεί φαινόμενα επανατοποθέτησης και εντοιχισμού αρχαιοτήτων σε σύγχρονες κατασκευές.

VII. ΒΑΘΜΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Στον αρχαιολογικό χώρο του Δύστου οδηγεί δρόμος διαστρωμένος με γαρμπίλι, από την νότια υπώρεια του λόφου προς την κεντρική πύλη της ακρόπολης, με προσανατολισμό Νότο προς Βορρά (πλάτους 2-2.5 μ. μήκους περίπου 300-350 μ.). Μετά από πρόσφατη επίσκεψη στον χώρο διαπιστώθηκε ότι έχει καθαριστεί από την βλάστηση, που υπήρχε για πολλές δεκαετίες, και στο εσωτερικό έχουν τοποθετηθεί ταμπέλες που οδηγούν στα μονοπάτια εντός του οχυρωματικού περιβόλου, που οδηγούν προς τον πύργο και τη «Μεγάλη Οικία». Πρέπει να αναφέρουμε ότι στο εσωτερικό τοποθετήθηκε πρόσφατα πληροφοριακό υλικό, το οποίο περιλαμβάνει πληροφορίες για τις αρχαιότητες στην ευρύτερη περιοχή, ενώ όσον αφορά τις εκδόσεις υπάρχει πληθώρα δημοσιευμάτων στο διαδίκτυο.

ΜΕΡΟΣ Β: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΕΦ. 1: ΜΝΗΜΕΙΑΚΕΣ ΑΞΙΕΣ

Σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στο προηγούμενο μέρος της εργασίας η περιοχή μελέτης μας, συμπυκνώνει ένα σύνολο μνημειακών αξιών¹⁶⁰ οι κυριότερες από τις οποίες είναι:

Βαθμός διατήρησης – αυθεντικότητα υλικού

Ο βαθμός διατήρησης των μνημείων στην ευρύτερη περιοχή του Δύστου χαρακτηρίζεται ικανοποιητικός. Παράλληλα το γεγονός ότι δεν έχουν πραγματοποιηθεί εκτεταμένες ανασκαφικές έρευνες, καθώς και επεμβάσεις στους χώρους που εντοπίζονται αρχαιότητες, παρέχουν στον επισκέπτη τη δυνατότητα επαφής και προσέγγισης με το αυθεντικό υλικό.

Επιστημονική – Ιστορική - Διδακτική αξία

Ένα ιδιαίτερο στοιχείο που εντοπίζουμε στα μνημεία του Δύστου είναι το μεγάλο χρονολογικό εύρος που καλύπτουν. Η χρονολογική συνέχεια, αποτελεί μια σημαντική διδακτική αξία, η οποία συνήθως δεν λαμβάνεται υπόψη, ιδιαίτερα από το ευρύ κοινό. Συγκεκριμένα, ο επισκέπτης αντικρίζει κατά την περιήγηση του, τη λίμνη που αποτελεί φυσικό ιστορικό μνημείο, την οχύρωση και τη δομή της πόλης της κλασικής περιόδου, τον ενετικό πύργο, που εντασσόταν στο ευρύτερο δίκτυο, και το αρχοντικό του Κοντόσταυλου, που αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της οικονομίας των τσιφλικιών του 19^{ου} αι.. Τα μνημεία αυτά μπορεί να μην ικανοποιούν το πολιτισμικό ενδιαφέρον του επισκέπτη κυρίως λόγω της απουσίας ανάδειξης τους, εξιστορούν, ωστόσο, με σαφή τρόπο, το κάθε ένα ξεχωριστά μια διαφορετική ιστορική περίοδο.

Ιδιαίτερο αρχαιολογικό ενδιαφέρον στην Ακρόπολη του Δύστου, προκαλούν τα μεγαλιθικά ερείπια του οχυρωματικού περιβόλου της εισόδου και των έντεκα αμυντικών πύργων, που σώζονται σε εξαιρετική κατάσταση, καθώς και το σύστημα ύδρευσης του στα δυτικά του λόφου. Ευδιάκριτο είναι το πολυγωνικό σύστημα δόμησης του τείχους, που περιβάλλει τον λόφο και αποτελείται από ογκόλιθους μεγάλων διαστάσεων, που φτάνουν σε ύψος τα 3 μ. και σε πάχος 2 μ. Στο εσωτερικό της ακρόπολης συναντάμε και τη λεγόμενη «Μεγάλη Οικία», η οποία διατηρείται σε σχετικά καλή κατάσταση και αποτελεί ένα αξιόλογο δείγμα οικιστικής αρχιτεκτονικής του 4^{ου} αι. π.Χ.

Για την λίμνη Δύστου ιδιαίτερη μνεία γίνεται για το αποστραγγιστικό έργο που ανέλαβε ο μηχανικός Χαιρεφάνης, κατά την αρχαιότητα, για το οποίο μας πληροφορεί ενεπίγραφη στήλη η οποία σήμερα φυλάσσεται στο Επιγραφικό Μουσείο Αθηνών. Ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον προκαλεί η σύνδεση του Δύστου με τα υπόλοιπα μεγαλιθικά μνημεία που έχουν εντοπιστεί στη περιοχή της Καρυστίας, τα ονομαζόμενα δρακόσπιτα, για

¹⁶⁰ Λαμπρινουδάκης 2006, 20 – 23

τα οποία ωστόσο δεν υπάρχει μέχρι και τις μέρες μας σαφής επιστημονική τεκμηρίωση για τη καταγωγή και τη μεταξύ τους σύνδεση τους.

Τοπική Αξία

Για την Εύβοια η λίμνη του Δύστου αποτελεί ένα τοπόσημο και η θέση της στην ενδοχώρα του νησιού αποτελεί έναν σταθμό που οδηγεί στην περιοχή της Καρυστίας. Οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στον κάμπο και τη λίμνη καθιστούν τη περιοχή ένα έντονα βιοτικό κομμάτι άμεσα συνυφασμένο με την τοπική κοινωνία. Όπως διαπιστώθηκε παραπάνω, η σχέση των κατοίκων αναδεικνύει την ιδιαίτερη τοπική αξία που έχουν οι αρχαιότητες για τα μικρά γειτονικά χωριά.

Αισθητική - Φυσική αξία

Αξιοσημείωτη είναι η αισθητική και η φυσική αξία της περιοχής κατά τη διάρκεια του χρόνου. Κατά του διάρκεια του έτους, η λίμνη διαμορφώνεται ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες: κατά τους χειμερινούς μήνες η στάθμη ανεβαίνει, ενώ κατά τους καλοκαιρινούς υποχωρεί, διαμορφώνοντας ένα ιδιαίτερο κλίμα εναλλαγής για τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Στα δυτικά και στα νότια το τοπίο συμπληρώνεται από ασβεστολιθικούς γυμνούς λόφους, που την χωρίζουν από τον Νότιο Ευβοϊκό, ενώ στα ανατολικά καταλήγει στην πεδιάδα. Αποτελεί σημαντική περιοχή για τα αποδημητικά και τα εγχώρια πτηνά, καθώς εκεί φιλοξενούνται μεγάλα κοπάδια από λευκούς πελαργούς, υδρόβια πτηνά και αρπακτικά, διάφορων ειδών.

Οικονομική – Τουριστική Αξία

Τα τελευταία χρόνια, οι παραθαλάσσιοι οικισμοί που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τη λίμνη παρουσιάζουν σημαντική τουριστική ανάπτυξη. Αυτό συμβαίνει κυρίως λόγω της μικρής απόστασης και της εύκολης πρόσβασης της περιοχής από την πρωτεύουσα. Τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργηθεί σημαντικές υποδομές, όπως ενοικιαζόμενα δωμάτια και αρκετά καταστήματα, για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Με αυτόν τον τρόπο η ευρύτερη περιοχή κατά τα επόμενα χρόνια παρουσιάζει ευκαιρίες, ώστε να γίνει πόλος έλξης μαζικού, αλλά και εναλλακτικού τουρισμού. Η λίμνη του Δύστου και τα ιστορικά μνημεία της, διαμορφώνουν διαφορετικά την φυσιογνωμία του τόπου, η θέση τους παρέχει ιδιαίτερα ελκυστικά χαρακτηριστικά για εναλλακτικό, φυσικό και πολιτισμικό τουρισμό, σε συνάφεια με τα τουριστικά θέρετρα, διαφοροποιώντας την έως τώρα λογική των τουριστών της περιοχής.

Δυνατότητα νέας χρήσης

Η διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου της ακρόπολης του Δύστου καθώς και οι επεμβάσεις που μπορούν να πραγματοποιηθούν στη περιοχή των Κοντοσταυλείκων δίνει ενδιαφέρουσες δυνατότητες νέας χρήσης, πολιτιστικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα.

Ωστόσο, οι έως τώρα διάφορες χρήσεις που οδηγούν στην υποβάθμιση του φυσικού τοπίου και στην συστηματική καταστροφή του, μπορούν να προκαλέσουν τα αντίθετα αποτελέσματα. Ως εκ τούτου η ανάγκη για μια διαφορετική πολιτική και αντιμετώπιση απέναντι στη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά είναι άμεση.

ΚΕΦ. 2: ΙΣΧΥΡΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΑ ΣΗΜΕΙΑ – ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ (SWOT ANALYSIS)**A. ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ**

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ
ΑΝΑΣΚΑΦΗ	Έπειτα από τον καθαρισμό έχουν αναγνωριστεί σημαντικά μνημεία της Ακρόπολης τα οποία είναι ευανάγνωστα και σε καλή κατάσταση	Δεν έχει πραγματοποιηθεί και δεν έχει προγραμματιστεί έως και σήμερα συστηματική έρευνα Δεν γνωρίζουμε την ακριβή δομή της Ακρόπολης	Επιφανειακή έρευνα στο σύνολο του λόφου Συνεργασία με πανεπιστημιακά ιδρύματα με στόχο να ανοιχτούν για πρώτη φορά τομές	Πιθανή έλλειψη πόρων
ΕΡΕΥΝΑ	Χατζηδημητρίου Αθηνά, 2003, Δύστος πόλις Ευβοίας περιλαμβάνει της αρχαιότητες συνολικά της περιοχής	Ανεπαρκείς δημοσιεύσεις	Εκκίνηση των δημοσιεύσεων έπειτα από τις ανασκαφές	
ΠΡΟΒΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	Προβολή στο ΥΠ.ΠΟ.Α. καθώς και σε διάφορους επιστημονικούς ιστότοπους και σε ιστότοπους που αφορούν τη περιοχή	Δεν έχουν τυπωθεί ενημερωτικά φυλλάδια Δεν υπάρχει μέριμνα για την προστασία και την έκθεση ευρημάτων τα οποία έχουν εντοπιστεί έως σήμερα	Δημιουργία ενημερωτικών φυλλαδίων και διάθεση τους σε πολιτισμικούς φορείς που βρίσκονται στις πλησιέστερες πόλεις Μέριμνα για την αξιοποίηση των ευρημάτων Συνεργασία φορέων του ΥΠ.ΠΟ.Α., της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας και του ΕΟΤ για την ανάδειξη και την προβολή της περιοχής	
ΜΕΛΕΤΕΣ	Ισχυρό επιστημονικό ενδιαφέρον για την εκκίνηση μελετών	Δεν έχουν εκπονηθεί ερευνητικές μελέτες για		

		την αποκατάσταση των μνημείων		
--	--	-------------------------------	--	--

B. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΟΣ	Ο αρχαιολογικός χώρος του Δύστου ανήκει στο δημόσιο, ενώ στα Κοντοσταυλείκα τα οικήματα βρίσκονται σε ερειπιώδη κατάσταση	Ιδιωτικά αγροτεμάχια και παλαιές οικίες στα Κοντοσταυλείκα	Τα ιδιωτικά αγροτεμάχια και ακίνητα έχουν χαμηλή αντικειμενική αξία και μπορούν να απαλλοτριωθούν με μικρό αντίτιμο	Έλλειψη πόρων, αντίδραση από τους κτηματίες
ΚΗΡΥΞΕΙΣ/ΖΩΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	Ο αρχαιολογικοί χώροι του Δύστου και των Κοντοσταυλείκων βρίσκονται εκτός οικιστικής/οικοδομικής περιοχής και εντός μιας μεγάλης έκτασης ζώνης Α, όπου καθορίζεται ζώνη οικιστικού ελέγχου. Ενώ η λίμνη του Δύστου εντάσσεται στην εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών	Χρήση γης από κτηνοτρόφους και αγρότες της περιοχής	Υπάρχει η δυνατότητα να μην διαφοροποιηθεί το φυσικό τοπίο	

B.1 ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ
ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	Χωρίς τάσεις δόμησης Η θέση δεν απέχει σημαντικά από το εγγύτερο οικιστικό σύνολο Δεν έχει αλλοιωθεί το φυσικό τοπίο σε μεγάλο βαθμό	Δεν υπάρχουν υποδομές εξυπηρέτησης κοινού	Αξιοποίηση του οικιστικού συνόλου του Κοντόσταυλου	
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	Σημαντική παραγωγή τοπικών προϊόντων στον κάμπο του Δύστου	Μείωση του νερού και της έκτασης της λίμνης τόσο από τον πρωτογενή όσο και από τον βιομηχανικό τομέα.		
ΠΕΡΙΟΙΚΟΙ	Οι κάτοικοι της περιοχής έχουν συστηματική επαφή με τα μνημεία και το φυσικό τοπίο	Δεν υπάρχει άμεσο ενδιαφέρον των κατοίκων για τον αρχαιολογικό χώρο	Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων της περιοχής από τους αρμόδιους φορείς	Η απουσία εποπτείας του χώρου δημιουργεί προβλήματα με την προστασία του
ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ	Ο αρχαιολογικός χώρος του Δύστου βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση πλησίον του κεντρικού οδικού άξονα Αλιβερίου-Καρύστου	Δεν αποτελεί οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο Μικρή επισκεψιμότητα κυρίως από άτομα με συγκεκριμένο αρχαιολογικό και φυσιολατρικό ενδιαφέρον Περιορισμένη προβολή / παραμένει άγνωστος αρχαιολογικός χώρος	Ενημέρωση του κοινού για το χώρο και σύνδεση με άλλα μνημεία της ευρύτερης περιοχής Ελεγχόμενη προσέλευση του κοινού στον αρχαιολογικό χώρο μέσω περιορισμένων δράσεων στον χώρο	

			Δημιουργία διαδρομών για τον καθορισμό της πορείας των επισκεπτών του αρχαιολογικού χώρου	
--	--	--	---	--

Β.2 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ
ΡΥΠΑΝΣΗ		<p>Ρύπανση της ευρύτερης περιοχής από τα εργοστάσια του Αλιβερίου</p> <p>Καταστροφές στο φυσικό τοπίο της Λίμνης</p> <p>Θανάτωση πτηνών από τις εν λειτουργία ανεμογεννήτριες</p>		
ΟΜΒΡΙΑ	Λόγω της κλίσης του λόφου δεν έχουν παρατηρηθεί όμβρια στον χώρο	Παρατηρούνται προβλήματα κατά τη διάρκεια του χειμώνα κυρίως λόγω των ισχυρών βροχοπτώσεων στη περιοχή		
ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ		Ο κίνδυνος πυρκαγιών απαντάται στην ευρύτερη περιοχή και τη λίμνη	<p>Δημιουργία αντιπυρικών ζωνών προστασίας</p> <p>Τακτική αποψίλωση και φροντίδα του αρχαιολογικού χώρου.</p>	
ΒΛΑΣΤΗΣΗ		Σημαντική βλάστηση στον λόφο με συνέπεια τον κίνδυνο πυρκαγιάς	Καθαρισμός του χώρου	

ΚΑΙΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	Δροσερό κλίμα κατά τους θερινούς μήνες	Έντονες καιρικές συνθήκες τους χειμερινούς μήνες	Προσέλκυση επισκεπτών κατά τη θερινή περίοδο
-------------------	--	--	--

Γ. ΑΝΑΔΕΙΞΗ

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ	<p>Ισχυρά σημεία θέασης της λίμνης και του φυσικού πλούτου απολαμβάνοντας πολυαισθητική εμπειρία περιήγησης</p> <p>Έλλειψη σύγχρονης δόμησης στην ευρύτερη περιοχή</p> <p>Ενιαίος αρχαιολογικός χώρος</p> <p>Καλός βαθμός διατήρησης των οικιστικών καταλοίπων</p> <p>Περυπατητική διαδρομή εντός του χώρου που οδηγεί στα σημαντικότερα μνημεία</p>	<p>Μη ανεσκαμμένος χώρος</p> <p>Απουσία εγκαταστάσεων</p>	<p>Εκπόνηση βιώσιμου διαχειριστικού πλάνου με την ανάδειξη του φυσικού και αρχαιολογικού «πλούτου» της περιοχής</p> <p>Χρηματοδότηση μέσω της ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ η οποία δραστηριοποιείται στα αιολικά πάρκα της περιοχής</p> <p>Συνεργασία φορέων (Διάζωμα, Εφορία Αρχαιοτήτων, Πανεπιστήμια, πολιτιστικοί οργανισμοί της περιοχής, τοπική κοινωνία)</p>	

<p>ΠΡΟΣΒΑΣΗ</p>	<p>Πλησίον του αρχαιολογικού χώρου υπάρχει κεντρική οδός και υποτυπώδης χώρος στάθμευσης που οδηγεί στην είσοδο μέσω μονοπατιού</p>	<p>Πιθανή ανυπαρξία συγκοινωνίας Απουσία διαδρομών εντός του αρχαιολογικού χώρου. Διακρίνεται ασυνέχεια στην πορεία του επισκέπτη κατά την περιήγηση του στον χώρο</p> <p>Δύσκολη προσβασιμότητα ΑΜΕΑ</p>	<p>Δημιουργία και ανάδειξη μονοπατιών, τα οποία θα οδηγούν στα μνημεία του χώρου</p> <p>Διαμόρφωση οργανωμένου χώρου στάθμευσης</p>	
<p>ΣΤΑΘΜΕΣΗ</p>	<p>Εύκολη στάθμευση στη περιοχή λόγω ελεύθερου χώρου</p>	<p>Μη σχεδιασμένος χώρος στάθμευσης</p>	<p>Δυνατότητα διαμόρφωσης χώρου στάθμευσης</p>	
<p>ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΚΟΙΝΟΥ</p>	<p>Σε κοντινή απόσταση στους οικισμούς Δύστου και Κοσκίνων, όπου μπορούν οι επισκέπτες να βρουν τα απαραίτητα</p>	<p>Ανυπαρξία υποδομών στον ίδιο τον αρχαιολογικό χώρο</p>	<p>Αξιοποίηση του αρχοντικού Κοντόσταυλου και των λοιπών οικιών για τη δημιουργία υποδομών πλησίον του χώρου</p>	

<p>ΣΗΜΑΝΣΕΙΣ</p>	<p>Σήμανση που οδηγεί στον λόφο έχει τοποθετηθεί πρόσφατα τόσο στον κεντρικό δρόμο όσο και πλησίον των μνημείων</p> <p>Η υφιστάμενη σήμανση των πινακίδων πληροφόρησης βρίσκεται σε σχετικά καλή κατάσταση και είναι διαμορφωμένη από τσιμέντο και πλαστικό</p>	<p>Προβληματική η ανθεκτικότητα του υλικού</p>	<p>Διαμόρφωση πινακίδων σήμανσης/πληροφόρησης τόσο στον αρχαιολογικό χώρο, όσο και κατά μήκος του μονοπατιού</p> <p>Πιθανή χρήση νέων ψηφιακών τεχνολογιών ενημέρωσης και προσανατολισμού με χρήση εφαρμογών κινητών τηλεφώνων.</p>	
------------------	---	--	---	--

<p>ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΜΟΤΗΤΑ /ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ</p>	<p>Αν και ο χώρος δεν έχει ανασκαφεί, γίνεται εύκολα αντιληπτή η σπουδαιότητα του μνημείου. Από τη μεγαλιθική οχύρωση και την κεντρική πύλη της Ακρόπολης, τη «Μεγάλη Οικία» που αποτελεί το σημαντικότερο μνημείο, από δευτερεύοντα μνημεία που δεν έχουν αναγνωριστεί καθώς και από τον Ενετικό Πύργο</p>	<p>Απουσία αρχαιολογικής έρευνας και χάραξης συγκεκριμένων σημείων θέασης στον αρχαιολογικό χώρο. Ο επισκέπτης μπορεί να μην καταφέρει να αντιληφθεί τη σημασία της Ακρόπολης και τα σπουδαία κατάλοιπα που σώζονται</p> <p>Απουσία κινητών ευρημάτων γεγονός που δημιουργεί ένα κενό στην αφήγηση του χώρου</p>	<p>Δρομολόγηση ανασκαφικών εργασιών</p> <p>Τοποθέτηση μακέτας σε σημείο κοντά στην είσοδο</p> <p>Με τα νέα ευρήματα κρίνεται σκόπιμη η αναδημιουργία μονοπατιών και πινακίδων με στόχο ο επισκέπτης να οδηγηθεί με λογική συνέχεια στα διάφορα σημεία της Ακρόπολης</p> <p>Πολιτισμική διαδρομή συνδέοντας άλλες αρχαίες πόλεις και μνημεία της Εύβοιας</p> <p>Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών που θα διευκολύνουν στην αναπαράσταση και αναβίωση του αρχαιολογικού χώρου.</p>	
--	---	--	--	--

ΞΕΝΑΓΗΣΕΙΣ		Ο αρχαιολογικός χώρος δεν αποτελεί οργανωμένο χώρο και ως εκ τούτου απουσιάζουν οι συνθήκες για ξεναγήσεις	Δυνατότητα οργάνωσης ξεναγήσεων κατόπιν συνεννοήσεως με την τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιδιωτική πρωτοβουλία	
ΕΚΔΟΣΕΙΣ		Δεν υπάρχει οδηγός για τον αρχαιολογικό χώρο	Δυνατότητα έκδοσης νέου οδηγού	

ΜΕΡΟΣ Γ: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΚΕΦ. 1: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Οι στόχοι που θα προσπαθήσει να απαντήσει η παρούσα εργασία, μέσω των αρχαιολογικών και τεχνικών έργων και της χάραξης διαδρομών, που προτείνονται στα επόμενα κεφάλαια, είναι η προστασία και η ανάδειξη των αρχαιοτήτων, προϊόντων της πολιτιστικής και της φυσικής κληρονομιάς που συναντάμε στην περιοχή. Σε αυτήν την κατεύθυνση, κρίνεται αναγκαίο να διαφοροποιηθεί το πλαίσιο της προσφοράς των πολιτισμικών μνημείων του Δύστου αλλά και της ευρύτερης περιοχής, τόσο προς τους κατοίκους όσο και προς τους επισκέπτες, ώστε, να σταματήσει η σταδιακή υποβάθμιση που κυριαρχεί, και να προβληθούν οι αξίες που αναγνωρίστηκαν παραπάνω και αφορούν το επιστημονικό, ιστορικό, διδακτικό, αισθητικό, τοπικό και οικονομικό ενδιαφέρον τους. Με γνώμονα τα παραπάνω τίθενται οι παρακάτω στόχοι, που προσπαθούν να συμβαδίσουν την ανάδειξη και την προστασία με μία οικονομική πολιτική εφικτή και βιώσιμη, διαμορφώνοντας την ευρεία **στρατηγική** που θα ακολουθηθεί για τη μακροπρόθεσμη διαχείριση της περιοχής μελέτης, ως εξής:

- Δημιουργία οικοτουριστικού – πολιτιστικού πάρκου
- Ανάδειξη ιστορικού και διδακτικού χαρακτήρα των μνημείων της περιοχής με στόχο την ανάπτυξη του πολιτισμικού τουρισμού και την ενίσχυση της ποσοτικής και ποιοτικής επισκεψιμότητας
- Ενίσχυση της επιστημονικής τεκμηρίωσης μέσω της αρχαιολογικής/ανασκαφικής έρευνας, δημοσίευσης και έκθεσης των ευρημάτων, έκδοσης οδηγού και κοινοποίησης των επιστημονικών πορισμάτων.
- Ανάπτυξη υποδομών με σκοπό την ασφάλεια και τη διατήρηση των αρχαιολογικών καταλοίπων και του φυσικού περιβάλλοντος, μέσω της εκμετάλλευσης των διατηρητέων κτιρίων και εγκαταστάσεων του αρχοντικού Κοντόσταυλου
- Δημιουργία διαδρομών πολιτισμικού και φυσικού ενδιαφέροντος στην Κεντρική και τη Νότια Εύβοια, επιτυγχάνοντας σύνδεση με τα μνημεία της ευρύτερης περιοχής
- Εξασφάλιση βιώσιμης ανάπτυξης και λειτουργίας του αρχαιολογικού χώρου μέσα από την συνεργασία με τις τοπικές αρχές και τους πολιτιστικούς φορείς για τον σχεδιασμό προγραμμάτων και την οικονομική αυτάρκεια.
- Σύνδεση του σπουδαίου αμυντικού οχυρωματικού συστήματος της Ενετικής περιόδου της Εύβοιας με τις αντίστοιχες οχυρώσεις που εντοπίζονται στην υπόλοιπη Ευρώπη. Η σύνδεση αυτή θα μπορούσε να συμπεριληφθεί, άλλωστε, και στο ευρωπαϊκό όραμα για τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής πολιτιστικής διαδρομής, αναδεικνύοντας την ενότητα της Γηραιάς Ηπείρου.

Το όραμα του προγράμματος συνίσταται στην καθιέρωση της περιοχής ως χώρου που εντάσσεται στη σύγχρονη κοινωνική ζωή και παράλληλα απαντάει στα ζητήματα ποικίλων ανθρώπινων αναζητήσεων. Αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση για την πολιτισμική κληρονομιά, μέσω της ανάπτυξης του πολιτισμικού τουρισμού, προσφέροντας αισθητά στην τοπική κοινωνία και συμβάλλοντας στην πρόοδο μιας περιοχής βεβαρημένης οικολογικά, πολιτισμικά και οικονομικά.

ΚΕΦ. 2: ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

2.1 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

I. II. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΖΩΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ - ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ

Ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται εκτός οικιστικής/οικοδομικής περιοχής και εντός μιας μεγάλης έκτασης ζώνης Α, όπου καθορίζεται ζώνη οικιστικού ελέγχου. Ευρύτερα η λίμνη του Δύστου εντάσσεται στην εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών προϋφισταμένων του έτους 1923 ευρύτερη περιοχή του Βιότοπου «Λίμνη Δύστου», το όριο της οποίας αποτυπώνεται στην υπ' αριθμ. 79240/1989 πράξη.¹⁶¹ Η περιοχή της λίμνης του Δύστου έχει χαρακτηριστεί μαζί με ακόμα 4 τόπους, στις περιοχές «Απόλυτης Προστασίας της Φύσης» (Strict nature reserves) οι οποίες εισήχθησαν ως κατηγορία προστατευόμενων περιοχών, με τον Ν. 1650/86. Σύμφωνα δε με το συμπληρωματικό άρθρο 5 του Ν. 3937/2011, οι περιοχές αυτές χαρακτηρίζονται εκτάσεις με εξαιρετικά ευαίσθητα οικοσυστήματα, ενδιαιτήματα σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας ή άγριας πανίδας ή εκτάσεις που έχουν σημαίνουσα θέση στον κύκλο ζωής σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της άγριας πανίδας. Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης μπορεί να καθορίζονται εντός Περιοχών Προστασίας της Φύσης, εντός Φυσικών Πάρκων και εντός Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ). Στην τελευταία περίπτωση, χαρακτηρίζονται με την πράξη καθορισμού της ΖΟΕ (άρθρο 29 του ν. 1337/1983 (ΦΕΚ 33/Α')).¹⁶² Στην περιοχή των Κοντοσταυλείκων οι κάτοικοι των οικισμών Δύστος, Κουτουμαυλά και Γκούρι αγόρασαν την περιοχή και τη διαμοίρασαν σε 90 μερίδες, διαθέτοντας έως και σήμερα αγροτεμάχια τα οποία θα απαλλοτριωθούν.¹⁶³ Η πρόταση με βάση το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για τις ανάγκες των επεμβάσεων που θα προταθούν περιλαμβάνουν απαλλοτριώσεις ιδιωτικών οικιών και αγροτεμαχίων στην περιοχή των Κοντοσταυλείκων.

III. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ

Ο αρχαιολογικός χώρος οδικώς προσεγγίζεται μέσω της εθνικής οδού Αθηνών-Χαλκίδας και έπειτα με κατεύθυνση προς τα νότια της Εύβοιας, μέσω της επαρχιακής οδού Χαλκίδας-Λεπούρων. Κατόπιν, ο επισκέπτης από τη κεντρική διασταύρωση στο χωριό Λέπουρα, κατευθύνεται προς Κάρυστο φτάνοντας μετά από περίπου 7 χλμ. στη λίμνη του Δύστου και τον αρχαιολογικό χώρο, ακολουθώντας τις ταμπέλες που οδηγούν προς τον κάμπο και κατόπιν στο νέο δρόμο (Εικ.65-69).

IV. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Προβλέπονται να πραγματοποιηθούν, σε συνεργασία της ΕΦ.Α. Ευβοίας, το Πανεπιστήμιο Αθηνών και την Ελβετική Αρχαιολογική σχολή, συστηματικές ανασκαφικές έρευνες οι οποίες θα διαρκέσουν αρκετά χρόνια. Ο τόπος της έρευνας αφορά την Ακρόπολη του Δύστου, στην οποία ουδέποτε έχουν πραγματοποιηθεί ανασκαφικές έρευνες. Σκοπός είναι οι έρευνες να

¹⁶¹ Καραγιάννης, Παπαηλίας, Τερζίδης, 2006, 205

¹⁶² ΕΚΒΥ, 2019

¹⁶³ Δήμος Κύμης - Αλιβερίου

επικεντρωθούν στα ανατολικά του λόφου, με τη δημιουργία ανασκαφικών τομών σε σημείο που εντοπίζεται η Δυτική οικία, καθώς και πλησίον αυτής στην κεντρική πύλη και στη συνέχεια να επεκταθούν προς τα βόρεια, όπου έχουν εντοπιστεί μικρότερες οικίες. Παράλληλα, στόχος είναι να αποκαλυφθούν τα αρχαία μονοπάτια, ώστε να πραγματοποιείται ευκολότερα η περιήγηση στον αρχαιολογικό χώρο. Μελέτες, επίσης, μπορούν να εκπονηθούν από υπαλλήλους της Εφορείας ή διδακτορικούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές.

V. - VI. ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΗΣ

Προβλέπεται η αποκατάσταση του αρχοντικού Κοντόσταυλου και η ανασύλωση του Ενετικού Πύργου έπειτα από σχετικές μελέτες που θα πραγματοποιηθούν. Προβλέπονται εργασίες συντήρησης και στερέωσης σε όλα τα μνημεία του λόφου, ενώ μεγαλύτερη επιμέλεια πρέπει να δοθεί στον οχυρωματικό τοίχο, που διατρέχει τον λόφο, στη σήραγγα, στους πρόποδες αυτού και στη «Μεγάλη Οικία».

VII. ΚΤΗΡΙΑΚΑ ΕΡΓΑ - ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ INFO POINT

Προτείνεται η ανακατασκευή και η αποκατάσταση των κτηριακών ερειπίων του αρχοντικού Κοντόσταυλου και των υπόλοιπων κτισμάτων του συγκροτήματος και αναμόρφωση τους σε **«Γραφείο Ενημέρωσης & Πληροφόρησης των Επισκεπτών του Δήμου Κύμης - Αλιβερίου» (info point)**. Η λειτουργία του θα επιτυγχάνεται μέσω της συνεργασίας της τοπικής αυτοδιοίκησης με τα ερευνητικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Ο χώρος θα εξυπηρετεί τις ανάγκες του αρχαιολογικού πάρκου και της λίμνης, αναλαμβάνοντας τον σχεδιασμό δράσεων για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού και τη δημιουργία παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών στην περιοχή (παραγωγή τουριστικού υλικού και εκδόσεις πρακτικών οδηγών για τους ταξιδιώτες, δημιουργία δικτύων επικοινωνίας και συνεργασίας με άλλες περιοχές εντός και εκτός της χώρας) (Εικ. 70).

Στο info point, συγκεκριμένα, θα περιλαμβάνονται:

- Τοποθέτηση πληροφοριακού υλικού με τις πολιτιστικές διαδρομές της περιοχής
- Δημιουργία πυρασφάλειας, κατασκευή χώρου στάθμευσης, WC
- Τοποθέτηση έξυπνων οθονών που θα περιλαμβάνουν την προβολή φωτογραφικού και οπτικοακουστικού υλικού, για τον πολιτισμό, την λαϊκή παράδοση και τα αξιοθέατα της Εύβοιας
- Δημιουργία ειδικού μουσειακού χώρου για την έκθεση και την προστασία των ευρημάτων
- Τοποθέτηση υλικού που αφορά την παρουσίαση του φυσικού πλούτου της λίμνης
- Τοποθέτηση δίτροχων ποδηλάτων και κιόσκι στο εξωτερικό
- Διαμόρφωση του αύλειου χώρου ως κήπου (καλλιέργεια τοπικών βιολογικών προϊόντων)
- Δημιουργία επισιτιστικών εγκαταστάσεων
- Πωλητήριο – Καφέ

VIII. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ

Με γνώμονα την έως τώρα κατάσταση στον αρχαιολογικό χώρο, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα επιστημονικά δεδομένα που θα προκύψουν, στόχος είναι η δημιουργία μονοπατιών τα οποία θα οδηγούν στα έως τώρα σημαντικότερα μνημεία. Η κύρια διαδρομή έχει ως αφετηρία το αρχοντικό Κοντόσταυλου, όπου μέσω του υφιστάμενου δρόμου ο επισκέπτης οδηγείται στην ανατολική πύλη, που αποτελεί την είσοδο της Ακρόπολης. Σε αυτό το σημείο προσπερνώντας την κύρια πύλη δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να απολαύσει τη θέα προς τη λίμνη και τον κάμπο του Δύστου και να ενημερωθεί για τις αρχαιότητες μέσω ενημερωτικής πινακίδας, στο σημείο που εντοπίζονται οι αρχαίες οικίες, για τις οποίες δεν έχουμε έως τώρα πολλές πληροφορίες. Στη συνέχεια, υπάρχει η δυνατότητα σύνθεσης δύο μονοπατιών: ενός που να οδηγεί στη «Μεγάλη Οικία» στα νότια του λόφου και ενός δεύτερου που να οδηγεί στην κορυφή του λόφου στην οποία δεσπόζει ο ενετικός πύργος. Ο επισκέπτης ακολουθεί προς τα πίσω τα μονοπάτια ώστε να εξέλθει από τον αρχαιολογικό χώρο (Εικ. 71).

IX. ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΕ ΕΥΡΥΤΕΡΑ ΔΙΚΤΥΑ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ – ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Το εμφανές πολιτισμικό έλλειμμα και η απουσία οργανωμένων πολιτισμικών διαδρομών που έχει αποτυπωθεί στη παρούσα έρευνα και αφορά τους δήμους Κύμης - Αλιβερίου και Καρύστου, έρχονται να καλύψουν οι συγκεκριμένες προτάσεις, οι οποίες έχουν ως σκοπό την δημιουργία τεσσάρων πολιτισμικών διαδρομών και στόχο την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Κεντρική ιδέα αποτελεί η χάραξη ενός εκτεταμένου δικτύου διαδρομών, σε συνδυασμό με τις υφιστάμενες που έχουν εντοπιστεί, οι οποίες θα αξιοποιούν και θα αναδεικνύουν την πολιτισμική, φυσική και άυλη κληρονομιά της Κεντρικής και της Νότιας Εύβοιας, ενώ παράλληλα θα έχουν κοινό σημείο αναφοράς τον Δύστο. Συγκεκριμένα, ο άξονας των πολιτιστικών διαδρομών που προτείνονται περιλαμβάνει θεματικές, ιστορικές και μικτές πολιτιστικές διαδρομές¹⁶⁴, οι οποίες απευθύνονται τόσο στους μόνιμους κατοίκους της Εύβοιας όσο και στους επισκέπτες¹⁶⁵. Οι διαδρομές, επιπλέον, προσφέρονται για γαστρονομικό τουρισμό, καθώς προβλέπεται μία έκπτωση για τους επισκέπτες που θα διαθέτουν την προτεινόμενη ψηφιακή εφαρμογή σε συγκεκριμένες συνεργαζόμενες επιχειρήσεις παραδοσιακών τοπικών προϊόντων και εστίασης.

¹⁶⁴ Πολιτιστικές διαδρομές: οι οποίες περιλαμβάνουν ένα συγκεκριμένο θεματικό στοιχείο, όπως είναι τα μουσεία της περιοχής, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα οινοποιεία, τα ανενεργά βιομηχανικά κτίρια.

Ιστορικές πολιτιστικές διαδρομές: διαδρομές οι οποίες περιστρέφονται γύρω από μνημεία και πολιτιστικά στοιχεία μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ή εποχής

Μικτές πολιτιστικές διαδρομές: οι οποίες συμπεριλαμβάνουν πολιτιστικά στοιχεία ανεξάρτητα είδους ή εποχής, ή ακόμη και στοιχεία της φυσικής κληρονομιάς ως μέρος της συνολικότερης πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου.

¹⁶⁵ Ίδανικά οι επισκέπτες από την Αθήνα, προκειμένου να ακολουθήσουν και τις τέσσερις προτεινόμενες διαδρομές, συνίσταται να συνδυάσουν την επίσκεψή τους στην Εύβοια με δύο μέρες διανυκτέρευση στο νησί, στο πλαίσιο μίας τριήμερης εκδρομής.

Με βάση τα παραπάνω, στην περιοχή μελέτης προτείνεται η δημιουργία των εξής πολιτιστικών διαδρομών:

- **Διαδρομή 1: Βυζαντινή και Ενετική Κληρονομιά της Εύβοιας:** Η διαδρομή διασχίζει το κεντρικό τμήμα της Εύβοιας που υπάγεται στον Δήμο Κύμης – Αλιβερίου όπου συναντάμε αρκετά από τα μνημεία της περιόδου που έχουν ηλικία από 11 έως και 6 αιώνες. Διαρκεί αρκετές ώρες και εφόσον πραγματοποιηθούν στάσεις και επισκέψεις σε όλους τους τόπους που προτείνονται, καθώς διασχίζει απόσταση περίπου 70 χλμ. επαρχιακού δρόμου, η διαδρομή φτάνει σε διάρκεια τις τέσσερις ώρες και τριάντα λεπτά.

Στην διαδρομή το ιστορικό περίγραμμα συμπληρώνει ένα εξαιρετικό φυσικό ορεινό τοπίο που διατρέχει τους πρόποδες του βουνού Καδήτικο. Εντοπίζονται, πολλά σημεία θέασης, ενώ διασχίζει χωριά στα οποία βρίσκονται τοπικές ταβέρνες και εξυπηρετούν στάσεις του επισκέπτη. Η διαδρομή που προτείνεται μπορεί να πραγματοποιηθεί από διαφορετικές αφετηρίες, ακολουθώντας τα παρακάτω ιστορικά μνημεία: Άνω Βάθεια (Βυζαντινή Εκκλησία Ζωδόχου Πηγής) – Γυμνό (Ναός Αγίου Γεωργίου, Ενετικός Πύργος) – Θαρούνια (Ενετικός Πύργος) - Τραχύλι (Ενετικός Πύργος) – Σπηλιές (Ι.Ν. Παναγίας Οδηγήτριας) – Κήποι (Ενετικός Πύργος) - Οξύλιθος (Κοίμηση της Θεοτόκου, Ι. Ν. Αγίου Νικολάου, Ι.Ν. Αγίας Άννας, Ιερά Μονή Μάντζαρη) - Οριό (Γεννέσιο του Προδρόμου, Αγριόγιαννη) – Αγία Θέκλα - Αυλωνάρι (Πύργος Αυλωναρίου, Άγιος Δημήτριος, Μονή Αγίου Χαραλάμπου) – Ενετικό Φρούριο Ποτήρι – Κουτουμουλάς (Ενετικός Πύργος) - Δύστος (Ενετικός Πύργος).

Λόγω της εύκολης πρόσβασης στη διαδρομή από πολλά σημεία του νησιού δίνονται οι παρακάτω επισημάνσεις:

- Όσοι διαμένουν στην περιοχή της Κύμης μπορούν να πραγματοποιήσουν τη διαδρομή σε δύο σκέλη, δηλαδή είτε την ορεινή από Κύμη προς Αμάρυνθο είτε την πεδινή από Κύμη προς Δύστο (επαρχιακός δρόμος Κύμης – Αλιβερίου).
 - Αντίστοιχα οι μόνιμοι κάτοικοι ή οι επισκέπτες του Αλιβερίου μπορούν να επισκεφθούν την Κύμη κάνοντας στάσεις στα ενετικά μνημεία. Αν ο επισκέπτης συμπεριλάβει την επίσκεψη στην Κύμη, η οποία δεν εμπεριέχεται στην κύρια διαδρομή, ωστόσο διαθέτει πληθώρα δραστηριοτήτων, προτείνεται η διαδρομή Τραχύλι – Κονίστρες (Ενετικός Πύργος Καδί) – Κύμη και επιστροφή στη κύρια διαδρομή από την Οξύλιθο χωρίς επίσκεψη στις Σπηλιές και τους Κήπους.
 - Η διαδρομή, εφόσον ο επισκέπτης το επιθυμεί, μπορεί να πραγματοποιηθεί και αντίστροφα ξεκινώντας από τον Δύστο και καταλήγοντας στη περιοχή της Αμάρυνθου (Εικ. 72).
- **Διαδρομή 2: Πολιτισμικά Μνημεία – Ιστορικοί τόποι στην ευρύτερη περιοχή του Αλιβερίου:** Η διαδρομή περιλαμβάνει μία μικρή χιλιομετρικά διαδρομή, η οποία έχει μικρή σχετικά διάρκεια με το συμβατικό αμάξι, και διατρέχει το αρχαιολογικό περίγραμμα της περιοχής από τους προϊστορικούς χρόνους έως και τον 20^ο αι.. Η

διαδρομή ακολουθεί την παρακάτω πορεία: Δύστος (Ακρόπολη Δύστου, Ενετικός Πύργος, Κοντοσταυλείκα) – Ανεμόμυλος Δύστου - Κουτουμουλά (Ενετικός Πύργος) – Αλιβέρι (Ριζόκαστρο, Ενετικός Πύργος ΑΓΕΤ, Ρωμαϊκές Θέρμες, Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Κόκκινη Εκκλησία) - Κατάκαλος (Θολωτός τάφος) – Άγιος Λουκάς (Εκκλησία Αγίου Λουκά – Μουσείο Λιγνιτορυχείου) (Εικ.73).

- **Διαδρομή 3:** *Φυσιολατρική Διαδρομή της Λίμνης Δύστου:* Η διαδρομή προτείνεται να πραγματοποιηθεί μέσω της κίνησης των επισκεπτών με οχήματα είτε με δίτροχα (ποδήλατα), διατρέχοντας περιμετρικά τη λίμνη του Δύστου και καταλήγοντας στον Ευβοϊκό κόλπο και τον οικισμό Πορτο Μπουφαλο, όπου υπάρχουν καταστήματα εστίασης για στάση (Εικ. 74).
- **Διαδρομή 4:** *Τα Δρακόσπιτα και διάφοροι ιστορικοί τόποι της Καρύστου:* Η διαδρομή περιλαμβάνει ιστορικούς τόπους και μνημεία διάφορων περιόδων χρονολογικά, ωστόσο επικεντρώνεται στις Δρυοπικές Ακροπόλεις και στα ενετικά μνημεία, τα οποία έχουν αρχαιολογική σχέση με την Ακρόπολη του Δύστου. Ο βαθμός δυσκολίας είναι μεγαλύτερος από τις υπόλοιπες, καθώς περιλαμβάνει δύο πεζοπορικές διαδρομές που οδηγούν σε κορυφές όπου βρίσκονται τα μεγαλιθικά κτίσματα. Η διαδρομή που προτείνεται ακολουθεί τα ιστορικά μνημεία είτε από τα βόρεια προς τα νότια είτε αντιστρόφως για τους κατοίκους ή τους επισκέπτες της περιοχής της Καρύστου: Δύστος – Ζάρακες (Αρχαίος οικισμός, Ανεμόμυλοι) - Νέα Στύρα (πεζοπορία Δρακόσπιτα) - Κάρυστος (Castello Rosso, Μπουρτζι, Μουσείο) – Καλύβια (Ναός Ταξιαρχών) – Μύλοι (Πεζοπορική διαδρομή: Μύλοι – Αρχαία Λατομία - Καταφύγιο – Δρακόσπιτο) (Εικ. 75).

Οι επισκέπτες από την Αθήνα μπορούν να πραγματοποιήσουν τις δύο πεζοπορικές διαδρομές συνδυάζοντας την επίσκεψή τους με διήμερη εκδρομή και διανυκτέρευση στην Κάρυστο.

X. ΜΕΤΡΑ ΦΥΛΑΞΗΣ

Προτείνεται η οργάνωση συστηματικής ενημερωτικής καμπάνιας από τους τοπικούς φορείς, για την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των κατοίκων, με σκοπό την φύλαξη και την μέριμνα που έχουν ανάγκη ο αρχαιολογικός χώρος και οι αρχαιότητες. Το Υπουργείο Πολιτισμού θα προβεί στην τοποθέτηση πινακίδων πληροφόρησης σχετικά με τις επιπτώσεις σε περίπτωση καταστροφών, ενώ παράλληλα σκόπιμη θεωρείται η τοποθέτηση φυλάκων και μόνιμου προσωπικού στο info point.

XI. ΜΕΤΡΑ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Προβλέπεται να δημιουργηθεί ενημερωτικό υλικό με τη μορφή ταξιδιωτικού οδηγού, το οποίο θα δίνεται στον επισκέπτη. Θα περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τις πολιτιστικές διαδρομές που αναφέρθηκαν, τον φυσικό πλούτο της λίμνης καθώς και τον αρχαιολογικό χώρο. Παράλληλα, προβλέπεται να τοποθετηθούν σημάνσεις σε σημεία που να βοηθούν την

περιήγηση στον λόφο και να αποσκοπούν στην καλή επόπτευση του μνημείου. Ταυτόχρονα, θα τοποθετηθούν ενημερωτικές σημάνσεις σχετικά με τη διαδρομή περιμετρικά της λίμνης και τον εκτιμώμενο χρόνο περιήγησης.

XII. ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΒΟΛΗΣ – ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ιστοσελίδες/Τύπος

Οι υφιστάμενες ιστοσελίδες της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ευβοίας, του Δήμου Κύμης – Αλιβερίου και του τοπικού τύπου θα αναβαθμίσουν το υλικό που αναφέρεται και αφορά το ιστορικό πλαίσιο και τα μνημεία της περιοχής. Παράλληλα, προβλέπεται η ανάρτηση πρόσθετων στοιχείων που αφορούν την αρχαιολογική - ιστορική ταυτότητα του χώρου, πληροφορίες σχετικά με αυτόν (ωράριο λειτουργίας, τρόποι πρόσβασης, το φυσικό περιβάλλον), καθώς και δράσεις, οι οποίες θα λαμβάνουν χώρα.

Application/ Ψηφιακή Εφαρμογή

Δημιουργία ενός application το οποίο θα περιλαμβάνει την διαδρομή στα ιστορικά μνημεία της ευρύτερης περιοχής της Νότιας και της Κεντρικής Εύβοιας. Η εφαρμογή απευθύνεται στους επισκέπτες της περιοχής και θα εγκαθίσταται σε smartphones συσκευές. Η περιήγηση θα έχει ως βάση τις τέσσερις πολιτιστικές διαδρομές που προτείνονται παραπάνω, ενσωματώνοντας πληροφορίες για τα μνημεία τους. Ο περιηγητής θα λαμβάνει γνώση γι' αυτά σκανάροντας τον QR κωδικό που προβλέπεται να τοποθετηθεί στα μνημεία (Πύργους, Εκκλησίες, Αρχαιολογικούς χώρους). Παράλληλα, η τεχνολογία του γεωεντοπισμού (GPS), θα οδηγεί τους χρήστες στο δίκτυο πολιτιστικών, ορειβατικών και περιπατητικών διαδρομών στην ευρύτερη περιοχή. Η εφαρμογή θα περιέχει τουριστικά μαγαζιά και εστιατόρια της ευρύτερης περιοχής, με την συνεργασία των οποίων θα υπάρχουν κάποιες σχετικές προσφορές με σκοπό την προώθηση και λειτουργία της εφαρμογής. Με αυτόν τον τρόπο ο παραπάνω συμμετοχικός σχεδιασμός της εφαρμογής ενισχύει και την προβολή του αρχαιολογικού χώρου στην τοπική κοινωνία (Εικ.77-79).

Λειτουργίες και χαρακτηριστικά application:

- **Σύνδεση με τους κωδικούς QR**
- **Δίκτυο και πλοήγηση στις πολιτιστικές διαδρομές**
- **Στοιχεία για τον βαθμό δυσκολίας των διαδρομών, χρόνος ολοκλήρωσής τους, σημεία στάσεων και διαμονής**
- **Στοιχεία για τοπικά εστιατόρια, τουριστικά μαγαζιά και ξενοδοχεία**

XIII. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Σκοπός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων αποτελεί η χρησιμοποίηση της Πράσινης Διαδρομής, που προτείνεται παραπάνω, προκειμένου καθ' όλη τη διάρκεια του έτους να αυξηθεί η επισκεψιμότητα και η ευαισθητοποίηση της μαθητικής κοινότητας για την περιβαλλοντική προστασία της περιοχής.

Συγκεκριμένα, στην ευρύτερη περιοχή προτείνεται σε συνεργασία με την επικοινωνιακή δράση του ΥΠ.ΠΟ.Α., «Πράσινες Πολιτιστικές Διαδρομές», η δημιουργία εκπαιδευτικού προγράμματος, το οποίο να περιλαμβάνει την λίμνη του Δύστου και το μνημειακό απόθεμα της περιοχής με σκοπό την επέκταση του δικτύου δραστηριοτήτων. Ο σχεδιασμός των δράσεων θα πραγματοποιηθεί σε συνεργασία με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της περιοχής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς τα παιδιά και οι νέοι του τόπου θα κληθούν να προτείνουν τρόπους με τους οποίους ο μνημειακός πλούτος της περιοχής θα αποτελέσει ένα διδακτικό εργαλείο και παράλληλα θα προστατευθεί το φυσικό τοπίο. Επιπλέον, σε συνεργασία με την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία θα πραγματοποιούνται περιηγήσεις των σχολείων με σκοπό την παρατήρηση και την καταγραφή των ενδημικών και αποδημητικών πτηνών, τα οποία συναντάμε στην περιοχή.

Η σύγχρονη ιστορία της περιοχής απαντάται τόσο στα μνημεία του 19^{ου} αι. όπως το αρχοντικό Κοντόσταυλου όσο και στο βιομηχανικό τοπίο της Εύβοιας, σε μεγαλύτερη κλίμακα στη Χαλκίδα αλλά και στην περιοχή του Αλιβερίου, όπου συναντάμε εγκαταστάσεις Δ.Ε.Η και Α.Γ.Ε.Τ ΗΡΑΚΛΗΣ σε συνύπαρξη του Μουσείου Λιγνιτωρυχείου και τα εγκαταλελειμμένα, εδώ και δεκαετίες, εξορυκτικά πεδία και τα μικρότερα εργοστάσια. Τα παραπάνω μνημεία διαθέτουν τις δυνατότητες, ώστε να πραγματοποιηθούν εκθέσεις σύγχρονης τέχνης μεγάλης κλίμακας και σημασίας, σε αντιστοιχία με περιπτώσεις που καταγράφονται σε χώρες του εξωτερικού. Το σημαντικότερο αντίστοιχο παράδειγμα ανάδειξης τέτοιου τύπου αποτελεί η Μπιενάλε που διοργανώνεται στις περιοχές της ρωσικής Ούραλ, όπου καταγράφεται το μεγαλύτερο διεθνές έργο στον τομέα της σύγχρονης τέχνης στη Ρωσική Ομοσπονδία. Στην συγκεκριμένη Μπιενάλε διερευνάτε η βιομηχανικότητα ως ιστορική κληρονομιά αλλά και ως μια τρέχουσα πρακτική χρησιμοποιώντας, παράλληλα, εργοστάσια τα οποία είναι πλήρως λειτουργικά.

XIV. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ – ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ

Με το πέρας των εργασιών ανάδειξης προκύπτουν νέες ανάγκες και είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν και να ληφθούν τα απαραίτητα προληπτικά μέτρα, ώστε να μην υποβαθμιστεί το έργο. Παράλληλα, οι εργασίες προσφέρουν τη δυνατότητα προστασίας, αποκατάστασης και ανάδειξης, αλλά και περαιτέρω μελέτης και δυνατοτήτων που θα προκύψουν από το πολιτισμικό πλούτο της Ακρόπολης.

Αυτό θα επιτευχθεί μέσω της προστασίας των εγκαταστάσεων, των διαδρομών, των σημάτων, των αντικειμένων και, φυσικά, των αρχαιοτήτων που είναι σήμερα ορατές, όσο και των νέων αρχαιοτήτων που θα αποκαλυφθούν από τις συστηματικές ανασκαφικές έρευνες. Σκόπιμο είναι οι αρχαιότητες να ελέγχονται και να συντηρούνται σε τακτά χρονικά διαστήματα από την αρμόδια ΕΦ.Α. Ευβοίας λόγω των ακραίων καιρικών φαινομένων που επικρατούν κατά τη διάρκεια του χειμώνα στην περιοχή. Από τις νέες ανασκαφικές έρευνες που θα πραγματοποιηθούν είναι βέβαιο ότι θα δημιουργηθούν νέες ανάγκες μελέτης, συντήρησης και αποκατάστασης, ώστε να υπάρξει σωστή προβολή των νέων ανασκαφικών και επιστημονικών δεδομένων της περιοχής.

Τέλος, κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου, κατά την οποία ο χώρος δέχεται τη μεγαλύτερη κινητικότητα, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για την αποκατάσταση τυχόν προβλημάτων που θα υπάρξουν στις διαδρομές για την ομαλή πρόσβαση των επισκεπτών. Επίσης, οι εργασίες αποχρωματώσεων και αποψιλώσεων πριν ο χώρος ανοίξει για το κοινό κρίνονται αναγκαίες. Όσον αφορά στις σημάνσεις τόσο στον αρχαιολογικό χώρο, αλλά και κατά μήκος του μονοπατιού όσο και στη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών, θα πρέπει να εποπτεύονται και να ενημερώνονται με βάση τα νέα αρχαιολογικά δεδομένα τα οποία θα υπάρξουν.

2.2 ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

I. – II. ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΕΚΠΟΝΗΘΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΕΚΠΟΝΗΘΟΥΝ ΜΕ ΑΝΑΘΕΣΗ ΣΕ ΤΡΙΤΟΥΣ

Για την διενέργεια των οικοδομικών εργασιών, που αφορούν το αρχοντικό Κοντόσταυλου και του Ενετικού πύργου, αποτελεί προτεραιότητα η εκπόνηση μελετών, οι οποίες θα πραγματοποιηθούν είτε από εξειδικευμένο αρχιτεκτονικό γραφείο είτε από πανεπιστημιακό ίδρυμα. Το έργο εφόσον πραγματοποιηθεί από ιδιωτική εταιρεία θα πρέπει να ανατεθεί έπειτα από μειοδοτικό διαγωνισμό που θα πραγματοποιηθεί από την αρμόδια ΕΦ.Α. Ευβοίας. Η εταιρεία αναλαμβάνει υπό συγκεκριμένους όρους, να εκπονήσει τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της ιδέας, καθώς και να λάβει την αδειοδότηση για την λειτουργία του.

Πίνακας 1 Μελέτες

ΜΕΛΕΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ	ΜΕΛΕΤΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΒΛΕΨΗΣ	ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ
ΦΥΤΟΤΕΧΝΙΚΗ	ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	1 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	ΦΩΤΙΣΜΟΥ	1 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΗΛΕΚΤΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ	ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ	1 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΗΣ
ΓΕΩΛΟΓΙΚΗ	ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	1 ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ	ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	ΕΡΓΑΤΟΤΕΧΝΙΤΕΣ / ΜΟΝΙΜΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΦΟΙΤΗΤΕΣ
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΠΥΡΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ – ΦΥΛΑΔΙΩΝ – ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ	
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ		
ΣΤΑΤΙΚΗ		

2.3 ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

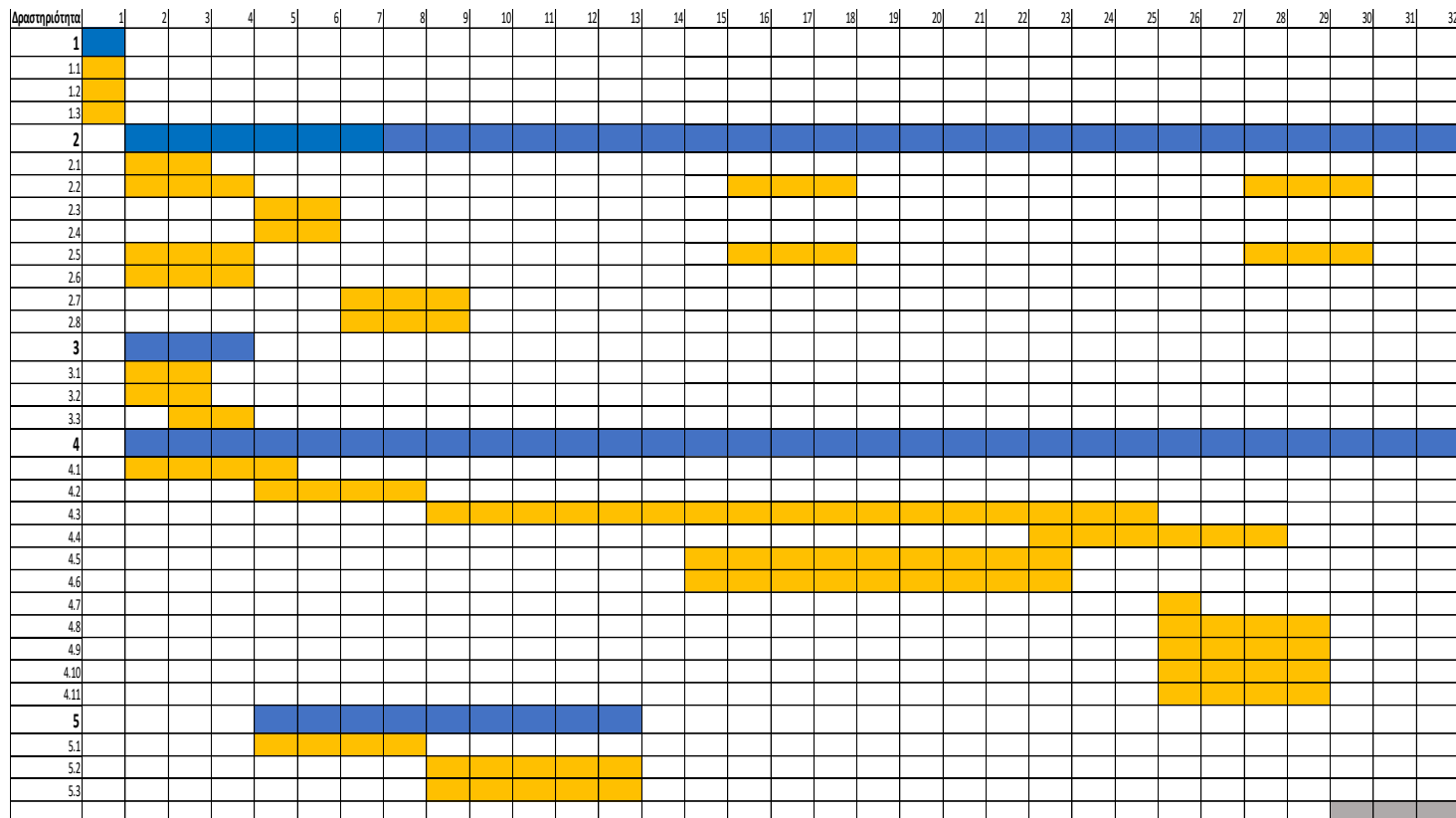
I.- II. ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΡΓΩΝ

Στην παρούσα ενότητα, γίνεται συνολική καταγραφή των επιμέρους φάσεων του έργου και προσπάθεια πρόβλεψης της συνολικής χρονικής διάρκειας που χρειάζεται, ώστε να υλοποιηθούν οι παρεμβάσεις για την ανάδειξη της περιοχής.

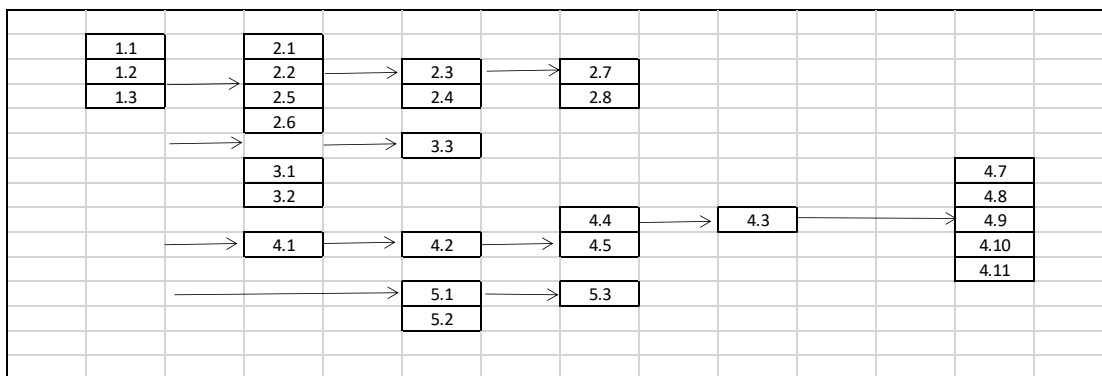
Πίνακας 2 Πίνακας Δραστηριοτήτων

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	
1	ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΡΓΟΤΑΞΙΟΥ
1.1	Προμήθεια Μ.Α.Π.
1.2	Προμήθεια και εγκατάσταση εργοταξιακού οικίσκου
1.3	Προμήθεια ειδικού εξοπλισμού (PC, φωτογραφική μηχανή, εξοπλισμός για γεωλογικές μετρήσεις, drone)
2	ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΕΝΤΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ
2.1	Μελέτη - προμήθεια και εγκατάσταση φωτισμού
2.2	Αρχαιολογική έρευνα (Πανεπιστημικό ερευνητικό πρόγραμμα)
2.3	Κατασκευαστική μελέτη-Μελέτη διαδρομής
2.4	Διαδρομή επισκεπτών
2.5	Μελέτη και αποκατάσταση ενετικού πύργου
2.6	Συντήρηση αρχιτεκτονικών μελών
2.7	Πινακίδες πληροφόρησης / κατεύθυνσης
2.8	Σημεία ανάπαυσης - Κιόσκι
3	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ
3.1	Μελέτη διαμορφώσεων περιβάλλοντος χώρου
3.2	Αποψιλώσεις-Καθαρισμοί-Κοπές Δένδρων
3.3	Αναδημιουργία της εισόδου
4	ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ
4.1	Απαλλοτριώσεις
4.2	Μελέτη κτηριακών έργων αποκατάστασης (αρχ., στατ, ΗΜ) και εξοπλισμού
4.3	Αποκατάσταση αρχοντικού Κοντόσταυλου (προσόψεις, κουφώματα, στέγες, δάπεδα)
4.4	Χώροι εξυπηρέτησης κοινού (WC) - Εξοπλισμός (επίπλωση, οθόνες, χάρτες)
4.5	Δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης
4.6	Δίκτυο Ηλεκτροδότησης
4.7	Προμήθεια αλιεκύραωνων
4.8	Υποδομές πυρόσβεσης
4.9	Εξωτερικός χώρος (φύτευση, κιόσκι)
4.10	Μελέτη - εγκατάσταση μουσειακού υλικού
4.11	Αγορά 20 δίτροχων προς ενοικίαση
5	ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ - ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ
5.1	Μελέτη δημοσιότητας / πληροφόρησης
5.2	Έντυπο υλικό
5.3	Ψηφιακή εφαρμογή

Πίνακας 3 Χρονοδιάγραμμα

Διάγραμμα PERT

ΚΕΦ. 3: ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Με το πέρας των αρχαιολογικών ανασκαφών και των αναστηλωτικών επεμβάσεων στα ιστορικά μνημεία του Δύστου και με τη δημιουργία πολιτισμικών διαδρομών, της ψηφιακής εφαρμογής, καθώς και με την επιτυχία των υπόλοιπων δράσεων, οι οποίες αφορούν μεγάλο κομμάτι της Κεντρικής και της Νότιας Εύβοιας, επιτυγχάνεται ο στόχος της ανάδειξης του διδακτικού - επιστημονικού χαρακτήρα των μνημείων και η ανάπτυξη του πολιτισμικού τουρισμού. Κατ' επέκταση, το έργο που προτείνεται μπορεί να φέρει εις πέρας το δύσκολο έργο της προστασίας της λίμνης του Δύστου, που τις προηγούμενες δεκαετίες έφτασε σε σημείο αφανισμού, ενώ αναγνωρίζεται η μεγάλη σημασία που καταλαμβάνει ως φυσικό τοπίο.

3.1 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Με βάση την παρούσα έρευνα η αρχαία πόλη του Δύστου συνιστά έναν από τους καλύτερα σωζόμενους και πιο εύκολα προσβάσιμους αρχαιολογικούς χώρους στην ευρύτερη περιοχή της κεντρικής και της νότιας Εύβοιας. Με τις προτεινόμενες επεμβάσεις η επιστημονική αξία της περιοχής τονώνεται πολυεπίπεδα. Αρχικά μέσω μιας ενδεχόμενης ανασκαφικής έρευνας, τα επιστημονικά πορίσματα θα φανερώσουν σε μεγαλύτερο βαθμό μια πόλη, που είναι από τις ελάχιστες που έχουν εντοπιστεί και αναγνωριστεί από τον κατάλογο των αρχαίων δήμων ως μέλος της ερετριακής επικράτειας του 4^{ου} αι. π.Χ. Παράλληλα, η ανασκαφική έρευνα θα φανερώσει στοιχεία τα οποία έως τώρα είναι άγνωστα, όπως η πλήρης οργάνωση της πόλης και το πως διέσχιζαν οι κάτοικοι τα επιμέρους τμήματά της. Ως εκ τούτου, θα βοηθήσει στην δημιουργία και χάραξη νέων μονοπατιών, που θα αποσκοπούν στην αποκατάσταση των αρχαίων δρόμων, η οποία θα αποδίδει με πιο συγκεκριμένο τρόπο την αίσθηση της αρχαίας πόλης στον επισκέπτη.

Όσον αφορά στις υπόλοιπες προτάσεις, με τη δημιουργία της θεματικής διαδρομής που διατρέχει τα μνημεία της Ενετικής περιόδου αναδεικνύεται ένα ιστορικό κομμάτι της περιοχής, το οποίο έχει παραμεληθεί έως και σήμερα, δημιουργώντας, παράλληλα, προοπτικές για περεταίρω μελέτες και έρευνα. Με την αποκατάσταση του οικιστικού συγκροτήματος των Κοντοσταυλείων, τη δημιουργία του info point και την προσπάθεια ευαισθητοποίησης σε ζητήματα προστασίας τους φυσικού περιβάλλοντος και της πανίδας προάγονται οι διδακτικές και φυσικές αξίες του συνόλου του μνημείων που πρόκειται να αναδειχθούν γύρω από τη λίμνη του Δύστου.

3.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ

Το μνημειακό σύνολο της περιοχής περιλαμβάνει τόσο το λιμνάζον οικοσύστημα όσο και τα οικιστικά κατάλοιπα της ανθρώπινης δραστηριότητας από την αρχαιότητα μέχρι και την νεότερη βιομηχανική ιστορία της χώρας. Με τα προγράμματα αναστήλωσης και συντήρησης των καταλοίπων, αλλά και μέσα από τις προαναφερθείσες επιλεγμένες επεμβάσεις, που

είναι συμβατές με τη φυσιογνωμία του χώρου και του ευρύτερου φυσικού περιβάλλοντος, επιτυγχάνεται αφενός η προστασία του τοπίου και αφετέρου της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

3.3 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ

Ήδη από την τελευταία επίσκεψη που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή, τα αποτελέσματα των επεμβάσεων της διάνοιξης του δρόμου, που οδηγεί στην ακρόπολη του Δύστου παρατηρήθηκε η χρήση του χώρου για πρώτη ως μνημείου πολιτισμού. Ως εκ τούτου, εφόσον υπάρξει η κατάλληλη μέριμνα για την υλοποίηση των προτάσεων εκτεταμένης ανάδειξης με την χάραξη διαδρομών φιλικών προς τον περιπατητή, αναμένεται αύξηση της επισκεψιμότητας του χώρου και αναβάθμιση της εμπειρίας του επισκέπτη σε όλα τα επίπεδα.

3.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΕΙ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η δημιουργία ενός πολιτιστικού πάρκου, το οποίο δεν απαντάται στην Εύβοια, γεννά νέες προοπτικές για την ανάπτυξη της οικοτουριστικής οικονομίας και του πολιτιστικού τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή. Η ιστορική φυσιογνωμία του δικτύου των μνημείων και το ιδιαίτερο του φυσικού τοπίου, αποτελούν την χαρακτηριστική ταυτότητα του χώρου και σύμφωνα με αυτή μπορούν να αναπτυχθούν ποιοτικές τουριστικές δραστηριότητες και συνακόλουθη τόνωση της δραστηριότητας των τοπικών επιχειρήσεων. Συγχρόνως, η υλοποίηση ενός τέτοιου μεγάλης κλίμακας προγράμματος, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για νέες θέσεις εργασίας. Τέλος, μέσα από την συνεργασία με τις τοπικές αρχές και τους διάφορους φορείς που θα εμπλακούν μετά την διεκπεραίωση του προγράμματος επιτυγχάνεται και εξασφαλίζεται η ομαλή λειτουργία τόσο του αρχαιολογικού χώρου όσο και του info point.

ΚΕΦ. 4: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ**4.1 - 4.2 ΚΟΣΤΟΣ ΜΕΛΕΤΩΝ & ΚΟΣΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ**

Πριν την διενέργεια των παραπάνω εργασιών, δημιουργείται η ανάγκη για τη χρηματοδότηση του και την κάλυψη μεγάλου μέρους του ποσού, ώστε να μην υπάρξουν προβλήματα κατά τη διενέργεια του έργου. Σκοπός είναι το ποσό που αναλύεται παρακάτω, να αντληθεί τόσο από το ελληνικό δημόσιο, πιθανόν μέσω της ένταξης του προγράμματος σε χρηματοδότηση ΕΣΠΑ, όσο και μέσω ιδιωτικών χορηγιών.

Πίνακας 4 Εξόδων

	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	
1	ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΡΓΟΤΑΞΙΟΥ		
1.1	Προμήθεια Μ.Α.Π.	1.000	
1.2	Προμήθεια και εγκατάσταση εργοταξιακού οικίσκου	2.000	
1.3	Προμήθεια ειδικού εξοπλισμού (PC, φωτογραφική μηχανή, εξοπλισμός για γεωλογικές μετρήσεις, drone)	10.000	
2	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΕΝΤΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ		
2.1	Μελέτη - προμήθεια και εγκατάσταση φωτισμού	5.000	ΥΛΙΚΑ
2.2	Αρχαιολογική έρευνα (Παννεπιστημικό ερευνητικό πρόγραμμα)	ΑΥΤΕΠΙΣΤΑΣΙΑ	
2.3	Κατασκευαστική μελέτη-Μελέτη διαδρομής	ΑΥΤΕΠΙΣΤΑΣΙΑ	
2.4	Διαδρομή επισκεπτών	2.000	ΥΛΙΚΑ
2.5	Μελέτη και αποκατάσταση ενετικού πύργου	40.000	
2.6	Συντήρηση αρχιτεκτονικών μελών	ΑΥΤΕΠΙΣΤΑΣΙΑ	
2.7	Σημεία ανάπαυσης-Κιόσκι	10.000	ΥΛΙΚΑ
2.8	Δίκτυα ομβρίων στο μονοπάτι	1.500	
2.9	Αναδημιουργία μονοπατιού	2.000	ΥΛΙΚΑ
3	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ		
3.1	Μελέτη διαμορφώσεων περιβάλλοντος χώρου	ΑΥΤΕΠΙΣΤΑΣΙΑ	
3.2	Αποφυλώσεις-Καθαρισμοί-Κοπές Δένδρων	ΑΥΤΕΠΙΣΤΑΣΙΑ	
3.3	Αναδημιουργία της εισόδου	4.000	ΥΛΙΚΑ
4	ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ		
4.1	Απαλλοτριώσεις	150.000	
4.2	Μελέτη κτηριακών έργων αποκατάστασης (αρχ., στατ, ΗΜ) και εξοπλισμού	10.000	ΑΝΑΘΕΣΗ
4.3	Αποκατάσταση αρχοντικού Κοντόσταυλου (προσόψεις, κουφώματα, στέγες, δάπεδα)	300.000	ΑΝΑΘΕΣΗ
4.4	Χώροι εξυπηρέτησης κοινού (WC) - Εξοπλισμός (επίπλωση, οθόνες, χάρτες)	150.000	ΥΛΙΚΑ
4.5	Δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης	15.000	ΑΝΑΘΕΣΗ
4.6	Δίκτυο Ηλεκτροδότησης	30.000	ΑΝΑΘΕΣΗ
4.7	Προμήθεια αλιεκύραωνων	5.000	
4.8	Υποδομές πυρόσβεσης	5.000	
4.9	Εξωτερικός χώρος (φύτευση, κιόσκι)	20.000	
4.10	Μελέτη - εγκατάσταση μουσειακού υλικού	10.000	ΥΛΙΚΑ
4.11	Αγορά 20 δίτροχων προς ενοικίαση	20.000	
5	ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ - ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ		
5.1	Μελέτη δημοσιότητας / πληροφόρησης	ΑΥΤΕΠΙΣΤΑΣΙΑ	
5.2	Πανακίδες πληροφόρησης / κατεύθυνσης	30.000	ΑΝΑΘΕΣΗ
5.3	Έντυπο υλικό	4.000	ΥΛΙΚΑ
5.4	Ψηφιακή εφαρμογή	5.000	
	ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ		
	1 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ (18)	27.000	
	1 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ (18)	27.000	
	1 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ (18)	27.000	
	1 ΣΥΝΤΗΡΗΤΗΣ (6)	9.000	
	3 ΕΡΓΑΤΟΤΕΧΝΙΤΕΣ (18)	54.000	
		975.500	
	ΑΠΡΟΒΛΕΠΤΑ ΠΕΡΙΠΟΥ 10%	94.500	
		1.070.000	

4.3 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Με την αποπεράτωση του αρχαιολογικού έργου στην περιοχή του Δύστου δημιουργούνται νέες χρήσεις, δράσεις και λειτουργίες. Συνεπώς, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια προσπάθεια προσέγγισης του κόστους εργασιών και των διαφόρων ενεργειών που θα ακολουθήσουν και θα έχουν ως στόχο το έργο να μην υποβαθμιστεί.

Είναι σαφές ότι ο χώρος πρέπει να επιτηρείται συστηματικά από την ΕΦ.Α. Ευβοίας και να καλύπτονται οι όποιες ανάγκες προκύπτουν κατά τη διάρκεια του έτους. Αναλογικά και με άλλους χώρους, οι άμεσες και φυσιολογικές οικονομικές ανάγκες που θα προκύψουν, έχουν να κάνουν με την προμήθεια των αναλώσιμων προϊόντων, για την κάλυψη των αναγκών για την ομαλή λειτουργία του πολιτιστικού και οικοτουριστικού κέντρου.

Όπως αναφερθήκαμε και σε παραπάνω κεφάλαιο οι καιρικές συνθήκες που επικρατούν στη περιοχή είναι έντονες και όπως σε αρκετές περιπτώσεις αρχαιολογικών χώρων οι ζημιές που μπορεί να προκληθούν είναι απρόβλεπτες. Για τον λόγο αυτό, σε συστηματική βάση πρέπει να γίνονται εργασίες καθαρισμού, αποψιλώσεων και αποχρωματώσεων από τα φερτά υλικά. Επίσης, τα υλικά φωτισμού και τα υλικά διάστρωσης χρειάζονται συστηματικό έλεγχο και πιθανή αντικατάσταση. Έχουν εντοπιστεί σε αρκετές περιπτώσεις χώρων προβλήματα στα στέγαστρα, τα καθίσματα και τις σημάσεις, τα οποία δεν μπορούμε να συνυπολογίσουμε με βεβαιότητα στα λειτουργικά έξοδα.

Τέλος, ο πιο κρίσιμος παράγοντας για την βιωσιμότητα του έργου είναι η διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού που θα προκύψει για τις παραπάνω ανάγκες. Για αυτόν τον λόγο θα χρειαστεί να γίνουν προσλήψεις προσωπικού, μόνιμου ή μικρής διάρκειας, ικανού να φροντίζει τα παραπάνω με επιμέλεια.

Για αυτές τις εργασίες το ποσό που χρειάζεται ο χώρος υπολογίζεται περίπου στις εξήντα χιλιάδες ευρώ ετησίως. Χωρίς να συμπεριλαμβάνονται οι ανάγκες που θα προκύψουν για τα λειτουργικά έξοδα των ανασκαφών και που έχουν παροδική διάρκεια κάθε χρόνο.

4.4 ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΣΟΔΩΝ

Τα έσοδα που θα προκύψουν για την κάλυψη των αναγκών του κέντρου προέρχονται από την δημιουργία επισιτιστικών εγκαταστάσεων (αναψυκτήρια) και την ενοικίασή τους σε ιδιώτες, καθώς και από την ενοικίαση δίτροχων ποδηλάτων στους επισκέπτες για την περιήγησή τους πέριξ της λίμνης. Μέχρι την πλήρη λειτουργία του αρχαιολογικού - οικοτουριστικού πάρκου που προτείνεται, σκοπός είναι να αντλούνται έσοδα τόσο από ευρωπαϊκά κονδύλια στήριξης όσο και από ιδιωτική χρηματοδότηση, μικρών επιχειρήσεων και εταιρειών που δραστηριοποιούνται στη περιοχή.

Τέλος, ο αρχαιολογικός χώρος μέχρι και την ολοκλήρωση των ανασκαφικών εργασιών και τη δημιουργία διαδρομών για το κοινό, δηλαδή μέχρι το πέρας του αρχαιολογικού έργου, προβλέπεται να είναι ανοιχτός και ελεύθερα επισκέψιμος. Όταν ο αρχαιολογικός χώρος καταστεί πλήρως οργανωμένος και με τις κατάλληλες προδιαγραφές, το ζήτημα του αντιτίμου για την είσοδο των επισκεπτών θα τεθεί υπό νέα συζήτηση.

4.5 ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Η επιτυχία του έργου συνδέεται με τη βιωσιμότητα του αρχαιολογικού χώρου και ορίζεται από την ικανοποίηση των επισκεπτών. Το κέντρο καθίσταται λειτουργικό, καθώς το άνοιγμα των δραστηριοτήτων δεν απευθύνεται μόνο σε συγκεκριμένη μερίδα επισκεπτών με επιστημονικά ή ερευνητικά ενδιαφέροντα, αλλά αντίθετα, απευθύνεται σε μεγαλύτερο εύρος προτιμήσεων και ηλικιών. Η πρόθεση και το όραμα της υλοποίησης ενός τέτοιου έργου είναι πρωτίστως ο συγκερασμός της δημόσιας αρχαιολογίας με όσα έχει να προσφέρει η εξόρμηση στο πλούσιο φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

Με βάση τις επεμβάσεις που προτάθηκαν, τη θέση του χώρου, το μικρό λειτουργικό κόστος και σε συνδυασμό με τις συνεργασίες που θα υπάρξουν, με τα πανεπιστήμια του εσωτερικού και του εξωτερικού, τη συμβολή του Δήμου, της Περιφέρειας, του Υπουργείου Πολιτισμού καθώς και ιδιωτών, δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για τη βιωσιμότητα του χώρου. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να πραγματοποιηθούν νέες επεμβάσεις στον αρχαιολογικό χώρο, οι οποίες θα υλοποιήσουν το ιδανικό πρόγραμμα διαχείρισης το οποίο θα συσταθεί από τις νέες έρευνες και τα νέα δεδομένα που θα προκύψουν από το ανασκαφικό έργο.

ΚΕΦ. 5: ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ – ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

5.1 ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία που αναφέρεται στην παράγραφο 1 του Άρθρου 40 του νόμου 3028 (ΦΕΚ/Α/153/28.6) του συντάγματος, οι εργασίες σε ακίνητα μνημεία και ιδίως η συντήρηση, η στερέωση, η αποκατάσταση, η αναστήλωση, διενεργούνται σύμφωνα με μελέτη, η οποία εγκρίνεται από την Υπηρεσία ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, ή αν αυτές είναι μείζονος σημασίας, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Συνεπώς, οι προαναφερθείσες εργασίες τίθενται υπό την ευθύνη του ΥΠ.ΠΟ.Α. Ο αρχαιολογικός χώρος έχει ήδη εδώ και αρκετά χρόνια ενταχθεί υπό καθεστώς προστασίας και ως εκ τούτου οι αρχαιότητες και το φυσικό περιβάλλον καθίστανται νομίμως ασφαλή από οικιστικές και άλλου είδους παρεμβάσεις.

Στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο θα πρέπει να συμπεριληφθεί και να μετέχει δραστήρια η Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών, καθώς κατά τα προηγούμενα χρόνια της δράσης της, έχει παρουσιάσει έμπρακτο ενδιαφέρον για την συγκεκριμένη περιοχή. Στόχος είναι αυτό το ενδιαφέρον να ενταθεί περισσότερο μέσω του προγράμματος. Σε αυτήν την περίπτωση το σωματείο μέσω της δράσης του χρειάζεται να παρέχει την ηθική και την υλική συμπαράσταση προς τη συγκεκριμένη απόπειρα ανάδειξης, ώστε να προσθέσει τα κατάλληλα εργαλεία για τη λειτουργία, τη μελέτη, την προστασία, τη συντήρηση και την αναστύλωση των ανθρωπογενών πολιτιστικών καταλοίπων στην ευρύτερη περιοχή του Δύστου, καθώς και για την προστασία της λίμνης. Η συνεισφορά της αποδίδεται εμπράκτως με την οργάνωση δραστηριοτήτων, όπως διαλέξεις, εκδρομές, έκδοση οδηγιών ή περιοδικών, καθώς και με την εμπλοκή μελών σε λειτουργίες όπως στις κτηριακές εγκαταστάσεις. Οι πόροι της θα προέρχονται από συνδρομές μελών, δωρεές και χορηγίες, ενώ θα υπάρχουν απολαβές από τη δωρεάν συμμετοχή σε προγράμματα και δράσεις προς τους συμμετέχοντες.

5.2 ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Θέτοντας ως στόχο τη διαχείριση των μνημείων του Δύστου, φορέας υλοποίησης ορίζεται η ΕΦ.Α. Ευβοίας, περιφερειακή υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠ.ΠΟ.Α). Αρμόδια για την επιστημονική και αρχαιολογική τεκμηρίωση, την συντήρηση, την προστασία, την αναστήλωση και οποιαδήποτε κίνηση διαμόρφωσης των αρχαιολογικών χώρων στην ευρύτερη περιοχή. Διευθυντής του έργου αναλαμβάνει έφορος αρχαιοτήτων που ορίζεται από την αντίστοιχη αρμόδια υπηρεσία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πρέβεζας. Με αυτόν τον τρόπο, ο φορέας υλοποίησης και ο διευθυντής του έργου θα βρίσκονται σε άμεση επικοινωνία και θα κινούνται με κοινούς άξονες.

Η ομάδα που θα αναλάβει την εκτέλεση του έργου απαρτίζεται από έναν (1) αρχιτέκτονα, με αρμοδιότητα τις αναστηλώσεις, έναν (1) αρχιτέκτονα, ένα, (1) μηχανικό, που θα αναλάβουν τις μελέτες που τους αφορούν και τις αντίστοιχες εκτελέσεις αυτών και έναν (1) αρχαιολόγο, που θα έχουν την γενικότερη αρχαιολογική επίβλεψη και πρακτική του έργου. Η επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της ομάδας έργου κατά τη διάρκεια υλοποίησης του έργου ακολουθεί

ιεραρχική δομή, μία διοικητική οργάνωση, στην οποία οι εργαζόμενοι ομαδοποιούνται κατά ειδικότητα, ενώ κάθε ομάδα διαθέτει έναν ορισμένο προϊστάμενο.

Η χρηματοδότηση του έργου επιτυγχάνεται μέσω της ένταξής του σε πρόγραμμα του ΕΣΠΑ, καθώς και από ιδιωτικές και δημόσιες εταιρείες μεγάλου κεφαλαίου που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Επίσης, δεδομένου ότι οι χρήσεις του info point περνούν στην επίβλεψη του δημοσίου, ένας από τους φορείς λειτουργίας καθίσταται ο δήμος Κύμης-Αλιβερίου, υπεύθυνος κυρίως για τη διατήρηση και τη φροντίδα χώρου και του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και για την ομαλή λειτουργία του. Σε συνεργασία, ωστόσο, για τη λειτουργία δρα και η ΕΦ.Α. Ευβοίας, εφόσον ο αρχαιολογικός χώρος θα διατίθεται ετησίως για πανεπιστημιακά προγράμματα ενώ θα χρειάζεται και συστηματική συντήρηση και παρακολούθηση.

Ένα αρχαιολογικό έργο τίθεται προς εκτέλεση, στοχεύοντας και έχοντας καθορισμένο ένα συγκεκριμένο πλαίσιο χρηστών που θα προσελκύσει. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το έργο με τη διεκπεραίωση του απευθύνεται τόσο στην τοπική κοινωνία και το τουριστικό κοινό της περιοχής, εφόσον παρέχεται και ο ενεργός ρόλος αυτής με εθελοντικές δράσεις σε συνεννόηση με τον δήμο, σε σχολεία, τα οποία μπορούν να λάβουν μέρος στα προτεινόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα, όσο και προς το επιστημονικό κοινό ειδικού ενδιαφέροντος, όπως η Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή και το ΕΚΠΑ καθώς και πολιτισμικούς και οικολογικούς οργανισμούς.

Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται οι παράγοντες υλοποίησης τους έργου

Πίνακας 5 Φορείς υλοποίησης του έργου

Διευθυντής Έργου	Ορισμός αρχαιολόγου σε συνεννόηση των φορέων υλοποίησης
Φορείς Υλοποίησης του Έργου	ΕΦ.Α Ευβοίας Πανεπιστήμιο Αθηνών – Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας Δήμος Κύμης – Αλιβερίου
Ομάδα Έργου	Αρχαιολόγοι, Αρχιτέκτονες, Μηχανικοί, Συντηρητές Εργατοτεχνίτες Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία
Φορέας λειτουργίας	ΕΦ.Α Ευβοίας
Χρήστες	Τοπική κοινωνία, Τουρίστες, Σχολεία, Πανεπιστήμια, Διάφοροι πολιτιστικοί φορείς
Φορείς χρηματοδότησης	Οικονομικές υπηρεσίες περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, ιδιωτική χρηματοδότηση (ΤΕΡΝΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ, ΔΕΗ, ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ)

ΚΕΦ. 6: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΙΝΔΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (RISK MANAGEMENT)

Η διαχείριση των κινδύνων, οι οποίοι λογικά προκύπτουν σε κάθε έργο, έρχονται να παρεμποδίσουν ή να καθυστερήσουν την αποπεράτωση του και ως εκ τούτου να δημιουργούν την ανάγκη αναγνώριση με σκοπό την ανάλυση και αντιμετώπιση τους. Η διαδικασία καταγραφής τους εκτελείται μέσω της διαμόρφωσης ενός καταλόγου κινδύνων, ο οποίος φυσικά θα πρέπει να αναθεωρηθεί κατά τη διάρκεια των διαδικασιών διεκπεραίωσης του έργου. Επιγραμματικά, στο συγκεκριμένο έργο ανάδειξης, εντοπίζονται οι παρακάτω κίνδυνοι:

Καθυστέρηση χρηματοδότησης – Έλλειψη πόρων. Όπως σε κάθε έργο, έτσι και στο συγκεκριμένο αντιμετωπίζονται τόσο τα προβλήματα έλλειψης χρηματοδότησης όσο και καθυστερήσεων.

Δυσκολία συντονισμού μεταξύ υπηρεσιών. Σε έργα στα οποία εμπλέκεται πλήθος συντελεστών από διαφορετικά πεδία, ελλοχεύει ο κίνδυνος αδυναμίας συνεννόησης, επικοινωνίας και συντονισμού αυτών με έναν κοινό στόχο.

Η ελλιπής αρχαιολογική τεκμηρίωση του αρχαιολογικού χώρου. Το γεγονός ότι δεν έχει πραγματοποιηθεί συστηματική έρευνα στο χώρο δημιουργεί προβλήματα ιδιαίτερα τόσο ως προς την κατεύθυνση των προτάσεων ανάδειξης όσο και ως προς το χρονοδιάγραμμα του έργου.

Προβλήματα με τις απαλλοτριώσεις. Το συγκεκριμένο πρόβλημα αφορά τη περιοχή δημιουργίας του info point στην οποία συναντάμε μικροϊδιοκτήτες.

Δυσμενείς καιρικές συνθήκες. Κατά τους χειμερινούς μήνες έχει παρατηρηθεί ότι ο κάμπος του Δύστου σε κάποια σημεία λιμνάζει, ενώ κατά τους θερινούς το κλίμα είναι έντονα ζεστό. Οι δύο αυτές παράμετροι δυσχεραίνουν ιδιαίτερα το χρόνο αποπεράτωσης του έργου.

Καταπάτηση φυσικού περιβάλλοντος / αλλοίωση φυσικού τοπίου. Η λίμνη του Δύστου αποτελεί ένα ευαίσθητο οικοσύστημα το οποίο κάθε χρόνο χρησιμοποιούν πληθώρα σπάνιων πτηνών. Οι εργασίες οι οποίες θα πραγματοποιηθούν ενδέχεται να δημιουργήσουν προβλήματα και ως εκ τούτου θα πρέπει να είναι αρκετά προσεκτικές παρατηρώντας τυχόν αλλοιώσεις.

Έλλειψη υποδομών και εξειδικευμένου προσωπικού. Στην ευρύτερη περιοχή του Δύστου δεν συναντάμε ούτε τις υποδομές ούτε το έμπειρο εξειδικευμένο προσωπικό για να καλύψει άμεσα την εκπόνηση μελετών ή την επίβλεψη των εργασιών.

Πίνακας Ανάλυσης Κινδύνων

Πίνακας 6 Κινδύνων

Κίνδυνοι

1. Προβλήματα με τις απαλλοτριώσεις
2. Δυσμενείς - απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες.
3. *Ελλιπής αρχαιολογική τεκμηρίωση του αρχαιολογικού χώρου*
4. Έλλειψη πόρων-καθυστέρηση χρηματοδότησης
5. Δυσκολία συντονισμού μεταξύ υπηρεσιών
6. Καταπάτηση φυσικού περιβάλλοντος / αλλοίωση φυσικού τοπίου
7. *Έλλειψη υποδομών και εξειδικευμένου προσωπικού*

Ανάλυση Πιθανών κινδύνων

Στον παραπάνω πίνακα γίνεται διάκριση του μεγέθους των κινδύνων με την ταξινόμησή τους. Προκειμένου, να γίνει μία συνολική αξιολόγηση των κινδύνων στο έργο, χρησιμοποιείται ένα ποσοτικοποιημένο υπόδειγμα, με το οποίο επιχειρείται να ταξινομηθούν οι κίνδυνοι με βάση τις πιθανότητες: πολύ μικρή - μικρή - μέτρια - μεγάλη – πολύ μεγάλη. Με τη χρήση της εξής απλής κλίμακας:

Ελάχιστη	Μικρή	Μεσαία	Μεγάλη	Πολύ μεγάλη
1	2	4	6	8

ΚΙΝΔΥΝΟΣ	ΠΙΘΑΝΟ- ΤΗΤΑ	ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΣΤΟ:			ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΠΙΠΤΩΣΗ	ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ
		ΚΟΣΤΟΣ	ΧΡΟΝΟΔΙΑ- ΓΡΑΜΜΑ	ΦΥΣΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ		
Προβλήματα με τις απαλλοτριώσεις	4	4	4	2	10	40
Δυσμενείς - απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες	6	2	2	2	6	36
<i>Ελλιπής αρχαιολογική τεκμηρίωση του αρχαιολογικού χώρου</i>	8	4	6	2	12	96
Έλλειψη πόρων-καθυστέρηση χρηματοδότησης	6	4	8	2	14	84
Δυσκολία συντονισμού μεταξύ υπηρεσιών	4	2	4	2	10	40
Καταπάτηση φυσικού περιβάλλοντος / αλλοίωση φυσικού τοπίου	4	1	1	4	6	24
<i>Έλλειψη υποδομών και εξειδικευμένου προσωπικού</i>	4	2	4	2	10	40

Από τα παραπάνω προκύπτει ένας πίνακα ταξινόμησης των κινδύνων, σύμφωνα με το μέγεθος τους:

ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ
<i>Έλλιψή αρχαιολογική τεκμηρίωση του αρχαιολογικού χώρου</i>
Έλλειψη πόρων-καθυστέρηση χρηματοδότησης
ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΜΕΤΡΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ
Προβλήματα με τις απαλλοτριώσεις
Δυσμενείς - απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες
Δυσκολία συντονισμού μεταξύ υπηρεσιών
Καταπάτηση φυσικού περιβάλλοντος / αλλοίωση φυσικού τοπίου
<i>Έλλειψη υποδομών και εξειδικευμένου προσωπικού</i>
ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΜΙΚΡΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ
Καταπάτηση φυσικού περιβάλλοντος / αλλοίωση φυσικού τοπίου

Αντιμετώπιση Κινδύνων

Από τα παραπάνω διαπιστώθηκαν οι κίνδυνοι που χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης. Ως εκ τούτου δημιουργείται η ανάγκη σχεδιασμού ενεργειών με στόχο την αντιμετώπιση των κινδύνων και την ανάπτυξη εναλλακτικών μεθόδων και τον προσδιορισμό ενεργειών, προκειμένου να ενισχυθούν οι ευκαιρίες και να μειωθούν οι απειλές για τους στόχους του έργου. Στη διαδικασία πρέπει να περιληφθεί ο καθορισμός των προσώπων ή των φορέων που αναλαμβάνουν την αρμοδιότητα και την ευθύνη για την αντιμετώπιση κάθε κινδύνου.¹⁶⁶

Με σκοπό να πετύχουμε τα παραπάνω, καταγράφονται ακολούθως οι τεχνικές που μπορούν να εφαρμοστούν:

- **Μεταβίβαση:** Στην οποία η διαχείριση ενός κινδύνου και η ευθύνη για τις επιπτώσεις του μεταβιβάζεται από ένα φορέα υλοποίησης του έργου σε ένα τρίτο φορέα.
- **Εξάλειψη:** Πραγματοποιείται με την τροποποίηση του σχεδιασμού του έργου για να αποφευχθεί ο κίνδυνος ή οι επιπτώσεις του. Η εξάλειψη στοχεύει προς τους κινδύνους μεγάλου μεγέθους.
- **Μείωση:** Επιχειρεί να ελαττώσει το μέγεθος των κινδύνων, μειώνοντας είτε την πιθανότητα να συμβούν τα γεγονότα που έχουν αναγνωριστεί ως κίνδυνοι, είτε τις επιπτώσεις που θα έχουν εάν αυτά συμβούν¹⁶⁷.
- **Αποδοχή:** Η προσπάθεια να αποκατασταθούν οι επιπτώσεις ενός κινδύνου εκ των υστέρων, αφού έχουν διαπιστωθεί. Η αποδοχή αυτή μπορεί να είναι «ενεργητική» ή «παθητική». Η ενεργητική αποδοχή στηρίζεται στη λήψη έκτακτων μέτρων που θα

¹⁶⁶ Μαστραντώνης, 2007, 296

¹⁶⁷ Μαστραντώνης, 2007, 297-301

πρέπει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό να έχουν προσδιοριστεί στο σύστημα διαχείρισης κινδύνων του έργου. Η «παθητική» αποδοχή των κινδύνων στην ύπαρξη περιθωρίων, χρονικών, οικονομικών ή άλλων που μπορούν να αναπληρώσουν τις καθυστερήσεις ή τις υπερβάσεις που παρουσιάζονται κατά την υλοποίηση του έργου.

Έχοντας λάβει υπόψη τα παραπάνω, επιχειρείται η επίλυση των ενδεχομένων κινδύνων που έχουν παρατεθεί, δηλώνοντας την τεχνική αντιμετώπισης (αποδοχή, μείωση, εξάλειψη, μεταβίβαση) και τον τρόπο αντιμετώπισης πιο αναλυτικά σε κάθε περίπτωση αντίστοιχα.

Ελλιπής αρχαιολογική τεκμηρίωση του αρχαιολογικού χώρου. Προτείνεται η τεχνική της εξάλειψης, καθώς αρχικά κρίνεται αναγκαίο να πραγματοποιηθούν ανασκαφικές έρευνες ώστε να υπάρξει μια συγκεκριμένη πιθανών νέα πρόταση που θα προκύψει από τη μελέτη των ευρημάτων από στην Ακρόπολη του Δύστου. Συγχρόνως, τόσο οι έρευνες για την αποκατάσταση στο αρχοντικό του Κοντόσταυλου, όσο και οι λοιπές εργασίες μπορούν να συνεχιστούν χωρίς να υπάρξει διαφοροποίηση στο αρχικό χρονοδιάγραμμα. Οι ανασκαφικές εργασίες που θα πραγματοποιηθούν μπορούν να δημιουργήσουν μικρές διαφοροποιήσεις στο χρονοδιάγραμμα των επεμβάσεων στην Ακρόπολη του Δύστου.

Καθυστέρηση χρηματοδότησης- Έλλειψη πόρων. Προτείνεται αποδοχή του προβλήματος με την πίστωση στην αγορά και μείωση με την εξεύρεση ιδιωτικών χορηγιών και την χρησιμοποίηση μέρους από το ποσό των απρόβλεπτων.

Προβλήματα με τις απαλλοτριώσεις. Προτείνεται η αποδοχή του προβλήματος δίνοντας νέα χρονικά περιθώρια στο αρχαιολογικά έργο που αφορά την αποκατάσταση του αρχοντικού.

Δυσμενείς - απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες. Προτείνεται αποδοχή με αναπροσαρμογή του χρονοδιαγράμματος για μικρό χρονικό διάστημα και κατόπιν πρόβλεψη για τις ημέρες των βροχοπτώσεων.

Δυσκολία συντονισμού μεταξύ υπηρεσιών. Προτείνονται οι τεχνικές της εξάλειψης και της μεταβίβασης. Αρχικά όσον αφορά το υφιστάμενο προσωπικό, με την ανάθεση των διακριτών πεδίων, γίνεται προσπάθεια επίλυσης των διαφορών και εκπαίδευση με διεπιστημονικές προδιαγραφές. Ενώ σε περίπτωση προβλημάτων που αφορούν το έργο αποκατάστασης προτείνεται η μεταβίβαση σε ιδιωτικό φορέα.

Έλλειψη υποδομών και εξειδικευμένου προσωπικού. Προτείνεται αποδοχή και άμεση προσπάθεια για επίλυση του προβλήματος, με την πρόσληψη προσωπικού μέσω διαγωνισμών.

Καταπάτηση φυσικού περιβάλλοντος / αλλοίωση φυσικού τοπίου. Προτείνεται η εξάλειψη, με τη συμμετοχή των αρμόδιων φορέων με σκοπό τη συνεχή ενημέρωση του κοινού με γνώμονα τον σεβασμό για τη φροντίδα που έχει ανάγκη το φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βρανόπουλος Α. Ε. (2000) «Η Ιστορία της Εύβοιας» Πελασγός, Αθήνα.
- Βασιλάτος Ν. Γ. (1992) «Κάστρα και Πύργοι της Εύβοιας» Εκδόσεις Μπλάντερ ΕΠΕ.
- ΓΟΥΝΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (1979) «Ιστορία της Νήσου Ευβοίας» εκδ. προοδευτικής Ευβοίας, Χαλκίδα
- Καλλιγιάς Π. (1992) «Η Ιστορία της Εύβοιας» Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος 42, 5-11.
- Καραγιάννης Σ. Παναηλίας Θ. Τερζίδης Κ. (2006) «Μια πρόταση υλοποίησης του management οικοτουρισμού στον ελλαδικό χώρο: η περίπτωση της περιοχής της λίμνης του Δύστου στην Εύβοια» στο «Τιμητικός τόμος Μαρίας Νεγρεπόντη-Δελιβάνη» Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών.
- Καραβασίλη Μ. και Μικελάκης Ε. (1999) «Πολιτιστικές Διαδρομές: προς μια ερμηνευτική του «πολιτισμικού τοπίου» με αναπτυξιακή προοπτική» Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος 71, 82-86.
- Καρακώστας Ι. (1992) «Η λίμνη του Δύστου ως αντικείμενο νομικής περιβαλλοντικής προστασίας» Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος 42, 92-95.
- Κατσάλη Ε. Κωσταρέλη Α. (2017) «Δίκτυο βυζαντινών ναών στην κεντρική Εύβοια: Σχεδιάζοντας μια πολιτιστική διαδρομή στα ίχνη των Ελλήνων αρχόντων της Λατινοκρατία» Στο Tankosic T. Mavridis F. Kosma M. (επ), *“An Island between Two Worlds, The Archaeology of Euboea from Prehistoric to Byzantine Times”* Norwegian Institute at Athens, Αθήνα, 577-592.
- Κούκα Ε. (2011) «Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Εύβοια. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης. Μελέτη Περίπτωσης: Νομός Ευβοίας. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΝΟΜΟΣ .ΕΥΒΟΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΟΥ» Αναγνώστου Δ. (επιβλέπων) Πτυχιακή Εργασία, Καβάλα: ΤΕΙ ΚΑΒΑΛΑΣ Σχολή Διοίκησης & Οικονομίας Τμήμα Λογιστικής
- Λαμπρινουδάκης Β. (2006) «Εισαγωγή στη Διαχείριση Μνημείων της Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Σημειώσεις από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις του καθηγητού Β. Κ Λαμπρινουδάκη» Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Μαστραντώνης Π. (2007) «ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ» Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Μουτσόπουλος (1992) “Τα «Δρακόσπιτα»” Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος 42, 47-54
- Νικολόπουλος Β. (2015) «Η Προϊστορική Εποχή της Εύβοιας» στο Στ. Οικονόμου (επιμ.) «*Αρχαιολογικές Συμβολές Τόμος Γ: Βοιωτία & Εύβοια*» Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα
- Ντάφη Ε. (2017) «Η κεντρική Εύβοια στο τέλος της Αρχαιότητας. Ένα σύνολο αγγείων από τον υστερορωμαϊκό και πρωτοβυζαντινό οικισμό στις εγκαταστάσεις της ΔΕΗ Αλιβερίου.» Στο Tankosic T. Mavridis F. Kosma M. (επ), *“An Island between Two Worlds, The Archaeology of Euboea from Prehistoric to Byzantine Times”* Norwegian Institute at Athens, Αθήνα, 469-492

- Πάλλης Γ. (2017) «Η μεσοβυζαντινή γλυπτική στην Εύβοια: επισημάνσεις και ερωτήματα.» Στο Tankosic T. Mavridis F. Kosma M. (επ), *“An Island between Two Worlds, The Archaeology of Euboea from Prehistoric to Byzantine Times”* Norwegian Institute at Athens, Αθήνα, 507-517
- Σάμψων Α. ΧΧ «Τα σπήλαια και η χρήση τους στην Εύβοια και γενικότερα στον Ελληνικό χώρο» Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος , 37-44
- Σαπουνά-Σακελλαράκη (1992) «Το Μουσείο της Ερέτριας» Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος 42, 111-112
- Σαπουνά – Σακελλαράκη Ε. (2009) «Ιστορικό και αρχαιολογικό περίγραμμα» στο Ανδρέας Γ. Βλαχόπουλος (επ.) «*Εύβοια & Στερεά Ελλάδα*» Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα, 44-55
- Σκούρας Θ. (1975) «Οχυρώσεις στην Εύβοια»- ΑΕΜ – Τόμος Κ΄
- Τουλουπά Ε. (1992) «Εύβοια. Ιστορικοί χρόνοι» Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος 42, 26-28
- Τριανταφυλλόπουλος Δ.Δ. (1992) «Αρχαιολογικά Πρωτοβυζαντινής και Μεταβυζαντινής Εύβοιας» Αρχαιολογία και Τέχνες, Τεύχος 42, 63-75
- Τριανταφυλλόπουλος Δ. Δ. (2017) «Ερμηνευτικά αρχαιολογικά ζητήματα της βυζαντινής Εύβοιας» στο Tankosic T. Mavridis F. Kosma M. (επ), *“An Island between Two Worlds, The Archaeology of Euboea from Prehistoric to Byzantine Times”* Norwegian Institute at Athens, Αθήνα, 17-32
- Χατζηδημητρίου Α. (2000) «Αλιβέρι. Συμβολή στην αρχαιολογική έρευνα της περιοχής, Αθήνα» Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα
- Χατζηδημητρίου Α. (2003) «Δύστος: Πόλις Ευβοίας : Αρχαιολογικά και ιστορικά δεδομένα για τον αρχαίο δήμο του Δύστου» Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα
- Χατζηδημητρίου Α. (2009) «Ερετρική επικράτεια και οι δήμοι της» Στο Ανδρέας Γ. Βλαχόπουλος (επ.) «*Εύβοια & Στερεά Ελλάδα*» Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα, 44-55
- Χατζηδημητρίου Α. (2017) Ανάγλυφη κεραμική από τους Ζάρακες Καρυστίας. Στο Tankosic T. Mavridis F. Kosma M. (επ), *“An Island between Two Worlds, The Archaeology of Euboea from Prehistoric to Byzantine Times”* Norwegian Institute at Athens, Αθήνα, Αθήνα, 303-319
- Χιδιρόγλου Μ. (2009) «Νότια Καρυστία» Στο Ανδρέας Γ. Βλαχόπουλος (επ.) «*Εύβοια & Στερεά Ελλάδα*» Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα, 84-91
- BENGTSON HERMANN (1991) «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΡΩΜΑΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ» Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα
- Tobias K. (2017) “Middle Helladic (central) Euboea and its cultural connections: The state of research.” Στο Tankosic T. Mavridis F. Kosma M. (επ), *“An Island between Two Worlds, The Archaeology of Euboea from Prehistoric to Byzantine Times”* Norwegian Institute at Athens, Αθήνα, Athens, 145-158
- Wallace W. P. 1961 «Οι Δήμοι της Ερέτριας» ΠΑΕ 157-203

Ηλεκτρονικές Πηγές

Αγγελή Ε. (2012) «Μελέτη αποκατάστασης του ναού του Ταξιάρχη στα Καλύβια Καρύστου» στο «4ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 2009-2011» (<https://www.academia.edu/35568919/M%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%A4%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%AC%CF%81%CF%87%CE%B7%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%9A%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CE%B2%CE%B9%CE%B1%CE%9A%CE%B1%CF%81%CF%8D%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85>) (15/12/2020)

Γαλάνης Ο. (2010) «Λίμνη Δύστου. Περιβαλλοντική Εξυγίανση της Περιοχής, Προτάσεις Ενίσχυσης, Οικολογικού Τουρισμού και άλλων Επεμβάσεων» Βαρελίδης Γ. (Επιβλέπων) Πτυχιακή Εργασία, ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ: ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ (http://okeanis.lib2.uniwa.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/259/pol_00635.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (28/12/2020)

Σάλλης Γ. (2015) «Τουριστική ανάπτυξη του Νομού Εύβοιας» Λαγός Δ. (επιβλ.) Πτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου Σχολή Επιστημών της Διοίκησης Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων(<https://hellanicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/6401/file0.pdf?sequence=2&isAllowed=y>) (8/1/2020)

Δαμβέργης – Βασιλείου Α. Ν. «ΑΡΧΑΙΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΥΒΟΙΑ (1.050 – 27 π.Χ.)» Θέμελης Π. Γ. Φαράκλας Ν. Σταμπολίδης Ν. Χ. Διπλωματική Εργασία, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ (<https://www.academia.edu/10279062/%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%91%CE%99%CE%95%CE%A3%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%95%CE%99%CE%A3%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9D%CE%95%CE%A5%CE%92%CE%9F%CE%99%CE%91%1%050%27%CF%80%CE%A7%CE%1%BC%88%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CE%1%BC%94%CE%BA%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%B7%2014>) (15/12/2020)

Δήμου Κύμης – Αλιβερίου (<http://www.kimis-aliveriou.gr/>) (28/12/2020)

Δήμος Χαλκίδας, ΧΧ, Ιστορικό (<https://dimoschalkideon.gr/i-chalkida/istoria-2/>) (6/1/2020)

Ελληνικό Κέντρο Υγρότοπων Βιότοπων (2019) (http://www.ekby.gr/ekby/el/PP_main_el.html) (15/12/2020)

Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία «Λίμνη Δύστος» (ΧΧ) (https://www.ornithologiki.gr/page_iba.php?aID=112) (15/12/2020)

ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Ακίνητα Μνημεία» (<https://www.medievalroutes.gr/el/psifiakes-syloges/akinita-mnimeia/>) (6/1/2021)

ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) « Άγιος Δημήτριος Μακρυχώρι» (https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/2492_el/)

ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου στον Οξύλιθο» (https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/3470_el/)

- ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στον Άγιο Λουκά» (https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/4642_el/)
- ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Μονή Λευκών ή Αγίου Χαραλάμπους» (https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/2626_el/)
- ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Ναός Αγίας Άννας» (https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/2528_el/)
- ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Ναός Αγίας Θέκλας» (https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/4665_el/)
- ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Πύργος Αυλωναρίου» (https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/2922_el/)
- ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Ναός Αγίου Δημητρίου Αυλωνάρι» (https://www.medievalroutes.gr/el/syloges/antikeimena/2548_el/)
- ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Στα ίχνη των βυζαντινών ναών της κεντρικής Εύβοιας» (<https://www.medievalroutes.gr/el/eyboia-skyros/proteinomenes-diadromes/sta-ihni-ton-byzantinon-naon-tis-kentrikis-eyboias/>)
- ΕΦ.Α. Ευβοίας (2014) «Αναζητώντας τα μνημεία της Καρύστου» (<https://www.medievalroutes.gr/el/eyboia-skyros/proteinomenes-diadromes/anazitontas-ta-mnimeia-tis-karystou/>)
- Κιτσός Β. (2016) «Οι κυριότερες χρονολογίες της Χαλκίδας» (https://www.square.gr/h-kurioteres-xronologies-ths-xalkidas/26667#_ftn7) (8/1/2020)
- Λόης Γ. (2015) «Οι Δρύοπες και τα «Δρακόσπιτα» της Εύβοιας» (<https://www.square.gr/oi-driopes-kai-ta-drakospita-ths-evias/11913>) (8/1/2020)
- Μαμαλούκος Σ. (2017) «Το Ριζόκαστρο του Αλιβερίου» (<https://www.square.gr/to-rizokastro-aliveriou/29569>) (8/1/2020)
- Μπαλάσκας, ΧΧ «6. Κλασική Περίοδος 506-404 π.Χ.» (<https://sites.google.com/site/nikosmpalaskasalimedon/istoria/archaias-elladas/6-klasike-periodos-506-404-p-ch>) (8/1/2020)
- Παπαγεωργίου Μ. Γιαντούνα Ε. (2012) «Πολιτιστικός Τουρισμός και πολιτιστικές διαδρομές: Κατευθύνσεις σχεδιασμού σε τοπική κλίμακα μέσα από την περίπτωση του Δήμου Ελασσόνας» (https://www.citybranding.gr/2012/12/blog-post_19.html) (8/1/2020)
- Τζάνης Α. (2011) «ΑΣΤΙΚΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑ ΠΟΛΗΣ ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ» Βαρελίδης Γ. Κ. (επιβλ.) Α.Τ.Ε.Ι. Πειραιά: ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ, Αθήνα (http://oceanis.lib.puas.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/292/pol_00668.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (8/1/2020)
- Τσομάκας Β. (2016) «Ο επί τουρκοκρατίας οικισμός Σαράι στην λίμνη του Δύστου» (http://koumiotis.blogspot.com/2016/05/blog-post_23.html) (8/1/2020)

- Χατζηδημητρίου Α. Μυλωνάς Δ. (2012) «Ιστορικό: Αρχαιολογικός χώρος Δύστου» ,
(http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=5526) (8/1/2020)
- Χατζηδημητρίου Α. Μυλωνάς Δ. (2012) «Καστρί Ποταμιάς»
(http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=5527) (8/1/2020)
- Χιδιδρόγλου Μ. Μιλωνάς Δ. (2012) Δρακόσπιτα της Νότιας Εύβοιας
(http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5521) (8/1/2020)
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (2012) «Μαυσωλίο Καρύστου»
(http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=883) (8/1/2020)
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού «Πολιτιστικές Διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης» (<https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=3225>)
(8/1/2020)
- Jacoby D. 2017 «Η Εύβοια υπό Λατινική κυριαρχία (μέρος 1^ο) » Λοης Γ.(μτφρ.) στο
(<https://www.square.gr/h-evia-upo-latiniki-kuriarxia-meros-1/28567>) (8/1/2020)
- Jacoby D. 2017 «Η Εύβοια υπό Λατινική κυριαρχία (μέρος 2^ο) » Λοης Γ.(μτφρ.) στο
(<https://www.square.gr/ellines-xorikoi-kai-arxontes-sth-latinokratoumenh-evia/28997>)
(8/1/2020)
- NaturaGraeca (XX) «Λίμνες: Λίμνη Δύστος»
(<https://www.naturagraeca.com/ws/129,191,54,1,1,%CE%9B%CE%AF%CE%BC%CE%BD%CE%B7-%CE%94%CF%8D%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82>) (8/1/2020)

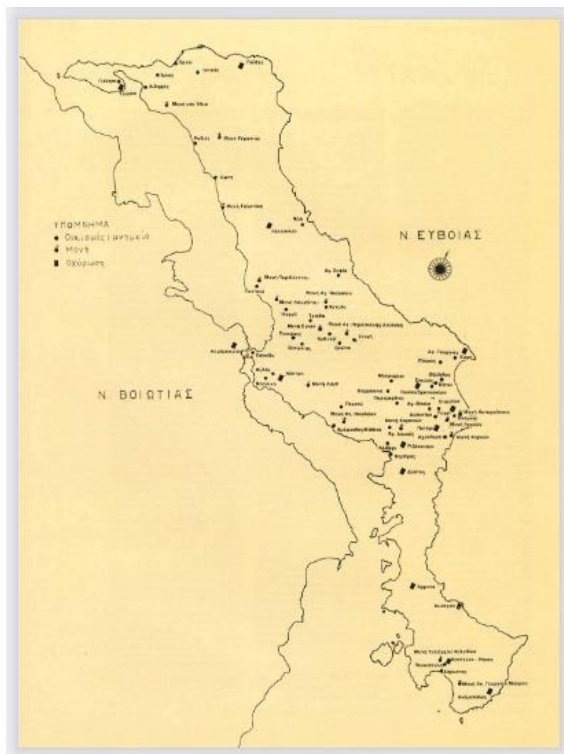
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Εικόνα 1 Χάρτης της Εύβοιας με τις κυριότερες αρχαιολογικές θέσεις (Βλαχόπουλος 2008)

Εικόνα 2 Λιλιάντιο πεδίο

Εικόνα 3 Χάρτης με τις θέσεις της Βυζαντινής και Ενετικής περιόδου (Τριανταφυλλόπουλος, 1992, 66)

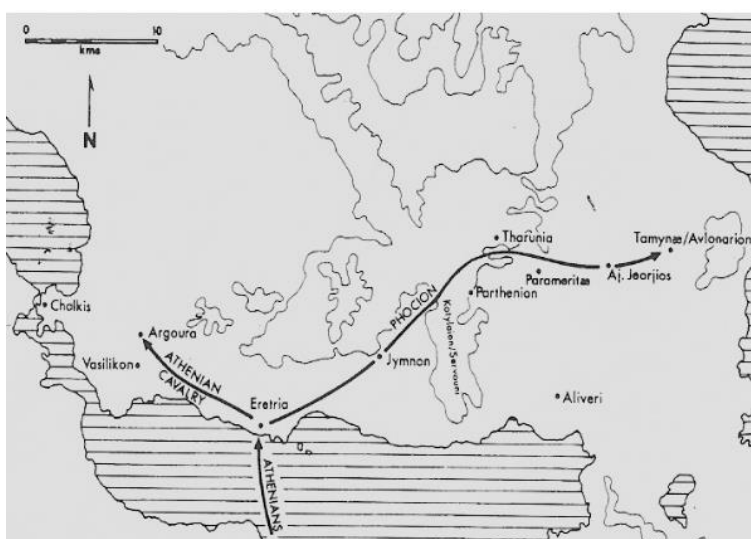
Εικόνα 4 Ο χάρτης της Εύβοιας 1728 του Vincenzo-Maria Coronelli (Χατζηδημητρίου, 2003, 28)

Εικόνα 5 Χάρτης Δύστου (Χατζηδημητρίου, 2003, 4)

Εικόνα 6 Γενική άποψη του λόφου Καστρί Δύστου (NaturaGraeca)

Εικόνα 7 Η πορεία του Φωκίωνα στη μάχη των Ταμύνων 349 π.Χ. (Χατζηδημητρίου, 2000)

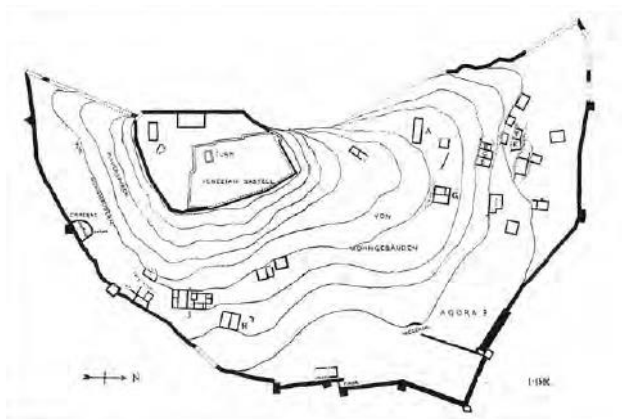
Εικόνα 8 Νομίσματα από τον "θησαυρό" των Βύρρων (Χατζηδημητρίου, 2003, 29)

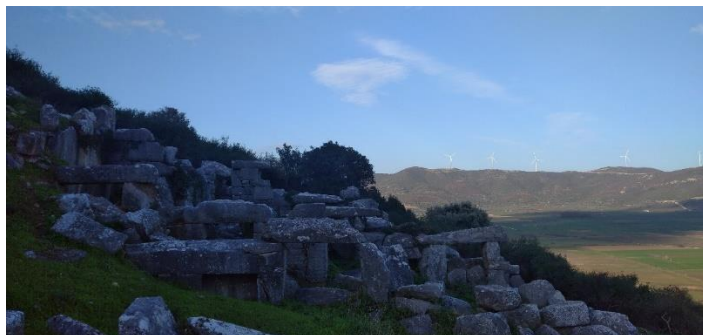
Εικ. 14 Λίθος όσος με την επιγραφή ΗΘΡΟΣ.

Εικόνα 9 Όροι του Αρχαίου Δήμου Δύστου (Χατζηδημητρίου, 2003, 16)

Εικόνα 10 Κάτοψη του οχηρομένου οικισμού (Χατζηδημητρίου, 2003, 6)

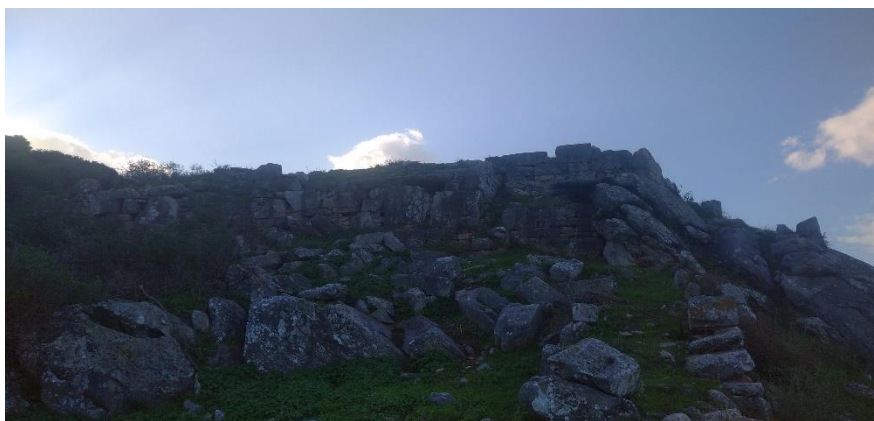
Εικόνα 11 - 12 Άποψη «Μεγάλης Οικίας» – Κάτοψη «Μεγάλης Οικίας»

Εικόνα 13 Η ανατολική πύλη της Ακρόπολης (ΥΠ.ΠΟ.Α)

Εικόνα 14 Άποψη της οχύρωσης

Εικόνα 15 Άποψη της οχύρωσης

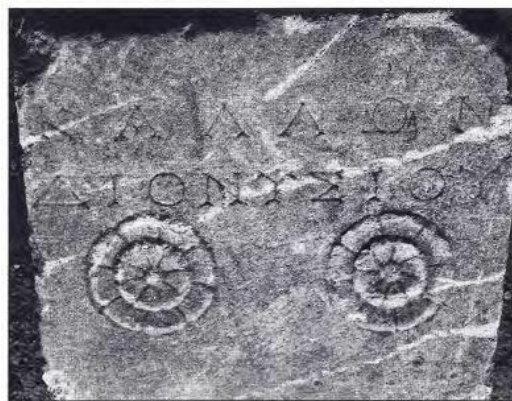
Εικόνα 16 Λιθόκτιστη σήραγγα (Χατζηδημητρίου, 2003, 10)

Εικόνα 17 Ενετικός Πύργος

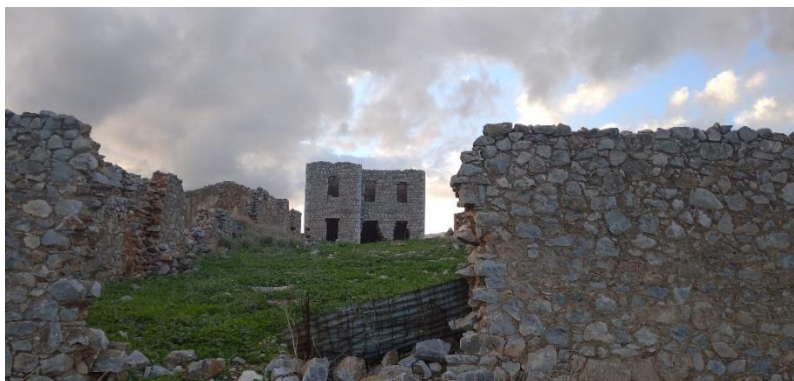
Εικόνα 18 Εικόνα Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη Επιγραφή: ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΔΙΟΦΑΝΤΟΥ ΧΑΙΡΕ, Εικόνα 19 Ναός Αγίου Γεωργίου, ανθέμιο από επίσειψη επιτύμβιας στήλης,

Εικόνα 20 Επιτύμβια ενεπίγραφη στήλη Επιγραφή: «ΚΑΛΛΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ (Χατζηδημητρίου, 2003, 23)

Εικόνα 21 Εικόνα 22 Άποψη κτηριακού συγκροτήματος και αρχοντικού Κοντόσταυλου

Εικόνα 23 Πύργος Κουτουμουλά

Εικόνα 24 Δασκαλειό, Παράκτια οχύρωση (Μιχαήλ)

Εικόνα 25 - 26 Υφιστάμενη κατάσταση

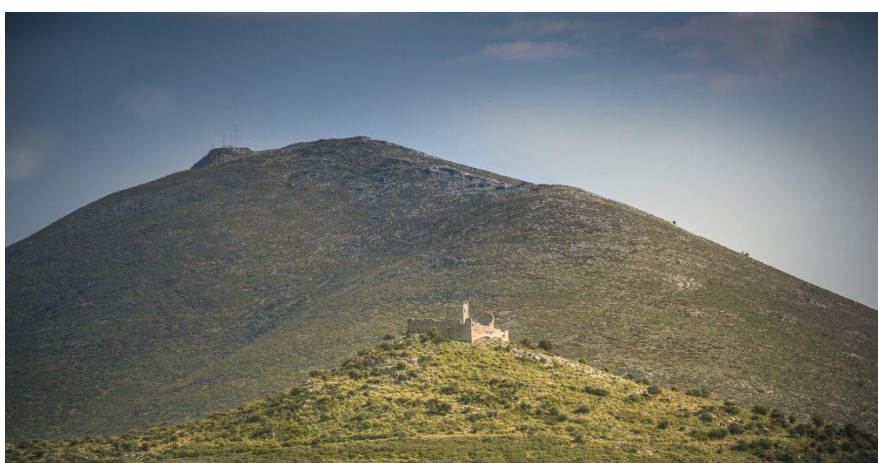

Εικόνα 27 Χάρτης Δήμος Κύμης-Αλιβερίου (Ιστότοπος Δήμου Κύμης-Αλιβερίου)

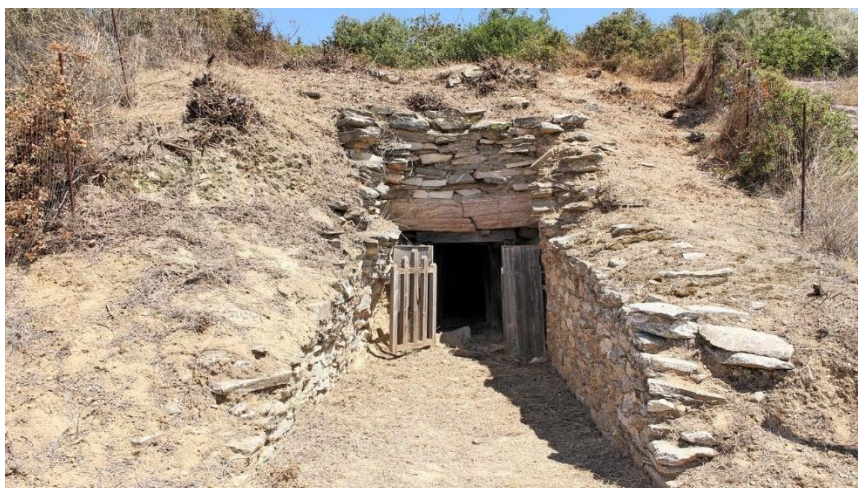

Εικόνα 28 Πύργος Αλιβερίου (kastro.eu)

Εικόνα 29 Ρωμαϊκές θέρμες (ΥΠ.ΠΟ.Α)

Εικόνα 30 Ριζόκαστρο Αλιβερίου

Εικόνα 31 Θολωτός τάφος Κατάκαλου (ΥΠ.ΠΟ.Α)

Εικόνα 32 - 33 Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου, 2014)

Εικόνα 34 Άγιος Δημήτριος (Κόκκινοεκκλησιά) (Τζάνης, 2011, 19)

Εικόνα 35 Μεταμόρφωση του Σωτήρος Αγίου Λουκά (ΕΦ.Α. Ευβοίας Μεταμόρφωσης του Σωτήρος Ευβοίας, 2014.)

Εικόνα 36 Πύργος Αυλωναρίου (kastra.eu)

Εικόνα 37 Ναός Αγίου Δημητρίου - Αυλωνάρι

Εικόνα 39 Αγία Θέκλα - Ορολόγι

Εικόνα 40 Εικόνα I. N. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (ΕΦ.Α. Ευβοίας Μεταμόρφωσης του Σωτήρος Ευβοίας, 2014)

Εικόνα 38 I. N. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (ΕΦ.Α. Ευβοίας Μεταμόρφωσης του Σωτήρος Ευβοίας, 2014.)

Εικόνα 41 Μονή Λευκών – Αυλωνάρι (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Μονή Λευκών ή Αγίου Χαραλάμπους 2014.)

Εικόνα 42 Κάστρο Κούπα Οκτωινιά (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Κάστρο Κουπα, 2014.)

Εικόνα 43 Ι. Ν. Αγίου Νικολάου Ριτζάνοι (evima.gr)

Εικόνα 44 Κοίμηση Θεοτόκου Οξύλιθος (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Κοίμηση Θεοτόκου στον Οξύλιθο, 2014)

Εικόνα 45 Αγία Άννα – Οξύλιθος (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Κοίμηση Θεοτόκου στον Οξύλιθο, 2014.)

Εικόνα 46 Εικόνα 46 Ναός Παναγίας Οδηγήτριας – Σπηλιές (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Παναγίας Οδηγήτριας στις Σπηλιές, 2014.)

Εικόνα 47 Άγιος Δημήτριος Μακρυχώρι (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Άγιος Δημήτριος Μακρυχώρι, 2014.)

Εικόνα 48 Ενετικός Πύργος Κήπων (Kastra.eu)

Εικόνα 49 Οικισμός Καστρίου Κύμης (kastra.eu)

Εικόνα 50 Ενετικός Πύργος Τραχηλίου (kastra.eu)

Εικόνα 51 Ναός Ζωοδόχου Πηγής (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Ζωοδόχου Πηγής, 2014.)

Εικόνα 52 Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Άνω Βάθειας (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου, 2014)

Εικόνα 53 Ναός Αγίου Γεωργίου Γυμνό (ΕΦ.Α. Ευβοίας, Ναός Αγίου Γεωργίου, 2014)

Εικόνα 54 Ενετικός Πύργος Γυμνού (kastra.eu)

Εικόνα 55 Πύργος Ζαράκων

Εικόνα 56 Δρακόσπιτο Νυμφριό

Εικόνα 57 Δρακόσπιτο Όχης

Εικόνα 58 Δρακόσπιτο Στυρα

Εικόνα 59 Ρωμαϊκό υδραγωγείο (ΕΦ.Α. Ευβοίας Ρωμαϊκό υδραγωγείο)

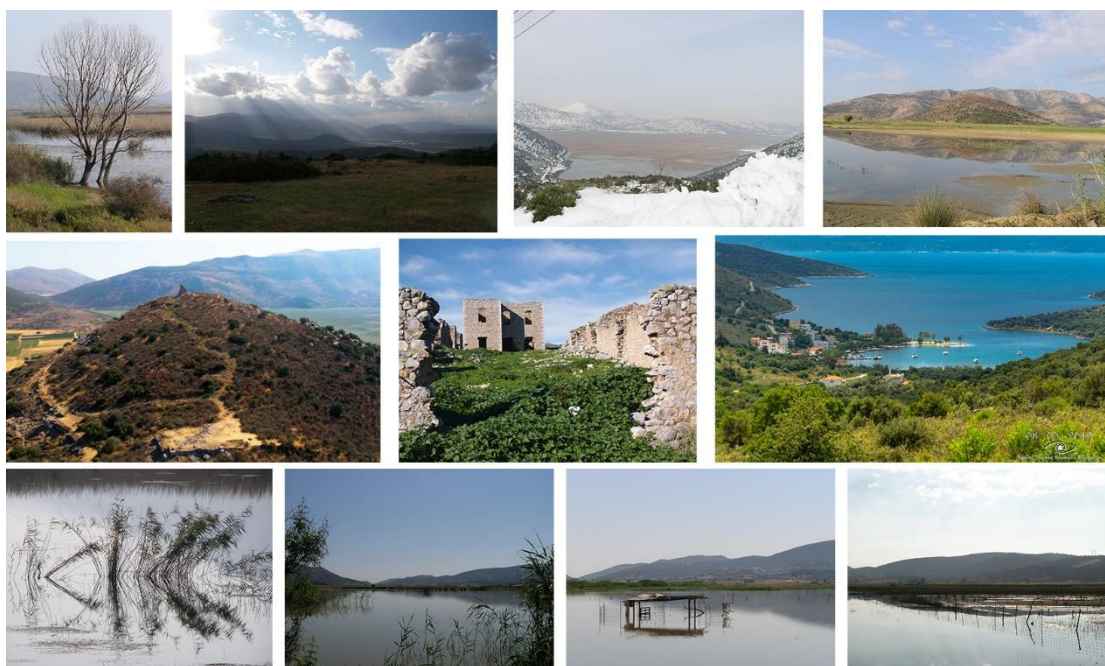

Εικόνα 60 Castello Rosso (ΕΦ.Α. Ευβοίας 2014 ακίνητα μνημεία)

Εικόνα 61 Μπούρτζι (ΕΦ.Α. Ευβοίας, 2014, Μπούρτζι)

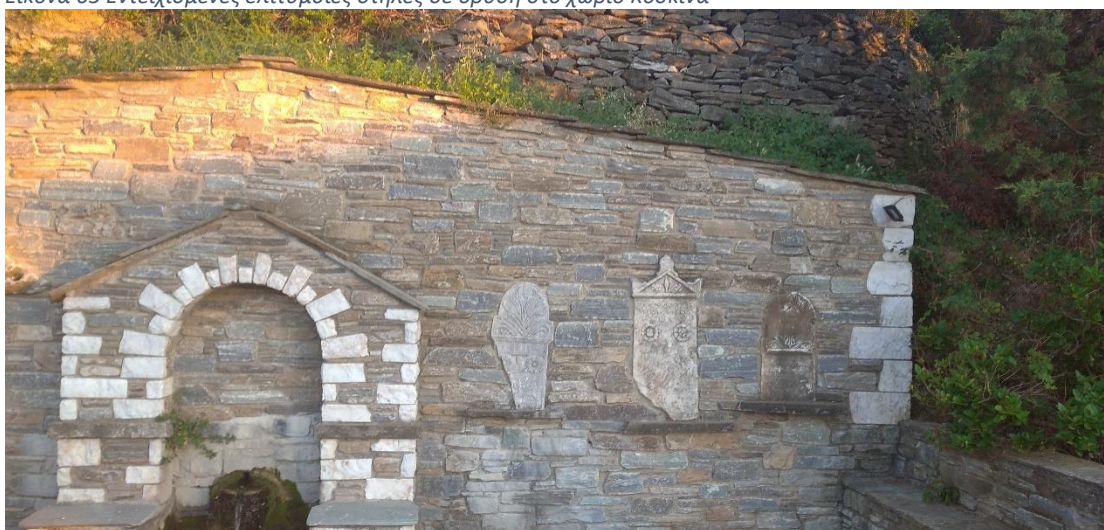
Εικόνα 62 Ιερός Ναός Ταξιάρχων
Καλύβια

Εικόνα 63-64 Λίμνη Δύστου

Εικόνα 65 Εντειχισμένες επιτύμβιες στήλες σε θρύση στο χωριό Κόσκινα

Εικόνα 66 Υφιστάμενη κατάσταση

Εικόνα 67 Υφιστάμενη κατάσταση

Εικόνα 68 - 69 Διαμορφώσεις

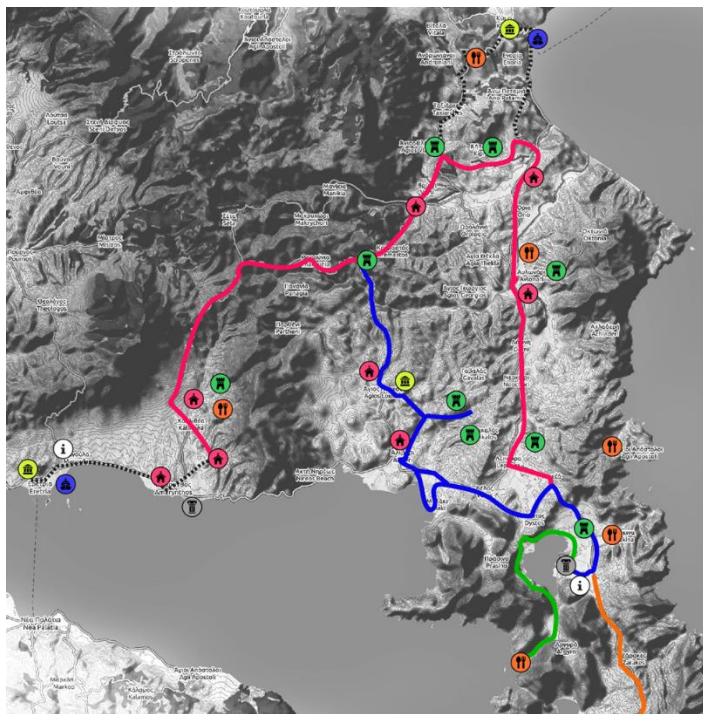

Εικόνα 70 Λειτουργία Info Point

Εικόνα 71

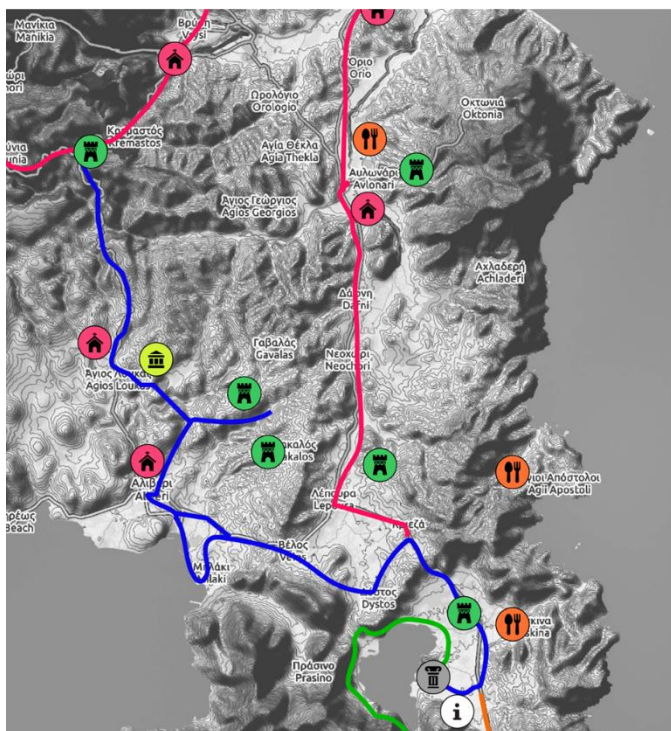
- ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ
- ΠΥΡΓΟΙ
- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ
- ΜΟΥΣΕΙΑ
- INFO POINT
- ΛΙΜΑΝΙΑ
- ΚΟΥΖΙΝΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Α' _ ΕΝΕΤΙΚΑ ΦΡΟΥΡΙΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Β' _ ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΔΥΣΤΟΥ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Γ' _ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Δ' _ ΔΡΥΟΠΙΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ
- ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Διάρκεια Διαδρομής: 3:30

Εικόνα 72 Διαδρομή Α

ΔΙΑΔΡΟΜΗ Β' - ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΔΥΣΤΟΥ

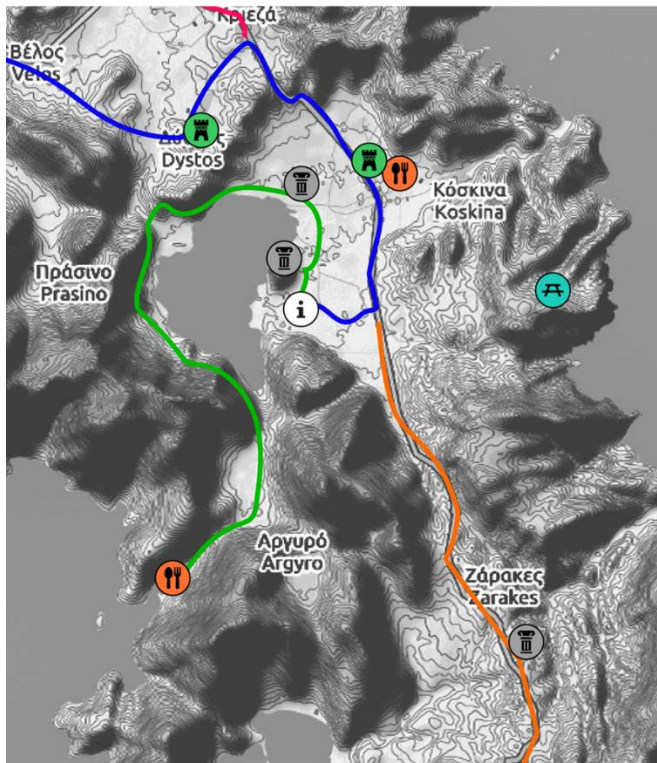
- ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ
- ΠΥΡΓΟΙ
- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ
- ΜΟΥΣΕΙΑ
- INFO POINT
- ΛΙΜΑΝΙΑ
- ΚΟΥΖΙΝΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Α' _ ΕΝΕΤΙΚΑ ΦΡΟΥΡΙΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Β' _ ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΔΥΣΤΟΥ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Γ' _ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Δ' _ ΔΡΥΟΠΙΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ
- ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Διάρκεια Διαδρομής: 2:00

Εικόνα 73 Διαδρομή Β

ΔΙΑΔΡΟΜΗ Γ' - ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

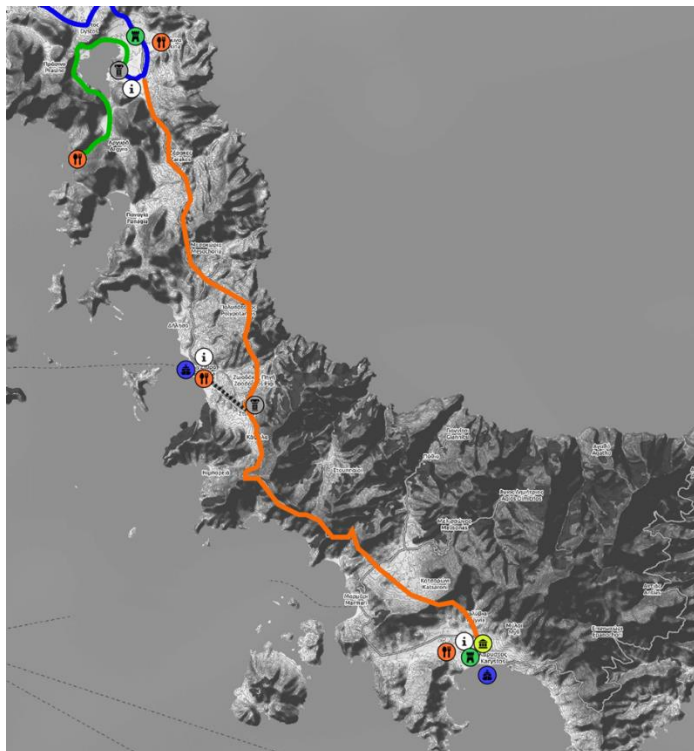

- ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ
- ΠΥΡΓΟΙ
- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ
- ΜΟΥΣΕΙΑ
- INFO POINT
- ΛΙΜΑΝΙΑ
- ΚΟΥΖΙΝΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Α' _ ΕΝΕΤΙΚΑ ΦΡΟΥΡΙΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Β' _ ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΔΥΣΤΟΥ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Γ' _ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Δ' _ ΔΡΥΟΠΙΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ
- ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Διάρκεια Διαδρομής: 1:30

Εικόνα 74 Διαδρομή Γ

- ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ
- ΠΥΡΓΟΙ
- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ
- ΜΟΥΣΕΙΑ
- INFO POINT
- ΛΙΜΑΝΙΑ
- ΚΟΥΖΙΝΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Α' _ ΕΝΕΤΙΚΑ ΦΡΟΥΡΙΑ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Β' _ ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΔΥΣΤΟΥ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Γ' _ ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ
- ΔΙΑΔΡΟΜΗ Δ' _ ΔΡΥΟΠΙΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ
- ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Διάρκεια Διαδρομής: 4:00

Εικόνα 75 Διαδρομή Δ

Εικόνα 76 - 77 - 78 Ψηφιακή Εφαρμογή

